

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΠΑΤΡΑΣ**

ΣΧΟΛΗ: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ

**«ΘΕΩΡΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ:
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ
ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΔΥΟ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ»**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΑΤΣΑΡΕΟΥ ΕΙΡΗΝΗ, Α.Μ.: 8442

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Κος ΒΑΣ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΠΑΤΡΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	2
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ABSTRACT.....	7
1. <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ</u>	8
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	8
2. <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ</u>	11
<u>ΑΝΑΠΤΥΞΗ</u>	11
2.1 ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	11
2.1.1 Ορισμός.....	12
2.1.1.1 Ενδεικτικοί ορισμοί.....	12
2.1.2 Ιστορικό.....	13
2.1.2.1 Οικονομική ανάπτυξη	13
2.1.2.2 Αειφόρος ανάπτυξη.....	14
2.1.3 Ισχυρή και ασθενής βιωσιμότητα.....	18
2.1.4 Κριτική.....	20
2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	21
2.2.1 Ιστορία.....	21
2.2.2 Η Ελληνική Οικονομία σήμερα.....	22
2.2.3 Η κρίση εξυπηρέτησης του χρέους του 2010.....	24
3 <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ</u>	25
<u>ΘΕΩΡΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</u>	25
3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	26
3.2 ΘΕΩΡΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	31
3.2.1 Η κλασική θεωρία ανάπτυξης	31
3.2.2 Το νεοκλασικό μοντέλο ανάπτυξης.....	32
3.2.3 Ενδογενής θεωρία ανάπτυξης.....	34
3.2.3.1 Ενδογενής έναντι εξωγενών θεωρία αύξησης.....	34
3.2.3.2 Συνέπειες	35
3.2.3.3 Κριτικές.....	36
3.2.4 Θεωρία αύξησης εργασιών.....	36
3.2.5 Ενοποιημένη θεωρία αύξησης.....	37
3.2.6 Η μεγάλη ώθηση.....	40
3.2.7 Δημιουργική καταστροφή και η οικονομική ανάπτυξη	40
3.3 Η ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	41
3.3.1 Η Επίδραση της ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη.....	41
3.3.1.1 Η κλασική θεωρία	41
3.3.1.2 Η νεοκλασική θεωρία.....	42
3.3.1.3 Η Σύγχρονη Θεωρία	42
3.3.1.4 Απόδειξη.....	42
3.3.1.5 Η επίδραση της ανάπτυξης στην Ανισότητα.....	43
3.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	43
3.5 ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	44
3.6 ΟΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	

3.6.1	Καταναλωτισμός	45
3.6.2	Εξάντληση πόρων.....	45
3.6.3	Περιβαλλοντικές επιπτώσεις	47
3.6.4	Δίκαιη ανάπτυξη.....	49
3.6.5	Οι επιπτώσεις της υπερθέρμανσης του πλανήτη	50
3.6.6	Πριν και μετά την οικονομική κρίση.....	51
4	<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ</u>	52
	<u>ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ</u>	52
4.1	ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	52
4.1.1	Διατηρησιμότητα των δημόσιων οικονομικών και τη μακροοικονομική σταθερότητα	53
4.1.2	Έξυπνη ανάπτυξη	53
4.1.3	Βιώσιμη ανάπτυξη.....	53
4.1.4	Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς	54
4.1.5	Πλαίσιο	54
4.2	ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ (2000).....	54
4.2.1	Στόχος.....	54
4.2.2	Προτεραιότητες και κυριότερες πολιτικές	55
4.2.3	Γενικές συστάσεις	57
4.2.3.1	Μακροοικονομικές πολιτικές	57
4.2.3.2	Ταχύτερη επίτευξη δημοσιονομικής ισορροπίας:	57
4.2.3.3	Ποιότητα και βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών.....	57
4.2.3.4	Εξέλιξη των μισθών	58
4.2.3.5	Οικονομία της γνώσης.....	58
4.2.3.6	Αγορές προϊόντων (αγαθά και υπηρεσίες)	59
4.2.3.7	Κεφαλαιαγορές.....	60
4.2.3.8	Αγορές εργασίας.....	60
4.2.3.9	Βιώσιμη ανάπτυξη.....	61
4.2.4	Προσανατολισμοί οικονομικών πολιτικών της Ελλάδας.....	61
4.2.5	Κυριότεροι τομείς οικονομικής πολιτικής των χωρών της Ε.Ε.	62
4.3	ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ (2001).....	66
4.4	Γενικοί προσανατολισμοί των οικονομικών πολιτικών (2002)	66
4.5	ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ 2003-2005	67
4.6	ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ (2005-2008).....	68
4.7	ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ (2008-2010).....	69
5	<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ</u>	71
	<u>Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ</u>	71
5.1	ΜΕΙΩΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΛΟΓΩ ΚΡΙΣΗΣ.....	71
5.2	ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ	73
5.3	ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	75
5.4	ΧΑΜΗΛΑ ΕΠΙΤΟΚΙΑ - Η ΥΦΕΣΗ ΑΠΕΙΛΕΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	75
5.5	ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	76
5.6	ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΤΟΚΙΩΝ - ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ	77
5.6.1	Διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση – ανάπτυξη - ανεργία.....	78
5.6.2	Μείωση της απασχόλησης στο σύνολο των κλάδων.....	78

5.7	ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ	79
6	<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ</u>	80
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	80
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	84

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον εισηγητή και καθηγητή μου, κύριο Βασίλειο Παλαιολόγου, για το ερέθισμα που μου έδωσε για την πραγματοποίηση αυτής της πτυχιακής μελέτης. Τον ευχαριστώ θερμά για την άριστη συνεργασία, για το ενδιαφέρον που επέδειξε στους προβληματισμούς μου, αλλά και για την πολύ σημαντική υποστήριξη και βοήθεια που μου προσέφερε.

Τέλος, ευχαριστώ πάρα πολύ τους γονείς μου, για την κατανόηση τους και το κουράγιο που μου έδωσαν προκειμένου να επιτύχω το στόχο μου.

Κατσαρέου Ειρήνη

Πάτρα 2011

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το θέμα της παρούσας πτυχιακής εργασίας πραγματεύεται τις θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης: επισκόπηση και κριτική των στρατηγικών οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα τις τελευταίες δυο δεκαετίες.

Αρχικά στο **1^ο Κεφάλαιο** παρατίθενται εισαγωγικές έννοιες που θα χρησιμοποιηθούν και θα με βοηθήσουν στην συγγραφή του πονήματος αυτού.

Για το λόγο αυτό στο **2^ο Κεφάλαιο** κρίθηκε σκόπιμο να υπάρξει εκτενής αναφορά στην ανάπτυξη της Ελλάδας και πιο συγκεκριμένα στην αιεφόρο ανάπτυξη και έπειτα τις επιπτώσεις της στην οικονομία της Ελλάδας.

Στο **3^ο Κεφάλαιο** το ενδιαφέρον μας στρέφεται πιο συγκεκριμένα στις θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης.

Σ' αυτή την προσπάθεια εντάσσεται η ιστορική αναδρομή των θεωριών οικονομικής ανάπτυξης, η ανισότητα και οικονομική ανάπτυξη, η οικονομία και οικονομική ανάπτυξη, τα ιδρύματα ανάπτυξης και τέλος οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής ανάπτυξης

Το θέμα του **4^{ου} Κεφαλαίου** είναι οι προσανατολισμοί των οικονομικών πολιτικών και η σύγχρονη ελληνική οικονομία. Επιπλέον δίνεται η ιστορική ανάδρομη καθώς και η ελληνική οικονομία μέχρι σήμερα.

Στο **5^ο Κεφάλαιο** εξετάζονται οι επιδράσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Επίσης αναφέρομαι στην επιβράδυνση της ανάπτυξης στην Ελλάδα λόγω κρίσης και τις επιπτώσεις της στα ελληνικά νοικοκυριά. Έπειτα παραθέτω την σχέση της διεθνής κρίση και της ελληνικής οικονομίας.

Στο **Τελευταίο Κεφάλαιο** προκύπτουν προβληματισμοί και εξάγονται συμπεράσματα για τις θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα.

ABSTRACT

The theme of this dissertation discusses the theories of economic development: a review and critique of strategic economic development in Greece over the past two decades.

Originally the **first** introductory **chapter** sets out concepts that will be used and to help in the writing of this essay.

For this reason, in **Chapter 2** was appropriate to make extensive reference to the development of Greece and more specifically to sustainable development, then the impact on the economy of Greece.

In the **third Chapter**, our interest is directed more specifically to theories of economic development. In this effort included the history of theories of economic growth, inequality and economic growth, the economy and economic development, institution development and finally the negative impact of economic growth

The theme of the **fourth chapter** are the guidelines of economic policies and the modern Greek economy. Additionally, the history and the Greek economy today.

In the **fifth chapter** discusses the effects of the global economic crisis in Greece. Also referring to the slowdown in Greece due to the crisis and its impact on Greek households. After quoting the relationship of international crisis and the Greek economy.

The **final chapter** concerns and resulting conclusions are drawn for theories of economic growth in Greece.

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η *οικονομική ανάπτυξη*¹ είναι ποιοτικός όρος της μακροοικονομίας² ο οποίος αναφέρεται στην αύξηση της δυνατότητας ικανοποίησης των ατομικών και κοινωνικών αναγκών, με την πάροδο του χρόνου, στο εσωτερικό μίας οικονομίας. Σχετίζεται στενά με τον όρο οικονομική μεγέθυνση και συνήθως οι δύο όροι χρησιμοποιούνται εναλλάξ. Η οικονομική μεγέθυνση όμως είναι μία αυστηρά ποσοτική έννοια η οποία αναφέρεται στην αλλαγή του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος³ με την πάροδο του χρόνου. Η θετική αλλαγή (αύξηση του ΑΕΠ) ονομάζεται οικονομική μεγέθυνση: πρόκειται για την ικανότητα μιας οικονομίας να παρουσιάζει αύξηση του ρυθμού παραγωγής αγαθών όταν υπάρχει συσσώρευση κεφαλαίου και τεχνολογική μεταβολή, παράγοντες που ενισχύουν την εργατική παραγωγικότητα και την αύξηση του πληθυσμού. Η αύξηση του πληθυσμού με τη σειρά της, με κάποια υστέρηση βέβαια, αυξάνει την προσφορά εργατικού δυναμικού σε μια κοινωνία. Η οικονομική μεγέθυνση αναφέρεται αποκλειστικά στο ποσοτικό ζήτημα του ΑΕΠ, και όχι στους συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους αυτό παράγεται ή στις κοινωνικές και ατομικές συνέπειες της αύξησής του. Οι αντιλήψεις αυτές εμφανίστηκαν στη Δυτική Ευρώπη κατά την πρώιμη Νεώτερη Εποχή, όταν έγινε αντιληπτό πως μία οικονομία μπορούσε να παράγει πλεόνασμα αγαθών, το οποίο ήταν δυνατό να αξιοποιηθεί για σκοπούς διαφορετικούς από την απλή επιβίωση. Ως τότε πιστευόταν πως το μόνο που μπορούσε να γίνει, μέσω αύξησης του πληθυσμού ή της φορολογίας, ήταν να προστεθεί πλεόνασμα χρημάτων στο βασιλικό ταμείο.

¹ <http://eis.pspa.uoa.gr/econ/growth.htm>

² Η Μακροοικονομική είναι ίσως ο παλαιότερος κλάδος των οικονομικών, ασχολείται με τα συνολικά μεγέθη της οικονομίας, σε αντιδιαστολή με τα ατομικά με τα οποία ασχολείται η μικροοικονομική.

³ Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ή ΑΕΠ), είναι το σύνολο όλων των προϊόντων και αγαθών που παράγει μια οικονομία, εκφρασμένο σε χρηματικές μονάδες. Με άλλα λόγια είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών (υλικών και άυλων) που παράχθηκαν εντός μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους, ακόμα και αν μέρος αυτού παράχθηκε από παραγωγικές μονάδες που ανήκουν σε κατοίκους του εξωτερικού.

Η οικονομική μεγέθυνση αποτελεί ένα πολύ σημαντικό ζήτημα για τη μακροοικονομική θεωρία των περισσοτέρων οικονομικών σχολών, αφού επηρεάζει άμεσα την οικονομική ανάπτυξη και οι περισσότεροι οικονομολόγοι πιστεύουν πως η μεγέθυνση αποτελεί αναγκαία (αλλά όχι ικανή) συνθήκη της ανάπτυξης. Ορισμένοι υποστηρίζουν πως η οικονομική μεγέθυνση όχι μόνο ανεβάζει σχεδόν αυτόματα το μέσο επίπεδο ζωής, αλλά και επιτρέπει στην κοινωνία να δείξει μεγαλύτερη πρόνοια σε όσους είναι ανίκανοι να εργαστούν. Άλλοι (κυρίως από τις ετερόδοξες οικονομικές⁴ σχολές) πιστεύουν ότι η μεγέθυνση από μόνη της μπορεί να έχει και αρνητικές συνέπειες στο μέσο επίπεδο ζωής (π.χ. λόγω της ρύπανσης του περιβάλλοντος, της μείωσης του ελεύθερου χρόνου των εργαζομένων, της αύξησης του υπερκαταναλωτισμού κλπ). Αυτές οι αντιλήψεις, αλλά και η ανησυχία για την εξάντληση των παγκόσμιων αποθεμάτων ορυκτών καυσίμων τα οποία ιστορικά τροφοδότησαν τους μεγάλους ρυθμούς ανάπτυξης στον δυτικό κόσμο κατά τον 20^ο αιώνα, έχουν αποτελέσει τη βάση του σοσιαλιστικού και οικολογικού κινήματος της απο-ανάπτυξης. Μία πιο μετριοπαθής έννοια, εμφορούμενη από παρόμοιους προβληματισμούς αλλά συνδεδεμένη ρητά με τον χώρο της πολιτικής οικολογίας, είναι η πράσινη ανάπτυξη, όπου διατηρείται το ζητούμενο της οικονομικής ανάπτυξης μα συνοδεύεται από έμφαση στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που απασχολούν την σύγχρονη οικονομική επιστήμη είναι η διερεύνηση των παραγόντων ή των δυνάμεων εκείνων, όχι μόνο οικονομικών, αλλά και κοινωνικών, πολιτικών, πολιτισμικών, θεσμικών και ιστορικών, που επαυξάνουν και βελτιώνουν τον πλούτο και την ευημερία μιας χώρας.

Διερωτάται κανείς: τι είναι εκείνο που κάνει μία χώρα πλουσιότερη και βελτιώνει τις συνθήκες διαβίωσης των πληθυσμών που διαμένουν στη χώρα αυτή; Ή, για να το θέσω αλλιώς: τι είναι εκείνο που εμποδίζει μία χώρα να εξέλθει από

⁴Τα Ετερόδοξα οικονομικά αναφέρονται στα σχολεία της οικονομικής σκέψης που δεν προσαρμόζονται στο κυρίαρχο παράδειγμα των νεοκλασικών οικονομικών. Η κύρια αντίρρηση των ετερόδοξων οικονομικών ενάντια στα επίσημα ή συμβατικά οικονομικά είναι ότι τα πρότυπα απέτυχαν να εξηγήσουν ικανοποιητικά τον πραγματικό κόσμο της οικονομικής ζωής. Τα Συμβατικά οικονομικά, σύμφωνα με τους Οικονομολόγους, έχουν έναν τρόπο θεωρητικολογίας, αφαίρεσης και εξιδανίκευσης όποιος είναι σε μεγάλο βαθμό πλασματικός.

τις συνθήκες φτώχειας και ανισότητας που βιώνει και της στερεί τα αγαθά – υλικά, κοινωνικά, πνευματικά – τα οποία είναι απαραίτητα για να εξασφαλίσει στους ανθρώπους την επιβίωση και μια ποιότητα ζωής; Για να μεταφέρω το συλλογισμό μου ένα βήμα πιο πέρα, αναρωτιέμαι: γιατί εξακολουθούν να υπάρχουν χώρες «πλούσιες» και «φτωχές», «ευημερούσες» και «καθυστερημένες», «σύγχρονες» και «τριτοκοσμικές», ιδιαιτέρως σε μια εποχή και ένα σύστημα που χαρακτηρίζονται από ραγδαία τεχνολογική πρόοδο, επέκταση των μεταφορών και επικοινωνιών, αύξηση του συνολικού προϊόντος, καθώς και βελτίωση των όρων διαβίωσης με πληθώρα αγαθών, δυνατότητες καταπολέμησης των ασθενειών και ευκαιρίες αύξησης της γνώσης και εκπαίδευσης; Εν τέλει, γιατί δεν έχουν όλες οι χώρες μετοχή στην «κοινωνία της αφθονίας»;

Αυτά είναι τα ερωτήματα τα οποία θα με απασχολήσουν στην παρούσα πτυχιακή εργασία. Συγκεκριμένα, θα ασχοληθώ με τις Θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης, την επισκόπηση και κριτική των στρατηγικών οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα τις τελευταίες δύο δεκαετίες.

Θα εξετάσω τα βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία των Θεωριών οικονομικής ανάπτυξης. Στη συνέχεια θα αναλύσω εκτενέστερα τις στρατηγικές οικονομικής ανάπτυξης που διατυπώθηκαν στην Ελλάδα τις τελευταίες δύο δεκαετίες.

2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.1 ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η αειφόρος ανάπτυξη ή βιώσιμη ανάπτυξη⁵ αναφέρεται στην οικονομική ανάπτυξη που σχεδιάζεται και υλοποιείται λαμβάνοντας υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιωσιμότητα. Γνώμονας της αειφορίας είναι η μέγιστη δυνατή απολαβή αγαθών από το περιβάλλον, χωρίς όμως να διακόπτεται η φυσική παραγωγή αυτών των προϊόντων σε ικανοποιητική ποσότητα και στο μέλλον. Η βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει ανάπτυξη των παραγωγικών δομών της οικονομίας παράλληλα με τη δημιουργία υποδομών για μία ευαίσθητη στάση απέναντι στο φυσικό περιβάλλον και στα οικολογικά προβλήματα (όπως ορίζουν παραδοσιακές επιστήμες σαν τη γεωγραφία). Η βιωσιμότητα υπονοεί ότι οι φυσικοί πόροι υφίστανται εκμετάλλευση με ρυθμό μεγαλύτερο από αυτόν με τον οποίον ανανεώνονται, διαφορετικά λαμβάνει χώρα περιβαλλοντική υποβάθμιση. Θεωρητικά, το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης είναι η ανικανότητα του γήινου οικοσυστήματος να υποστηρίξει την ανθρώπινη ζωή (οικολογική κρίση).

Σημείο αναφοράς για τις εξελίξεις στη μελέτη της οικολογικά ευαίσθητης ανάπτυξης αποτελεί το πρωτόκολλο του Κιότο, που υπογράφηκε το 1997 (ως συμπλήρωμα της Σύμβασης-Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Μεταβολές του 1992) και τέθηκε μερικώς σε ισχύ από το 2005. Ορισμένες από τις τάσεις και τα ζητήματα που απασχολούν τη βιώσιμη ανάπτυξη στην Ευρώπη από τη δεκαετία του 1990 είναι: η προώθηση χρήσης «ενεργειακά καθαρών» μορφών μετακίνησης (π.χ. ηλεκτρικά αυτοκίνητα), η «βιωσιμότερη» αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, ο οικολογικός χαρακτηρισμός καταναλωτικών προϊόντων, η βιοτεχνολογία, η εξάλειψη φυλετικών και σεξιστικών διακρίσεων στον εργασιακό τομέα κλπ.

⁵ http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/

Συναφείς όροι, οι οποίοι συνήθως χρησιμοποιούνται με σχεδόν ταυτόσημη έννοια, είναι η πράσινη ανάπτυξη και η πράσινη οικονομία. Ωστόσο πρέπει να τονισθεί πως η πράσινη ανάπτυξη δίνει προτεραιότητα στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα και όχι στην οικονομική ανάπτυξη ενώ σχετίζεται, έως έναν βαθμό τουλάχιστον, με τα πράσινα κόμματα της πολιτικής οικολογίας. Από την άλλη, η πράσινη οικονομία αποτελεί ουσιαστικά εφαρμογή των οικολογικών οικονομικών, μίας ετερόδοξης οικονομολογικής σχολής με παρεμφερείς προβληματισμούς, δίνοντας έμφαση στις ήπιες μορφές ενέργειας. Η αειφόρος ανάπτυξη, η πράσινη ανάπτυξη και η πράσινη οικονομία, ανάμεσα στ' άλλα, μπορούν να αξιοποιούν και τα σύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία που παρέχει η επιστήμη των περιβαλλοντολόγων μηχανικών, καθώς και τις αρχές της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής.

2.1.1 Ορισμός⁶

Σκεπτόμενοι σε γεωλογική ή αστρονομική χρονολογική κλίμακα, η ζωή σε αυτόν τον πλανήτη δεν είναι πραγματικά αειφόρος και βιώσιμη επειδή εξαρτάται αποκλειστικά από την ενέργεια του Ήλιου. Όμως όπως όλα τα άστρα καίγονται, έτσι κι αυτός κάποια στιγμή θα καταρρεύσει και τελικά η εντροπία θα κυριαρχήσει. Οι λέξεις «αειφορία» και «βιωσιμότητα» λοιπόν είναι τόσο γενικές και δέχονται τόσες πολλές ερμηνείες, που τελικά ο ορισμός τους καταλήγει να εξαρτάται κάθε φορά από την άποψη των ατόμων που τις σχολιάζουν ή ερωτώνται για αυτές.

Το Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στα πλαίσια της ανάλυσης του για το πρόγραμμα ISTOS διερεύνησε την ιστορική πορεία που οδήγησε στη σημερινή κατάσταση και ανέλυσε τους διάφορους ορισμούς. Μεταξύ των άλλων αναφέρει πως μέχρι και σήμερα δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης.

2.1.1.1 Ενδεικτικοί ορισμοί

⁶ http://library.tee.gr/digital/m2264/m2264_pappas.pdf

Βιώσιμη ανάπτυξη είναι η βελτίωση της ποιότητας της ζωής μέσα στα πλαίσια της φέρουσας ικανότητας των υποστηρικτικών οικοσυστημάτων.

Βιώσιμη είναι η κοινωνία που μπορεί να υπάρχει για γενεές και γενεές, που μπορεί να βλέπει αρκετά μακριά, που είναι αρκετά ευέλικτη και σοφή, ώστε να μην υπονομεύει ούτε τα φυσικά, ούτε τα κοινωνικά της υποστηρικτικά συστήματα.

Βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει να βασίζονται οι αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές πολιτικές σε μία ανάλυση κόστους-οφέλους και σε μία προσεκτική οικονομική ανάλυση που θα ενδυναμώνει την περιβαλλοντική προστασία και θα οδηγεί σε αυξανόμενα και διατηρήσιμα επίπεδα ευημερίας.

2.1.2 Ιστορικό⁷

2.1.2.1 Οικονομική ανάπτυξη

Η έννοια της σταθερής ανάπτυξης δεν υπήρχε από τις πρώτες ιστορικές περιόδους, αλλά διαμορφώθηκε σταδιακά μέσα από το πέρασμα διαφόρων πολιτισμών. Οι πρώτες ιδέες περί «προόδου», συναφείς με την ιδέα της ανάπτυξης, διαμορφώθηκαν κατά την κλασική Αρχαιότητα, αλλά ήταν η εβραϊκή και η χριστιανική θεολογία η οποία, δίνοντας έκφραση στη γραμμική αντίληψη του χρόνου ως μία κατευθυνόμενη διαδοχή γεγονότων (π.χ. προς τα γεγονότα που προφητεύει η χριστιανική Αποκάλυψη του Ιωάννη), άλλαξε τον τρόπο σκέψης σχετικά με την ιστορία και την πρόοδο. Χρησιμοποιώντας ένα σχήμα έξι σταδίων της ανθρώπινης ιστορίας ο Αυγουστίνος (στην «Πόλη του Θεού») παρουσίασε την πρόοδο του ανθρώπινου είδους με όρους διαδοχικών, αναδυόμενων σταδίων.

Η χριστιανική φιλοσοφία συνέβαλε στην ιδέα της προόδου την αντίληψη της σταδιακής αποκάλυψης ενός σχεδιαστικού προτύπου από το ξεκίνημα της ανθρώπινης ιστορίας, καθώς και τη γενική ιδέα της ενδεχόμενης τελειότητας της Ανθρωπότητας στον επόμενο κόσμο. Κατά τη μεσαιωνική περίοδο η χριστιανική αντίληψη της προόδου συμπεριέλαβε χιλιαστικές, ουτοπικές ιδέες, αλλά και μία αίσθηση της σημασίας της βελτίωσης σε αυτόν τον κόσμο στο πλαίσιο της προετοιμασίας για τον επόμενο. Κατά τον 13^ο αιώνα εδραιώθηκαν δύο κρίσιμα

⁷ <http://www.minenv.gr/4/41/g4110.html>

νήματα της ευρωπαϊκής αντίληψης για την ανθρώπινη πρόοδο: επίγνωση της σωρευτικής προόδου του πολιτισμού και η πίστη σε μία μελλοντική χρυσή εποχή αρετής σε αυτήν τη γη.

Στη συνέχεια, κατά τη μερκαντιλιστική φάση του πρώιμου καπιταλισμού, ωρίμασε η «υλιστική» αντίληψη της προόδου ως σταδιακής διαδικασίας οικονομικής μεγέθυνσης, κατά την οποία αυξάνονται στο εσωτερικό μίας κοινωνίας τα διαθέσιμα προς κατανάλωση αγαθά. Εκείνη την περίοδο η εν λόγω μεγέθυνση θεωρούνταν πως αντικατοπτριζόταν στην αύξηση της ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορούσε υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης. Η αντίληψη αυτή, η οποία νομιμοποιούσε αλλά και καθοδηγούσε την ευρωπαϊκή αποικιοκρατία, βασίστηκε στη συνειδητοποίηση πως μία οικονομία μπορούσε να παράγει πλεόνασμα αγαθών, που ήταν δυνατό να αξιοποιηθεί για σκοπούς διαφορετικούς από την απλή επιβίωση. Ως τότε πιστευόταν πως το μόνο που μπορούσε να γίνει, μέσω αύξησης του πληθυσμού ή της φορολογίας, ήταν να προστεθεί πλεόνασμα χρημάτων στο βασιλικό ταμείο.

Περί τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, η ανάδυση της οικονομικής επιστήμης είχε ως αποτέλεσμα την αντικατάσταση του μερκαντιλισμού από τη σχολή των κλασικών φιλελεύθερων οικονομικών και την έμφαση στα πλεονεκτήματα του ελεύθερου εμπορίου. Από εκεί κι έπειτα η έννοια της ανάπτυξης, συνδεδεμένη ρητά πλέον με την «ιστορική πρόοδο», αποκρυσταλλώθηκε στην αύξηση της δυνατότητας ικανοποίησης των ατομικών και κοινωνικών αναγκών, με την πάροδο του χρόνου, στο εσωτερικό μίας οικονομίας. Δεν περιοριζόταν επομένως σε μια ποσοτική μεγέθυνση του συσσωρευμένου πλούτου, αλλά μεταφραζόταν σε συνεχή και καθολική αύξηση των ρυθμών παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών, καθώς και σε ποιοτική μεταστροφή των κοινωνικών δομών και τεχνικών υποδομών προς αυτή την κατεύθυνση, με γνώμονα την «ευημερία».

2.1.2.2 Αειφόρος ανάπτυξη

Η έννοια της αειφορίας προέρχεται από τη δασολογική ορολογία και στη βιβλιογραφία θεωρείται ως εφευρέτης της έννοιας ο σάξωνας δασολόγος Χ. φον Κάρλοβιτς, ο οποίος το 1713 χρησιμοποίησε πρώτος την έκφραση «αειφόρος» στην ακόλουθη φράση: «Η τέχνη, η επιστήμη και το καθεστώς αυτής της χώρας

βασίζεται στη δυνατότητα διατήρησης και ανάπτυξης του ξυλώδους κεφαλαίου με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιτευχθεί μια σταθερή, μόνιμη και αειφορική εκμετάλλευση του, διότι αυτό είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση χωρίς την οποία δεν μπορεί η χώρα να υπάρξει». Η έννοια εμφανίζεται σαν επίθετο και τονίζει τη διάρκεια μιας επίδρασης ή μιας επιρροής, ενώ η λέξη «αειφόρος» δεν προϋπήρχε στη διάλεκτο των γερμανόφωνων χωρών. Ειδικότερα, ετυμολογικά, το ουσιαστικό «αειφορία» προέρχεται από το διαρκής, συνεχής, σταθερός και σημαίνει «κατακράτηση» δηλαδή αυτό που μένει πίσω».

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης και η σημασία που της αποδίδεται σήμερα διαμορφώθηκε μόλις τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα. Προέκυψε από μία στροφή στην αντίληψη των πραγμάτων, η οποία αρχικά εκφράστηκε ως ανησυχία για τα περιβαλλοντικά προβλήματα (και τις επιπτώσεις που έχει η υποβάθμιση του περιβάλλοντος στην υγεία και στην ποιότητα ζωής των ανθρώπων, αλλά και στην οικονομική ανάπτυξη) και ως συνειδητοποίηση ότι οι φυσικοί πόροι έπρεπε να διατηρηθούν και για τις επόμενες γενεές. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 και η οικονομική ύφεση της δεκαετίας του '70 δημιούργησαν στην ουσία τις πρώτες σοβαρές αμφιβολίες για δυνατότητα των οικονομιών να μεγαθύνονται απεριόριστα, θέτοντας έτσι επί τάπητος το θέμα της σπανιότητας των φυσικών πόρων.

Το 1972 η Ομάδα της Ρώμης (Club of Rome) εξέδωσε την αναφορά «Τα Όρια της Μεγέθυνσης» (The Limits to Growth) για την κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος του πλανήτη. Η αναφορά ενστερνιζόταν ότι η άσχημη κατάσταση των πεπερασμένων πόρων ήταν αποτέλεσμα της εκθετικής μεγέθυνσης του παγκόσμιου πληθυσμού, της εξάντλησης των φυσικών πόρων, και της περιβαλλοντικής ρύπανσης (Mikolajuk and Gar-On Yeh, 2000). Την ίδια χρονιά, στη Σύνοδο της Διεθνούς Ένωσης για τη διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (IUCN) δινόταν έμφαση σε θέματα διατήρησης και ανάπτυξης. Η διεθνής Ένωση σε συνεργασία με το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNEP) και το Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF) είχε αρχίσει να διαμορφώνει την ιδέα μίας στρατηγικής προσέγγισης για τη διατήρηση του περιβάλλοντος από το 1975.

Το 1972 το συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ) για το Ανθρώπινο Περιβάλλον αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην ανάπτυξη της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης. Αν και η σύνδεση ανάμεσα στα περιβαλλοντικά και στα αναπτυξιακά θέματα δεν ήταν ισχυρή, υπήρξαν ενδείξεις ότι η μορφή της οικονομικής ανάπτυξης θα έπρεπε να μεταβληθεί ή να αλλάξει. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η ορολογία εξελίχθηκε σε έννοιες όπως περιβάλλον και ανάπτυξη, ανάπτυξη χωρίς καταστροφή, και περιβαλλοντικά υγιής ανάπτυξη. Τελικά, ο όρος οίκο-ανάπτυξη εμφανίστηκε στην επιθεώρηση του Περιβαλλοντικού Προγράμματος των ΗΕ το 1978. Μέχρι τότε, είχε αναγνωριστεί παγκόσμια ότι οι περιβαλλοντικές και οι αναπτυξιακές ιδέες έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη παράλληλα.

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης πρωτοεμφανίστηκε το 1980 στην πρώτη Παγκόσμια Στρατηγική για την Διατήρηση η οποία δημοσιεύτηκε από την Παγκόσμια Ένωση Διατήρησης (World Conservation Union) και η οποία αναγνώριζε ως στόχους τη διατήρηση των βασικών οικολογικών διαδικασιών, τη διαφύλαξη της γενετικής ποικιλότητας και βιώσιμη χρήση των πόρων. Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό, βιώσιμη ανάπτυξη είναι η διατήρηση των απαραίτητων οικολογικών διαδικασιών και συστημάτων υποστήριξης της ζωής, η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η βιώσιμη εκμετάλλευση των ειδών και των οικοσυστημάτων. Όπως είναι προφανές ο ορισμός αυτός έδινε έμφαση στην ανάγκη διατήρησης ενός κρίσιμου φυσικού κεφαλαίου και στην διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Αργότερα, η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη όρισε πως βιώσιμη ανάπτυξη είναι αυτή που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να κάνει συμβιβασμούς ως προς την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους. Ο ορισμός αυτός είναι περισσότερο ανθρωποκεντρικός καθώς αναφέρεται στην ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών, χωρίς να γίνεται σαφής αναφορά στην προστασία του περιβάλλοντος και προσπαθεί να ξεπεράσει την παλιά διχογνωμία ανάμεσα στους υποστηρικτές της ανάπτυξης και στους υποστηρικτές της περιβαλλοντικής προστασίας. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό η βιώσιμη ανάπτυξη παρέχει ένα πλαίσιο για την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών πολιτικών στις αναπτυξιακές στρατηγικές ξεπερνώντας με αυτό τον τρόπο την αντίληψη πως η περιβαλλοντική διατήρηση μπορεί να

επιτευχθεί μόνο σε βάρος της οικονομικής ανάπτυξης. Ο ορισμός αυτός σηματοδοτεί την πολιτική απαρχή της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ως τα μέσα της δεκαετίας του '90 και άλλες τροποποιήσεις που αφορούσαν στον ορισμό της βιώσιμης ανάπτυξης πραγματοποιήθηκαν, με αυξανόμενη εστίαση σε κοινωνικά θέματα και απαίτηση για ταυτόχρονη επίτευξη οικονομικών («οικονομική βιωσιμότητα»), κοινωνικών («κοινωνικοπολιτική βιωσιμότητα») και περιβαλλοντικών («περιβαλλοντική βιωσιμότητα») αντικειμενικών στόχων. Αυτές οι τροποποιήσεις εκφράστηκαν επίσημα στην Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στο Ρίο το 1992, στην οποία πάνω από 170 χώρες δεσμεύτηκαν πως η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί τη βασική ιδέα για τη μελλοντική τους ανάπτυξη, υπογράφοντας την «Agenda 21» και τη Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Η Agenda 21 ήταν αποτέλεσμα μίας εκτενούς ανάλυσης του τι χρειάζεται για να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη. Τα 40 κεφάλαιά της πάνω σε περιβαλλοντικά, οικονομικά, κοινωνικά θέματα και θέματα οργάνωσης περιέχουν οδηγίες για την ανάπτυξη διαδικασιών λήψης αποφάσεων με στόχο τη βιωσιμότητα.

Όσον αφορά στην υιοθέτηση της βιώσιμης ανάπτυξης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, υπήρξε επίσης μία «εξελικτική» πορεία της έννοιας. Το περιβάλλον απέκτησε αυτοτελή νομική κατοχύρωση το 1987 με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και συγκεκριμένα με την προσθήκη των Άρθρων 130Π, 130Ρ και 130Σ. Στο Άρθρο 2 της Συνθήκης του Μάαστριχτ (1992) περιγράφεται ως κύρια αποστολή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας η προαγωγή της «αρμονικής» και «ισόρροπης» ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων. Μπορεί η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης να μην αναφέρεται ρητά αλλά σαφώς περιγράφεται. Ωστόσο πρέπει να αναφερθεί πως δεν υπήρξε συσχέτιση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης με την κοινωνική διάσταση.

Στο Άρθρο 2 της Συνθήκης του Άμστερνταμ (1997) γίνεται λόγος για «αρμονική ισόρροπο και αειφόρο ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων». Έτσι η βιώσιμη ανάπτυξη έπαψε να θεωρείται αποκλειστικά περιβαλλοντική έννοια και αναγνωρίστηκε πως πρέπει να υπάρξει στενή συσχέτιση ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη, στην κοινωνική συνοχή και στην περιβαλλοντική προστασία στα πλαίσια της στρατηγικής της ΕΕ για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Από την πλευρά

των οικονομικών του περιβάλλοντος, το περιβάλλον και οι φυσικοί πόροι τους οποίους αυτό περιλαμβάνει μπορεί να θεωρηθούν ως απόθεμα φυσικού κεφαλαίου. Το απόθεμα αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί και να αποσπασθεί.

Η αειφόρος ανάπτυξη - ή βιώσιμη ανάπτυξη - μπορεί να περιγραφεί σαν μία θεωρία «επανεσωμάτωσης του ανθρώπου στη φύση» και ακολουθεί έναν αιώνα όπου επικράτησε η αντίληψη ότι η οικονομική πρόοδος επιτυγχάνεται μόνο μέσα από την έντονη βιομηχανοποίηση, το εμπόριο και την αστικοποίηση. Αντιλαμβάνεται τις φυσικές πρώτες ύλες - συμπεριλαμβανομένου και του συστήματος διατήρησης ζωής του πλανήτη - σαν σημαντικά κεφάλαια, των οποίων η ποσότητα και παραγωγικότητα πρέπει να διατηρηθούν ως θεμελιώδης συνθήκη για την ανθρώπινη πρόοδο και ανάπτυξη. Με δεδομένα τα οικολογικά προβλήματα που η ανθρώπινη δραστηριότητα έχει ήδη προκαλέσει στα γήινα οικοσυστήματα, η τεχνολογία καλείται πλέον σήμερα όχι να οδηγήσει στην εντατική αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών, αλλά στην περιβαλλοντική βελτίωση μέσα από «καθαρότερες» παραγωγικές διαδικασίες, καθώς και «καθαρότερη» κατανάλωση από τον τελικό χρήστη των παραγόμενων από αυτές προϊόντων.

2.1.3 Ισχυρή και ασθενής βιωσιμότητα⁸

Σύμφωνα με μία ερμηνεία της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, το απόθεμα του φυσικού κεφαλαίου δεν πρέπει να φθίνει με την πάροδο του χρόνου. Η υπόθεση όμως πως το απόθεμα του φυσικού κεφαλαίου πρέπει οπωσδήποτε να διατηρείται σταθερό είναι «άκαμπτη» και σε πολλές περιπτώσεις μη ρεαλιστική. Η υπόθεση αυτή ισχύει περισσότερο στην περίπτωση των ανανεώσιμων φυσικών πόρων και λιγότερο ή καθόλου στην περίπτωση των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων. Οι έννοιες της ισχυρής βιωσιμότητας (strong sustainability) και της ασθενούς βιωσιμότητας (weak sustainability) χρησιμοποιούνται για την διαφοροποίηση μεταξύ των δύο αυτών περιπτώσεων.

Σύμφωνα με την ισχυρή βιωσιμότητα η τέλεια υποκατάσταση ανάμεσα σε διαφορετικούς τύπους κεφαλαίου δεν είναι μία βάσιμη υπόθεση. Κάποια στοιχεία του αποθέματος σε φυσικό κεφάλαιο δεν μπορούν να υποκατασταθούν από ανθρωπογενές κεφάλαιο (παρά μόνο σε πολύ περιορισμένη βάση). Κάποιες

⁸ http://www.decroissance.org/index.php?chemin=textes/dev_en_question.htm

από τις λειτουργίες και τις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων είναι ζωτικές για την ανθρώπινη επιβίωση, είναι υπηρεσίες υποστήριξης της ζωής και δεν μπορούν να υποκατασταθούν.

Σύμφωνα με την ασθενή βιωσιμότητα δεν είναι απαραίτητο να ξεχωρίζεται το περιβάλλον για μία ειδικότερη μεταχείριση. Είναι απλά ένα άλλο είδος κεφαλαίου. Περαιτέρω, αυτό που είναι αναγκαίο για τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι η μεταβίβαση ενός συνολικού αποθέματος κεφαλαίου, όχι λιγότερο από αυτό που υπάρχει τώρα. Η ασθενής βιωσιμότητα υπονοεί πως ένα συγκεκριμένο στοιχείο του φυσικού κεφαλαίου μπορεί να υποκατασταθεί από άλλα είδη κεφαλαίου, είτε φυσικού είτε ανθρωπογενούς.

Σύμφωνα με την ασθενή βιωσιμότητα η ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμη αν και εφόσον το συνολικό κεφάλαιο παραμένει σταθερό. Αυτός συνεπώς είναι ο σταθερός κεφαλαιακός κανόνας της ασθενούς βιωσιμότητας. Η ασθενής βιωσιμότητα λοιπόν βασίζεται στην τέλεια υποκαταστασιμότητα ανάμεσα στις διαφορετικές μορφές του κεφαλαίου.

Βάσει των ανωτέρω προέκυψαν τέσσερις προσεγγίσεις της βιώσιμης ανάπτυξης:

- ⇒ Η πολύ ισχυρή βιωσιμότητα σύμφωνα με την οποία δεν επιτρέπεται η υποκαταστασιμότητα μεταξύ των διαφορετικών μορφών κεφαλαίου,
- ⇒ Η ισχυρή βιωσιμότητα σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η εν μέρει υποκαταστασιμότητα μεταξύ των κεφαλαίων,
- ⇒ Η ασθενής βιωσιμότητα σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η υποκαταστασιμότητα των κεφαλαίων μέχρι ορισμένων -μη εύκολα προσδιορίσιμων- ορίων,
- ⇒ Η πολύ ασθενής βιωσιμότητα σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η πλήρης υποκαταστασιμότητα των κεφαλαίων.

Η προσέγγιση της ΕΕ για τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι η λεγόμενη «προσέγγιση των τριών πυλώνων» (οικονομική αποτελεσματικότητα, περιβαλλοντική προστασία, κοινωνική δικαιοσύνη), η οποία προϋποθέτει την ενσωμάτωση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών πολιτικών. Η βιώσιμη ανάπτυξη λαμβάνεται υπόψη ως υπερκείμενη αρχή και αναγνωρίζεται πως η ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμη εάν και μόνο αν το παραγόμενο

αποτέλεσμα από τη χρήση του αποθέματος του κεφαλαίου, δηλαδή η «ευημερία», παραμένει σταθερό ή αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου.

Στην πορεία αυτή για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης η ΕΕ αναγνωρίζει έξι κύριες πηγές απειλής, οι οποίες είναι:

- ⇒ Οι κλιματικές αλλαγές οι οποίες επιδρούν στην άνοδο της θερμοκρασίας του πλανήτη και στην παρουσία ακραίων καιρικών φαινομένων,
- ⇒ Οι κίνδυνοι για την δημόσια υγεία από ασθένειες ανθεκτικές στα αντιβιοτικά, αλλά και από τη χρήση χημικών ουσιών στην καθημερινή ζωή,
- ⇒ Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός,
- ⇒ Η γήρανση του πληθυσμού,
- ⇒ Η αυξανόμενη πίεση στους ζωτικούς φυσικούς πόρους και η μείωση της βιοποικιλότητας,
- ⇒ Το πρόβλημα των μεταφορών (κυκλοφοριακά προβλήματα στις αστικές περιοχές) και η ρύπανση που προκαλούν τα μέσα μεταφοράς.

2.1.4 Κριτική

Ορισμένοι συγγραφείς έχουν εκφράσει επιφυλάξεις ή αντιρρήσεις όσον αφορά τη χρησιμότητα ή τον σκοπό της βιώσιμης ανάπτυξης. Έτσι έχει διατυπωθεί η άποψη πως στόχος της αειφορίας, τουλάχιστον στην κοινώς παραδεκτή μορφή της, είναι η διατήρηση της οικονομικής ανάπτυξης στις αναπτυγμένες χώρες εις βάρος του Τρίτου Κόσμου, ως ένα μέτρο παγκόσμιου πληθυσμιακού ελέγχου, με πρόφαση τα οικολογικά προβλήματα και την αναμενόμενη εξάντληση των φυσικών πόρων.

Επίσης έχει γραφεί πως η αειφόρος ανάπτυξη, ως μία κεντρική υπερκείμενη αρχή την οποία «διαχειρίζονται» συγκεκριμένα κέντρα εξουσίας, θα έχει μακροπρόθεσμα απρόσμενα αποτελέσματα λόγω της απρόβλεπτης αλληλεξάρτησης μεταξύ ποικίλων παραγόντων στην οικολογία και στην οικονομία. Η καλύτερη οδός επομένως θα ήταν η περιβαλλοντική προστασία να αφηθεί στην ελεύθερη αγορά (π.χ. με ένα σύστημα δικαιωμάτων εκπομπής παρόμοιο με του «εμπορίου ρύπων» που προβλέπεται από το Πρωτόκολλο του Κιότο).

Από τελείως διαφορετική σκοπιά, το κίνημα της απο-ανάπτυξης υποστηρίζει πως η βιωσιμότητα και η οικονομική ανάπτυξη είναι αντικρουόμενοι στόχοι, αφού οποιαδήποτε βελτίωση επέλθει στο φυσικό περιβάλλον ή στην κοινωνική συνοχή χάρη σε «πράσινες» τεχνολογίες, πολιτικές και σχεδιασμούς, αυτομάτως θα αντισταθμιστεί από την αύξηση της παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών που υπονοείται από την ανάπτυξη. Από αυτή την οπτική γωνία, η Δύση εδώ και πολύ καιρό στηρίζει την οικονομία της στην υπέρμετρη παραγωγή και στην υπέρμετρη κατανάλωση, εξαιτίας της «ιδεολογίας της ανάπτυξης». Παρόμοια κριτική ασκούν και οι υποστηρικτές της κοινωνικής οικολογίας, της περιεκτικής δημοκρατίας κλπ.

Κατά πολλούς μαρξιστές, η «πράσινη ανάπτυξη» σε συνθήκες καπιταλισμού δεν είναι παρά μία ευκαιρία για νέες επενδύσεις εις βάρος της εργατικής τάξης, χωρίς ουσιώδη θετικά αποτελέσματα για το περιβάλλον. Συνήθως πάντως δεν απορρίπτουν τον στόχο της οικονομικής ανάπτυξης αυτόν καθ' εαυτόν.

2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η οικονομία της Ελλάδας ανήκει στην κατηγορία των ανεπτυγμένων του κόσμου. Είναι μια μικρή αλλά ανοιχτή οικονομία με σχετικά χαμηλή βιομηχανική βάση.

2.2.1 Ιστορία

Η ελληνική οικονομία αναπτύχθηκε ταχύτατα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και τον εμφύλιο. Η συνεχής σύγκλιση με τις αναπτυγμένες δυτικές χώρες όμως διακόπηκε κατά το 1980 για να ξαναρχίσει το 1995 περίπου. Στα γραφήματα δεξιά, υπάρχει μια ενδεικτική σύγκριση της ανάπτυξης στην Ελλάδα συγκριτικά με άλλες χώρες, με έτη βάσης το 1950 και 1980. Όπως φαίνεται και στα γραφήματα όταν η καμπύλη μιας χώρας είναι υψηλότερη από μιας άλλης πλουσιότερης έχουμε σύγκλιση, ενώ στην αντίθετη περίπτωση έχουμε απόκλιση.

Βλέπει κανείς⁹ ότι το από το 1965 περίπου η Ελλάδα ξεπερνάει ακόμα και την Γερμανία σε ταχύτητα ανόδου. Αντίθετα μετά το 1980 η Ελλάδα μένει τελευταία, πίσω και από τις αρκετά πιο πλούσιες ΗΠΑ. Η κατάσταση βελτιώνεται λίγο το 1989 και ακόμα περισσότερο τη διετία 1995-1996. Σήμερα το Ελληνικό ΑΕΠ κατά κεφαλήν σε μονάδες αγοραστικής δύναμης βρίσκεται περίπου στο 98% του μέσου όρου της ΕΕ25 με ανοδικές τάσεις.

Την 1 Ιανουαρίου 2002 η Ελλάδα, και οι άλλες έντεκα τότε χώρες της ευρωζώνης απέκτησαν κοινό νόμισμα, το ευρώ. Η ένταξης της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ έγινε το 2001 μετά την επιτυχή πορεία σύγκλισης των δημοσιονομικών μεγεθών και την ικανοποίηση κατά τη διάρκεια του 2000 των (τεσσάρων από τα πέντε) κριτηρίων της συνθήκης του Μάαστριχτ (πληθωρισμός, έλλειμμα γενικής κυβέρνησης, δημόσιο χρέος, μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών, μακροπρόθεσμο επιτόκιο δανεισμού). Το ακαθάριστο προϊόν συνέχισε να αυξάνεται με ρυθμούς άνω του ευρωπαϊκού μέσου όρου εν μέρει λόγω των επενδύσεων σε υποδομές σχετιζόμενες με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, αλλά και λόγω της ευκολίας πρόσβασης σε πιστώσεις για καταναλωτικές δαπάνες. Ωστόσο η Ελλάδα από το 2001 έως και το 2005 βρέθηκε να παραβιάζει το κριτήριο για έλλειμμα κάτω από 3% του Συμφώνου Σταθερότητας (το οποίο έχει σκοπό να διασφαλίζει ότι τα κράτη μετά την ένταξη στην ευρωζώνη και την ικανοποίηση των κριτηρίων του Μάαστριχτ, συνεχίζουν να τα τηρούν).

Από τα τέλη του 2009 και αρχές 2010, εξαιτίας συνδυασμού διεθνών (οικονομική κρίση) και τοπικών (ανεξέλεγκτες δαπάνες κατά την περίοδο μέχρι τις εκλογές του 2009) παραγόντων η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα, καθώς έχει το δεύτερο μεγαλύτερο ετήσιο έλλειμμα κρατικού προϋπολογισμού και το δεύτερο μεγαλύτερο δημόσιο χρέος στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

2.2.2 Η Ελληνική Οικονομία σήμερα¹⁰

Η Ελλάδα είναι μια ανεπτυγμένη χώρα, με ένα υψηλό επίπεδο διαβίωσης και "πολύ υψηλό" Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης, όπου κατατάσσεται 22¹¹ στον

⁹ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/introAction.do?profile=cpro&theme=eurind&lang=en>

¹⁰ http://www.mof-glk.gr/ekdoseis/dhmosio_xreos.htm

κόσμο το 2010, και 22^η στον δείκτη του The Economist του 2005 για την ποιότητα ζωής παγκοσμίως. Με βάση τα στοιχεία της Eurostat το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας ήταν ίσο με το 94% του μέσου όρου της ΕΕ το 2008. Οι κύριοι μεγάλοι κλάδοι της Ελληνικής οικονομίας είναι ο τουρισμός, η ναυτιλία, η βιομηχανική παραγωγή τροφίμων και η επεξεργασία καπνού, η υφαντουργία, τα χημικά, τα προϊόντα μετάλλου, η μεταλλευτική και η μονάδες διύλισης πετρελαίου.

Η μεγέθυνση του ΑΕΠ της Ελλάδος είναι επίσης, κατά μέσον όρο, από τις αρχές του 1990 υψηλότερη από αυτόν του μέσου όρου των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εντούτοις, η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα, περιλαμβανομένων και της αύξησης των επιπέδων της ανεργίας, την γραφειοκρατία και την διαφθορά.

Το 2009, η Ελλάδα την δεύτερη χαμηλότερη κατάταξη στην ΕΕ σύμφωνα με τον Δείκτη Οικονομικής Ελευθερίας (μετά την Πολωνία), ενώ κατατάσσεται 81^η παγκοσμίως. Η χώρα υποφέρει από υψηλά επίπεδα πολιτικής και οικονομικής διαφθοράς και χαμηλή ανταγωνιστικότητα συγκριτικά με τους Ευρωπαίους εταίρους της.

Ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας γύρισε σε αρνητικό πρόσημο το 2009 για πρώτη φορά από το 1993. Μια ένδειξη της τάσης υπερχρέωσης τα περασμένα χρόνια είναι το γεγονός ότι η αναλογία ιδιωτικών δανείων προς καταθέσεις ξεπέρασε τις 100 μονάδες (αναλογία δηλαδή μεγαλύτερη του 1 προς 1) κατά την διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του έτους 2007.

Μέχρι το τέλος του 2009, ως αποτέλεσμα του συνδυασμού της διεθνούς οικονομικής κρίσης και εσωτερικών παραγόντων (ανεξέλεγκτης σπατάλης μέχρι τις εκλογές του Οκτωβρίου 2009), η Ελληνική οικονομία αντιμετώπισε την πιο σοβαρή της κρίση από το 1993, με το υψηλότερο δημόσιο έλλειμμα (αν και κοντά σε αυτό της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου) καθώς και το δεύτερο υψηλότερο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ στην ΕΕ. Το δημόσιο έλλειμμα του 2009 έφτασε στο 15,4% του ΑΕΠ. Αυτό, και τα αυξανόμενα επίπεδα χρέους (στο 127,1% του ΑΕΠ το 2009) οδήγησαν σε υψηλό κόστος δανεισμού, που προκάλεσε μια σοβαρή οικονομική κρίση. Η Ελλάδα προσπαθεί να καλύψει το υπερβολικό δημόσιο έλλειμμα της στα ίχνη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Το εργατικό δυναμικό της Ελλάδος φτάνει συνολικά τα 4.9 εκατομμύρια, και είναι το δεύτερο πιο σκληρά εργαζόμενο ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ, μετά την Νότιο Κορέα. Το Κέντρο Ανάπτυξης του Γκρόνιγκεν δημοσίευσε μια έρευνα που αποκάλυπτε ότι μεταξύ του 1995 και του 2005, η Ελλάδα ήταν η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό ωρών εργασίας ανά εργαζόμενο ανάμεσα στα Ευρωπαϊκά έθνη. Οι Έλληνες εργάστηκαν κατά μέσον όρο 1,900 ώρες ανά έτος, ακολουθούμενοι από τους Ισπανούς (με μέσο όρο 1,800 ώρες ανά έτος).

2.2.3 Η κρίση εξυπηρέτησης του χρέους του 2010¹¹

Κατά τις πρώτες εβδομάδες του 2010 παρατηρήθηκε μια ανανεωμένη ανησυχία για το υπερβάλλον δημόσιο χρέος.

Κάποια Ευρωπαϊκά think-tanks όπως το Οικονομικό Συμβούλιο Καναδά-Ευρώπης ισχυρίστηκαν ότι η δυσχερής θέση μερικών χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στην οποία περιήλθαν σήμερα είναι το αποτέλεσμα μιας δεκαετίας Κεϊνσιανών πολιτικών δανεισμού που επιδίωξαν τοπικοί διαμορφωτές της πολιτικής από κοινού με αυτάρεσκους κεντρικούς τραπεζίτες της ΕΕ. Πολλοί οικονομολόγοι έχουν προτείνει την επιβολή μιας δέσμης από διορθωτικές πολιτικές για να ελέγξουν το δημόσιο χρέος, όπως την επιβολή δραστικών περιοριστικών μέτρων και ουσιαστικά υψηλότερους φόρους.

Μερικοί υψηλόβαθμοι Γερμανοί πολιτικοί αξιωματούχοι έφτασαν έως το σημείο να πούνε ότι τα επείγοντα μέτρα θα έπρεπε να επιφέρουν σκληρές ποινές στις χώρες που λαμβάνουν την Κοινοτική βοήθεια, όπως η Ελλάδα και η Ιρλανδία. Εντούτοις, τέτοια σχέδια έχουν περιγραφεί ως απαράδεκτες παραβιάσεις της εθνικής κυριαρχίας των κρατών μελών της ευρωζώνης και απορρίφθηκαν από χώρες στυλοβάτες της ΕΕ όπως η Γαλλία.

Επίσης, ασκήθηκε σκληρή κριτική ενάντια στους κερδοσκόπους για χειραγώγηση των αγορών: η Άγκελα Μέρκελ έχει δηλώσει ότι "οργανισμοί που στηρίχθηκαν με δημόσια κεφάλαια εκμεταλλεύονται την δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα και αλλού".

Τον Μάιο του 2010 υπογράφηκε Μνημόνιο με το ΔΝΤ την ΕΕ και την ΕΚΤ ώστε να καλυφθεί η δανειακή ανάγκη της χώρας.

¹¹ <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=400463>

3 ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΘΕΩΡΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η οικονομική ανάπτυξη¹² είναι η αύξηση του κατά κεφαλήν ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) ή άλλα μέτρα του συνολικού εισοδήματος, συνήθως αναφέρεται ως ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ. Η οικονομική ανάπτυξη καθοδηγείται κυρίως από βελτιώσεις της παραγωγικότητας¹³, η οποία περιλαμβάνει την παραγωγή περισσότερων προϊόντων και υπηρεσιών με τις ίδιες εισροές εργασίας, κεφαλαίου, ενέργειας και υλικών. Οι οικονομολόγοι κάνουν διάκριση μεταξύ βραχυπρόθεσμης σταθεροποίησης της οικονομίας και τη μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη. Το θέμα της οικονομικής ανάπτυξης είναι κατά κύριο λόγο μακροπρόθεσμο. Η βραχυπρόθεσμη διακύμανση της οικονομικής ανάπτυξης καλείται οικονομική συγκυρία¹⁴.

Η μακροχρόνια πορεία της οικονομικής ανάπτυξης είναι ένα από τα κεντρικά ζητήματα της οικονομίας¹⁵, παρά τα κάποια προβλήματα μέτρησης, η αύξηση του ΑΕΠ της χώρας μεγαλύτερη από την αύξηση του πληθυσμού λαμβάνεται γενικά ως μια αύξηση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της. Πάνω από μεγάλες χρονικές περιόδους, ακόμη και μικρά ποσοστά ετήσιας αύξησης μπορούν να έχουν μεγάλες επιπτώσεις μέσω της σύνθεσης. Ένας ρυθμός ανάπτυξης της τάξεως του 2,5% ετησίως, θα οδηγήσει σε διπλασιασμό του ΑΕΠ μέσα σε 29 χρόνια, ενώ ένα ποσοστό αύξησης 8% ετησίως θα οδηγήσει σε διπλασιασμό του ΑΕΠ σε 10 χρόνια. Αυτή η εκθετική διακύμανση αποτελεί αξιόλογο χαρακτηριστικό και μπορεί να επιτείνει τις διαφορές μεταξύ των εθνών.

¹² http://www.fraw.org.uk/files/economics/ayres_2005.pdf

¹³ Η παραγωγικότητα είναι ένα μέτρο της εξόδου από μια διαδικασία παραγωγής, ανά μονάδα εισόδου.

¹⁴ Ο όρος επιχειρηματικός κύκλος (ή οικονομικός κύκλος), αναφέρεται σε όλη την οικονομία, τις διακυμάνσεις στην παραγωγή ή την οικονομική δραστηριότητα κατά τη διάρκεια αρκετών μηνών ή ετών. Οι διακυμάνσεις αυτές συμβαίνουν γύρω από μια μακροπρόθεσμη τάση ανάπτυξης, και τυπικά τη συμμετοχή μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου μεταξύ των περιόδων σχετικά ταχεία οικονομική ανάπτυξη (μια επέκταση ή μπούμα), και οι περίοδοι σχετική στασιμότητα ή μείωση (η συρρίκνωση ή ύφεση).

¹⁵ Οικονομικά είναι η κοινωνική επιστήμη που αναλύει την παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση των αγαθών και των υπηρεσιών.

Για να συγκριθεί το κατά κεφαλήν εισόδημα μεταξύ των χωρών, τα στατιστικά στοιχεία πρέπει να αναφερθούν σε ένα ενιαίο νόμισμα, με βάση είτε τις επικρατούσες τιμές συναλλάγματος¹⁶ ή την ισοτιμία της αγοραστικής δύναμης¹⁷.

Για να αντισταθμιστούν οι μεταβολές της αξία του χρήματος (του πληθωρισμού¹⁸ ή του αποπληθωρισμού) το ΑΕΠ δίνεται συνήθως σε "πραγματικό" ή προσαρμόζεται στον πληθωρισμό, σε όρους και όχι ο πραγματικός αριθμός χρημάτων που συγκεντρώθηκαν σε ένα συγκεκριμένο έτος, το οποίο καλείται ονομαστικό ή το τρέχον ποσό.

3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ¹⁹

Το 1377, ο αραβικός οικονομικός στοχαστής *Ibn Khaldun*²⁰ προβλέπει μία από τις πρώτες περιγραφές της οικονομικής ανάπτυξης: «Όταν ο πολιτισμός, προβλέπει αύξηση του πληθυσμού, το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό αυξάνεται και πάλι. Με τη σειρά της, η πολυτέλεια θα αυξηθεί ξανά σε αντιστοιχία με την αύξηση κερδών, και τα έθιμα και οι ανάγκες με την αύξηση της πολυτέλειας. Οι Βιοτεχνίες δημιουργούνται για να αποκτήσουν προϊόντα πολυτελείας οι πολίτες. Η αξία που πραγματοποιήθηκε από τις αυξήσεις, και ως εκ τούτου, τα κέρδη και πάλι πολλαπλασιάζονται μέσα στην κοινωνία. Η παραγωγή ανθεί ακόμη περισσότερο από πριν. Όλα τα επιπρόσθετα της εργασίας εξυπηρετούν την πολυτέλεια και τον πλούτο, σε αντίθεση με την αρχική εργασία που εξυπηρετούσε την ανάγκη της ζωής».

¹⁶ Χρηματοδότηση, η συναλλαγματική ισοτιμία (επίσης γνωστή ως ανταλλαγή επιτοκίου, forex επιτόκιο ή FX επιτόκιο) μεταξύ δύο νομισμάτων διευκρινίζει κατά πόσο ένα νόμισμα αξίζει από την άποψη του άλλου. Είναι η αξία των νομισμάτων των ξένων εθνών σε σχέση με το νόμισμα του οικείου έθνους.

¹⁷ Ισοτιμία αγοραστικής δύναμης (PPP) είναι μια θεωρία της μακροπρόθεσμης ισορροπίας των συναλλαγματικών ισοτιμιών με βάση τα σχετικά επίπεδα τιμών δύο χωρών.

¹⁸ Στην οικονομία, ο πληθωρισμός είναι μια άνοδος του γενικού επιπέδου των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών σε μια οικονομία κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου.

¹⁹ Λαγός Δ., «Θεωρίες Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης», σελ.31-35

²⁰ Ήταν ένας Άραβας πολυμαθής - αστρονόμος, οικονομολόγος, ιστορικός, νομικός, δικηγόρος, λόγιος, θεολόγος, μαθηματικός, στρατιωτικός, διατροφολόγος, φιλόσοφος, κοινωνικός επιστήμονας και πολιτικός - γεννημένος στη Βόρεια Αφρική, στη σημερινή Τυνησία. Θεωρείται προάγγελος πολλών κοινωνικών επιστημών: η δημογραφία, η πολιτιστική ιστορία, η ιστοριογραφία, η φιλοσοφία της ιστορίας και η κοινωνιολογία που θεωρείται επίσης μία από τους προδρόμους της σύγχρονης οικονομίας.

Στις αρχές της σύγχρονης περιόδου, κάποια έθνη στην Δυτική Ευρώπη ανέπτυξαν την ιδέα ότι οι οικονομίες θα μπορούσαν να "ψηλώσουν", δηλαδή παράγουν ένα μεγαλύτερο οικονομικό πλεόνασμα που με την σειρά του θα μπορούσε να δαπανηθεί σε άλλα πράγματα από την απλή επιβίωση. Το πλεόνασμα αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για κατανάλωση, για εχθροπραξίες, ή πολιτικά και θρησκευτικά έργα. Η προηγούμενη άποψη ήταν ότι μόνο η αύξηση φορολογικών συντελεστών θα μπορούσε να δημιουργήσει περισσότερα χρήματα, πλεόνασμα για την οικονομία της χώρας.

Αργότερα η θεωρία ότι η οικονομική ανάπτυξη αντιστοιχεί επίσης σε μια διαδικασία συνεχούς αντικατάστασης και αναδιοργάνωσης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων διευκολύνεται από επενδυτικές με κίνητρο μεγιστοποίησης των αποδόσεων. Αυτή η εκθετική εξέλιξη της υποστήριξης μιας αυτο-οργανωμένης ζωής με πολιτιστικά συστήματα είναι εξαιρετικά δημιουργική και ευέλικτη, αλλά πολύ απρόβλεπτη με πολλές παγίδες. Δεδομένου ότι υπάρχουν δυσκολίες στην μοντελοποίηση - οργάνωση των συστημάτων αυτών, πραγματοποιούνται διάφορες προσπάθειες για την επίτευξη μοντέλου μακροπρόθεσμης εξέλιξης των οικονομιών και έχει ανάμεικτα αποτελέσματα.

Κατά ένα μεγάλο μέρος της σύγχρονης περιόδου, η αύξηση αυτή θεωρείται πως συνεπάγεται με αύξηση του συνολικού ποσού του πλούτου, που κυκλοφορεί, όπως ασήμι και χρυσός, υπό τον έλεγχο του κράτους βέβαια. Αυτή η θεωρία οδήγησε σε πολιτικές για την ισχύ των εμπορικών συναλλαγών μέσω μιας ιδιαίτερης κατάστασης, με την απόκτηση αποικιών για την παροχή φθηνότερων πρώτων υλών οι οποίες θα μπορούσαν στη συνέχεια να κατασκευάζουν διάφορα υλικά αγαθά.

Αργότερα, οι εμπορικές πολιτικές προωθούσαν το εσωτερικό εμπόριο και την βιομηχανία. Η μετά-αποικιοκρατική διορατικότητα ήταν ότι η αυξανόμενη ικανότητα της μεταποίησης η οποία οδήγησε στην πολιτική τον 18^ο αιώνα και την ενθάρρυνση της παραγωγής, καθώς και τον τρόπο εισαγωγών πρώτων υλών και την εξαγωγή τελικών προϊόντων. Στο πλαίσιο αυτού του συστήματος υψηλών δασμών στήθηκε για να επιτρέψει στους κατασκευαστές την δημιουργία εργοστασίων. Οι τοπικές αγορές θα καταβάλουν το πάγιο κόστος της αύξησης του

κεφαλαίου, και στη συνέχεια θα τους επιτραπεί να εξάγουν στο εξωτερικό, σε χαμηλότερες από τις τιμές των μεταποιημένων αγαθών.

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία ανάπτυξης, η ενίσχυση της ανάπτυξης πραγματοποιούταν με την χορήγηση μονοπωλίων, που θα αποτελούσαν κίνητρο για ένα άτομο να εκμεταλλευτεί μια αγορά ή έναν πόρο, και να αποκτήσει όλα τα κέρδη, όταν όλοι οι άλλοι ανταγωνιστές εκδιώχθηκαν από το κράτος. Η «Ολλανδική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών²¹» και η «Βρετανική Εταιρεία των Ανατολικών Ινδιών²²» ήταν παραδείγματα της εν λόγω θεωρίας που το κράτος χορήγησε το μονοπωλιακό εμπόριο²³.

Κατά την περίοδο αυτή η άποψη ήταν ότι η ανάπτυξη θα αποκτηθεί μέσω του εμπορίου που θα επιτρέπει νομισματική ροή προς τη χώρα, αλλά και στις εμπορικές συναλλαγές με άλλα έθνη. Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο μερκαντιλισμός δεν ήταν απλά ένα θέμα του περιορισμού του εμπορίου. Μέσα σε μια χώρα, αυτό συχνά σημαίνει κατάργηση των εμπορικών εμποδίων, η κατασκευή νέων δρόμων, και η κατάργηση των τοπικών σταθμών διοδίων, το σύνολο των οποίων δημιουργεί την διεύρυνση των αγορών. Αυτό αντιστοιχούσε στην συγκέντρωση της εξουσίας στα χέρια του Στέμματος (ή κράτος για δημοκρατικές χώρες). Η διαδικασία αυτή συνέβαλε στην δημιουργία του σύγχρονου έθνους-κράτους στη Δυτική Ευρώπη.

Σε διεθνές επίπεδο, ο μερκαντιλισμός²⁴ οδήγησε σε μια αντίφαση: η ανάπτυξη που αποκτήθηκε μέσω του εμπορίου, αλλά και οι εμπορικές συναλλαγές με άλλα έθνη, επί ίσοις όροις ήταν ασύμφορη.

²¹ Η Ολλανδική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών (Vereenigde Oost-Indische Compagnie, κυριολεκτικά «Εταιρεία Ενωμένης Ανατολικής Ινδίας») ιδρύθηκε το 1602, στα κράτη των Κάτω Χωρών, διετέλεσε μονοπώλιο 21 έτη για την εκτέλεση αποικιακών δραστηριοτήτων στην Ασία.

²² Η Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών (επίσης γνωστή ως East India Company, μετά τη Συνθήκη της Ένωσης, η Βρετανική Εταιρεία των Ανατολικών Ινδιών) ήταν μια πρόωρη αγγλική μετοχική εταιρεία από κοινού που σχηματίστηκε αρχικά για τη συνέχιση του εμπορίου με τις Ανατολικές Ινδίες, αλλά αυτό κατέληξε σε συναλλαγές, κυρίως με την ινδική υποήπειρο και την Κίνα.

²³ Στην οικονομία, ένα μονοπώλιο (από την ελληνική ΜΟΝΟΣ / μόνος (μόνα τους ή και μόνον) + *polein* / πωλεί (για την πώληση)) υπάρχει όταν ένα συγκεκριμένο άτομο ή μια επιχείρηση έχει επαρκή έλεγχο σε ένα συγκεκριμένο προϊόν ή υπηρεσία και μπορεί να καθορίσει σημαντικά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες άλλα άτομα θα έχουν πρόσβαση σε αυτό.

²⁴ Υπό τον όρο απολυταρχία εννοείται το πολίτευμα, στο οποίο ένας κυρίαρχος - κυρίως ένας βασιλιάς, ένας δικτάτορας ή ένας αυτοκράτορας - κατέχει απεριόριστη δύναμη και μπορεί και την ασκεί στην χώρα του. Σε αυτό το πολίτευμα δεν υπάρχει χωρισμός των

Κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας, αυτό που τελικά έχει σημασία για την οικονομική ανάπτυξη ήταν τα θεσμικά όργανα και τα συστήματα διακυβέρνησης που εισάγονται μέσω του αποικισμού. Υπάρχει μια σαφής αντιστροφή της τύχης μεταξύ φτωχών και πλούσιων χωρών, η οποία είναι εμφανής κατά τη σύγκριση με τη μέθοδο της αποικιοκρατίας²⁵ σε μια περιοχή. Η Γεωγραφία και οι δωρεές των φυσικών πόρων δεν είναι οι μοναδικοί καθοριστικοί παράγοντες του ΑΕΠ. Στην πραγματικότητα, εκείνοι που είχαν «ευλογηθεί» με την διάθεση παραγωγικών πόρων από την αποικιακή εξόρυξη, απ' ότι οι χώρες που ήταν λιγότερο τυχερές, χρηματοδοτούσαν την σχέση ισότητας και ζήτησης του κράτους δικαίου²⁶. Αυτές οι αποικίες κατάληξαν στην ανάπτυξη μιας ανοικτής *franchise* ισότητας, καθώς και ευρείας δημόσιας εκπαίδευσης, η οποία βοηθά με την εμπειρία τους σε μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη από τις αποικίες που είχαν εκμεταλλευτεί τις οικονομίες κλίμακας²⁷.

Δεδομένου ότι η Βιομηχανική Επανάσταση²⁸ αποτελεί σημαντικό παράγοντα της παραγωγικότητας και ήταν η υποκατάσταση της ενέργειας για την ανθρώπινη και ζωική εργασία. Άλλες σημαντικές ιστορικές πηγές της παραγωγικότητας ήταν η εκμηχάνιση, οι μεταφορικές υποδομές (κανάλια, σιδηρόδρομοι και αυτοκινητόδρομοι), τα νέα υλικά (χάλυβας) και η ισχύς, η οποία περιλαμβάνει ατμό και μηχανές εσωτερικής καύσης και η ηλεκτρική ενέργεια. Άλλες βελτιώσεις της παραγωγικότητας που περιλαμβάνονται στην

εξουσιών. Ο μονάρχης του κράτους ελέγχει και τις τρεις εξουσίες: την νομοθετική, την εκτελεστική και την δικαστική. Σε αντίθεση με την δικτατορία, ο μονάρχης κατέχει την εξουσία νόμιμα μέσω διαδοχής, κυρίως από πατέρα σε γιο.

²⁵ Αποικιοκρατία είναι η δημιουργία, συντήρηση, την απόκτηση και την επέκταση των αποικιών στο έδαφος ενός από τους ανθρώπους από κάποιο άλλο έδαφος.

²⁶ Το κράτος δικαίου είναι ένα νομικό απόφθεγμα που περιλαμβάνει τις αρχές ότι κανείς δεν είναι υπεράνω του νόμου και ότι κανείς δεν μπορεί να καταδικαστεί από το κράτος εκτός από την παραβίαση του νόμου. Το κράτος δικαίου έρχεται σε αντίθεση με την ιδέα ότι το κυρίαρχο είναι υπεράνω του νόμου (*lex Rex*), ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του Ρωμαϊκού Δικαίου και ορισμένα άλλα νομικά συστήματα.

²⁷ Οι οικονομίες κλίμακας, στη μικροοικονομία, αναφέρεται στην πλεονεκτήματα κόστους που μια επιχείρηση αποκτά λόγω της επέκτασης. Υπάρχουν παράγοντες που προκαλούν το μέσο κόστος ενός παραγωγού ανά μονάδα να πέσει και η κλίμακα της παραγωγής αυξάνεται.

²⁸ Η Βιομηχανική Επανάσταση ήταν μια περίοδος από το 18^ο έως το 19^ο αιώνα, όπου σημαντικές αλλαγές στη γεωργία, τη μεταποίηση, τα ορυχεία, τη μεταφορά, και η τεχνολογία είχε μια βαθιά επίδραση στην κοινωνικοοικονομική και πολιτιστική τους όρους της εποχής. Αρχισε στο Ηνωμένο Βασίλειο, και στη συνέχεια σε ολόκληρη την Ευρώπη, τη Βόρεια Αμερική, και τελικά ο κόσμος

μηχανοποιημένη γεωργία και την επιστημονική γεωργία, συμπεριλαμβανομένων των χημικών λιπασμάτων και την διαχείριση κτηνοτροφικών - πουλερικών, καθώς και η Πράσινη Επανάσταση²⁹.

Μεγάλες πηγές της βελτίωσης της παραγωγικότητας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ήταν οι σιδηρόδρομοι, τα ατμόπλοια, οι θεριστικές μηχανές και θεριζοαλωνιστικές μηχανές και ο ατμός που τροφοδοτεί τα εργοστάσια. Η εφεύρεση των διεργασιών για την παραγωγή φθηνού χάλυβα ήταν σημαντική για πολλές μορφές μηχανοποίησης και των μεταφορών. Μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα η εξουσία και τα μηχανήματα ήταν η δημιουργοί πλεονάζουσας παραγωγής, η οποία προκάλεσε τελικά την μείωση των εβδομάδων εργασίας. Οι τιμές μειώθηκαν λόγω της λιγότερης εργασίας, των υλικών και της ενέργειας που απαιτούνταν για την παραγωγή και τη μεταφορά εμπορευμάτων. Οι εργαζόμενοι πληρώνουν την εξέλιξη, επιτρέπουν στους καταναλωτές να βελτιώσουν τη διατροφή τους και να αγοράζουν αγαθά και να έχουν καλύτερη στέγαση. Ωστόσο η μαζική παραγωγή³⁰ της δεκαετίας του 1920 δημιούργησε υπερπαραγωγή, η οποία ήταν μία από τις πολλές αιτίες της Μεγάλης Ύφεσης³¹ της δεκαετίας του 1930.

Ύστερα από την Μεγάλη Ύφεση, η οικονομική ανάπτυξη συνεχίζεται, με τη βοήθεια εν μέρει της ζήτησης για εντελώς νέα προϊόντα και υπηρεσίες, όπως οικιακά ηλεκτρικά τηλέφωνα, ραδιόφωνο, τηλεόραση, αυτοκίνητα, οικιακές συσκευές, κλιματισμό, και εμπορικές πτήσεις (μετά το 1950), δημιουργώντας νέα μεγάλη ζήτηση για τη σταθεροποίηση της εβδομαδιαίας εργασίας. Οι υποδομές των αυτοκινητοδρόμων συνέβαλαν επίσης στη μεταπολεμική ανάπτυξη, ακόμη έγιναν μεγάλες επενδύσεις κεφαλαίων στον τομέα της μεταποίησης και στις χημικές βιομηχανίες. Η θέση της παγκόσμιας οικονομίας επωφελήθηκε επίσης από

²⁹ Πράσινη Επανάσταση αναφέρεται σε μια σειρά από έρευνα, ανάπτυξη και μεταφορά τεχνολογίας πρωτοβουλίες, που συμβαίνουν μεταξύ της δεκαετίας του 1940 και τα τέλη της δεκαετίας του 1970, ότι η αύξηση της γεωργικής παραγωγής σε όλο τον κόσμο, αρχίζοντας από τα περισσότερα σημαντικά στα τέλη του 1960.

³⁰ Η μαζική παραγωγή (ονομάζεται επίσης παραγωγή ροής και επαναλαμβανόμενη ροή παραγωγής) είναι η παραγωγή μεγάλων ποσοτήτων τυποποιημένων προϊόντων, και κυρίως στις γραμμές συναρμολόγησης.

³¹ Η μεγάλη οικονομική κρίση ήταν μια σοβαρή παγκόσμια οικονομική ύφεση στη δεκαετία πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η χρονική στιγμή της Μεγάλης Ύφεσης με διαφορές μεταξύ των εθνών, αλλά στις περισσότερες χώρες, άρχισε γύρω στο 1929 και διήρκησε μέχρι τα τέλη του 1930 ή στις αρχές του 1940.

την ανακάλυψη των τεράστιων ποσοτήτων πετρελαίου σε όλο τον κόσμο, ιδιαίτερα στη Μέση Ανατολή.

Η οικονομική ανάπτυξη στα δυτικά έθνη επιβραδύνθηκε μετά από το 1973, αλλά η ανάπτυξη στην Ασία ήταν έντονη από τότε, ξεκινώντας από την Ιαπωνία και την εξάπλωση στην Κορέα, την Κίνα, την Ινδία και άλλες ασιατικές χώρες.

3.2 ΘΕΩΡΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ³²

3.2.1 Η κλασική θεωρία ανάπτυξης

Η σύγχρονη αντίληψη της οικονομικής ανάπτυξης άρχισε με την κριτική του меркантиλισμού, κυρίως από τους φυσιοκράτες³³ και με τον Σκωτσέζικο Διαφωτισμό³⁴, οι στοχαστές όπως ο Ντέιβιντ Χιουμ³⁵ και ο Άνταμ Σμιθ³⁶ συνέβαλαν στην θεμελίωση της πειθαρχίας της σύγχρονης πολιτικής οικονομίας³⁷.

³² Λαγός Δ., «Θεωρίες Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης», σελ.75-82

³³ *Physiocracy* (από την ελληνική για "κυβέρνηση της Φύσης") είναι μια οικονομική θεωρία που αναπτύχθηκε από την Φυσιοκράτες, μια ομάδα οικονομολόγων οι οποίοι πίστευαν ότι ο πλούτος των εθνών προήλθε αποκλειστικά από την αξία της «γης της γεωργίας» ή «ανάπτυξης γης», οι θεωρίες τους προέρχονταν από τη Γαλλία και ήταν πιο δημοφιλής κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 18^{ου} αιώνα. Η Physiocracy είναι ίσως η πρώτη καλά ανεπτυγμένη θεωρία της οικονομίας.

³⁴ Ο *Scottish Διαφωτισμός* (Σκωτσέζικος Διαφωτισμός) αναπτύχθηκε την περίοδο του 18^{ου} αιώνα στην Σκωτία και χαρακτηρίζεται από ένα ξέσπασμα πνευματικών και επιστημονικών επιτευγμάτων. Μέχρι το 1750, οι Σκωτσέζοι ήταν από τους πιο εγγράμματους πολίτες της Ευρώπης, με εκτιμώμενο επίπεδο 75% στην παιδείας, όμως, ήταν μερικές εκατοντάδες άνδρες που έκαναν τον Διαφωτισμό.

³⁵ Ο Ντέιβιντ Χιουμ (*David Hume*) (26 Απριλίου 1711 – 25 Αυγούστου 1776) ήταν σκωτσέζος ιστορικός και φιλόσοφος, που επηρέασε την ανάπτυξη δυο σχολών φιλοσοφίας, του σκεπτικισμού και του εμπειρισμού. Γεννημένος στο Εδιμβούργο, ο Χιουμ μορφώθηκε κατ' οίκον στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, στο οποίο εγγράφηκε σε ηλικία 12 ετών. Η υγεία του ήταν κακή και, αφού εργάστηκε για λίγο σε έναν εμπορικό οίκο στο Μπρίστολ, πήγε να ζήσει στη Γαλλία.

³⁶ Ο Άνταμ Σμιθ (16 Ιουνίου 1723 - 17 Ιουλίου 1790) ήταν Σκωτσέζος οικονομολόγος και ηθικός φιλόσοφος. Θεωρείται ένας από τους πρωτοπόρους της πολιτικής οικονομίας και θεμελιωτής της σχολής των κλασικών οικονομικών. Ένας από τους κύριους εκπροσώπους του Σκωτσέζικου Διαφωτισμού, ο Σμιθ είναι συγγραφέας των έργων «Θεωρία των ηθικών συναισθημάτων» και «Μια έρευνα της φύσης και των αιτιών του πλούτου των εθνών», με το δεύτερο να αναφέρεται συνήθως απλά ως «Ο Πλούτος των Εθνών» και να θεωρείται ως το κύριο έργο του Σμιθ και η πρώτη νεωτερική εργασία πάνω στα οικονομικά.

³⁷ Πολιτική οικονομία που αρχικά ήταν ο όρος για τη μελέτη της παραγωγής, την αγορά και πώληση, καθώς και τις σχέσεις τους με νόμο, έθιμο, και της κυβέρνησης, καθώς και με την κατανομή των εθνικού εισοδήματος και πλούτου, μεταξύ άλλων μέσω της διαδικασίας του προϋπολογισμού. Η Πολιτική οικονομία προέρχεται από ηθική

Η θεωρία των φυσιοκρατών ήταν ότι η παραγωγική δυναμικότητα, η ίδια, επέτρεπε την ανάπτυξη και την βελτίωση και την αύξηση κεφαλαίου που επέτρεπε την ιδιότητα αυτή ως «ο πλούτος των εθνών». Ενώ τόνισε τη σημασία της γεωργίας και είδε την αστική βιομηχανία ως «αποστειρωμένη», ο Σμιθ επέκτεινε την έννοια ότι οι κατασκευές ήταν το κέντρο στο σύνολο της οικονομίας.

Ο Ντέιβιντ Ρικάρντο υποστήριξε ότι το εμπόριο ήταν ένα πλεονέκτημα σε μια χώρα, γιατί αν μπορούσε κανείς να αγοράσει ένα καλό προϊόν φθηνότερα από το εξωτερικό, αυτό σήμαινε ότι υπήρχε πιο αποδοτική εργασία που πρέπει να γίνει εδώ. Αυτή η θεωρία του «συγκριτικού πλεονεκτήματος³⁸» θα είναι η κεντρική βάση για τα επιχειρήματα υπέρ του ελεύθερου εμπορίου³⁹, ως βασική συνιστώσα της ανάπτυξης.

3.2.2 Το νεοκλασικό μοντέλο ανάπτυξης

Η έννοια της ανάπτυξης ως αύξηση των αποθεμάτων των κεφαλαιουχικών αγαθών (μέσα παραγωγής)⁴⁰, κωδικοποιήθηκε ως *Solow-Swan* (φθινουσών αποδόσεων) Ανάπτυξη μοντέλου⁴¹, το οποίο περιλάμβανε μια σειρά εξισώσεων που προέκυψε ως η σχέση μεταξύ του εργάσιμου χρόνου, των κεφαλαιουχικών αγαθών, της παραγωγή και των επενδύσεων. Σύμφωνα με την

φιλοσοφία. Αναπτύχθηκε κατά τον 18^ο αιώνα ως η μελέτη των οικονομιών των κρατών και της πολιτικής, ως εκ τούτου πολιτική οικονομία.

³⁸ Στην οικονομία, το δίκαιο του συγκριτικού πλεονεκτήματος δηλώνει ότι οι δύο χώρες (ή άλλα είδη μερών, όπως φυσικά ή νομικά πρόσωπα) μπορούν να βελτιώσουν τις δυνατότητές τους από το εμπόριο αν, σε περίπτωση απουσίας του εμπορίου, έχουν διαφορετική σχέση με το κόστος για την παραγωγή των ίδιων εμπορευμάτων. Ακόμη και αν μία χώρα είναι πιο αποτελεσματική στην παραγωγή όλων των αγαθών (απόλυτο πλεονέκτημα), μπορεί ακόμα να κερδίσει από συναλλαγές της με μια λιγότερο αποδοτική χώρας, εφόσον έχουν διαφορετική σχετική βελτίωση της αποτελεσματικότητας

³⁹ Το ελεύθερο εμπόριο είναι ένα σύστημα εμπορικής πολιτικής που επιτρέπει στους εμπόρους για το εμπόριο πέραν των εθνικών συνόρων χωρίς παρέμβαση από τις αντίστοιχες κυβερνήσεις. Σύμφωνα με το νόμο του συγκριτικού πλεονεκτήματος της πολιτικής για τις άδειες των εμπορικών εταίρων της αμοιβαίας κερδών από το εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών.

⁴⁰ Μέσα παραγωγής αναφέρεται σε φυσικές, μη ανθρώπινων συντελεστών παραγωγής που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή - τα εργοστάσια, οι μηχανές, και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή πλούτου - μαζί με τα δύο υποδομής κεφάλαιο και φυσικό κεφάλαιο

⁴¹ Το εξωγενές μοντέλο ανάπτυξης, επίσης γνωστό ως νέο-κλασικό μοντέλο ανάπτυξης ή *Solow-Swan* μοντέλο ανάπτυξης είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να συνοψίσει τη συμβολή των διαφόρων συγγραφέων σε ένα μοντέλο για τη μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη στο πλαίσιο της νεοκλασικά οικονομικά

άποψη αυτή, ο ρόλος της τεχνολογικής αλλαγής έγινε κρίσιμος, ακόμη πιο σημαντικός από τη συσσώρευση του κεφαλαίου. Αυτό το μοντέλο, που αναπτύχθηκε από τον Robert Solow⁴² και Trevor Swan⁴³ το 1950, ήταν η πρώτη απόπειρα σε μοντέλο μακροπρόθεσμης ανάπτυξης αναλυτικά. Αυτό το μοντέλο υποθέτει ότι οι χώρες χρησιμοποιούν τους πόρους τους αποτελεσματικά και ότι υπάρχουν φθίνουσες αποδόσεις στο κεφάλαιο και η εργασία αυξάνει. Από τα δύο αυτά μοντέλα, το νεοκλασικό μοντέλο κάνει τρεις σημαντικές προβλέψεις: Πρώτον, η αύξηση του κεφαλαίου σε σχέση με την εργασία δημιουργεί την οικονομική ανάπτυξη, δεδομένου ότι οι άνθρωποι μπορούν να είναι πιο παραγωγικοί αν δοθεί περισσότερο κεφάλαιο. Δεύτερον, οι φτωχές χώρες με λιγότερο κεφάλαιο ανά άτομο θα αυξήσουν με ταχύτερους ρυθμούς, γιατί κάθε επένδυση σε κεφάλαιο θα παραγάγει μια υψηλότερη απόδοση από τις πλούσιες χώρες με μεγάλο κεφάλαιο. Τρίτον, λόγω των φθινουσών αποδόσεων σε κεφάλαια, οι οικονομίες θα φθάσουν τελικά σε ένα σημείο όπου κάθε αύξηση του κεφαλαίου δεν θα δημιουργήσει οικονομική ανάπτυξη. Το σημείο αυτό ονομάζεται "σταθερή κατάσταση"⁴⁴.

Το μοντέλο σημειώνει επίσης ότι οι χώρες μπορούν να ξεπεράσουν αυτή τη σταθερή κατάσταση και να συνεχίσει να αυξάνεται με την εφεύρεση νέας τεχνολογίας. Σε μακροπρόθεσμη βάση, η παραγωγή ανά κεφάλαιο εξαρτάται από το ποσοστό της αποταμίευσης, αλλά ο ρυθμός αύξησης της παραγωγής θα πρέπει

⁴² Robert Merton Solow (γεν. 23 Αυγούστου, 1924) είναι Αμερικανός οικονομολόγος ιδιαίτερα γνωστός για την εργασία του σχετικά με τη θεωρία της οικονομικής ανάπτυξης που κορυφώθηκε με το εξωγενές μοντέλο ανάπτυξης πήρε και το όνομά του. Του απονεμήθηκε το *John Bates Clark Medal* (το 1961) και του 1987 *Nobel Memorial Prize* στην Οικονομική Επιστήμη.

⁴³ Ο Trevor Winchester Swan (1918-1989) ήταν Αυστραλός οικονομολόγος. Είναι καλύτερα γνωστός για την εργασία του σχετικά με το νεοκλασικό μοντέλο της οικονομικής ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύθηκε ταυτόχρονα με εκείνη του Robert Solow, για την εργασία του σχετικά με την ενσωμάτωση της εσωτερικής και εξωτερικής ισορροπίας, που εκπροσωπούνται από το διάγραμμα *Swan* και για την πρωτοποριακή εργασία σε μακροοικονομικό μοντέλο, που ήταν προγενέστερος της *Lawrence Klein*, αλλά παρέμεινε ανέκδοτο μέχρι το 1989.

⁴⁴ Μια σταθερή οικονομία του κράτους είναι μια οικονομία της σχετικά σταθερό μέγεθος. Σύμφωνα με την ανάπτυξη μοντέλων *Solow - Swan*, η σταθερή κατάσταση είναι το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα μιας οικονομίας. Εάν η οικονομία αρχίσει μακριά από την σταθερή κατάσταση του, κινείται σταδιακά προς την κατεύθυνση αυτή. Ο όρος αναφέρεται συνήθως σε μια εθνική οικονομία, αλλά μπορεί επίσης να εφαρμοστεί στο οικονομικό σύστημα μιας πόλης, μιας περιφέρειας, ή ολόκληρου του πλανήτη.

να είναι ίσο για κάθε ποσοστό αποταμίευσης. Στο μοντέλο αυτό, η διαδικασία με την οποία οι χώρες συνεχίζουν να αυξάνουν παρά τις φθίνουσες αποδόσεις είναι «εξωγενείς» και αντιπροσωπεύει τη δημιουργία της νέας τεχνολογίας που επιτρέπει την παραγωγή με λιγότερους πόρους. Η Τεχνολογία βελτιώνει το σταθερό κρατικό επίπεδο των αυξήσεων κεφαλαίου, και η χώρα επενδύει και αναπτύσσεται. Τα δεδομένα δεν υποστηρίζουν ορισμένες από τις προβλέψεις αυτού του μοντέλου, ιδίως, ότι όλες οι χώρες αναπτύσσονται με τον ίδιο ρυθμό σε μακροπρόθεσμη βάση, ή ότι οι φτωχότερες χώρες θα πρέπει να αυξήσουν με ταχύτερους ρυθμούς μέχρι να φτάσουν σε μια σταθερή κατάσταση. Επίσης, τα στοιχεία δείχνουν την παγκόσμια οικονομία να αυξάνει σιγά-σιγά τον ρυθμό ανάπτυξης.

Ωστόσο σύγχρονη οικονομική έρευνα δείχνει ότι η βασική έκδοση του νεοκλασικού μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης δεν υποστηρίζεται από αποδεικτικά στοιχεία.

3.2.3 Ενδογενής θεωρία ανάπτυξης

Στα οικονομικά, ενδογενής θεωρία ανάπτυξης ή νέα θεωρία αύξησης αναπτύχθηκε στη δεκαετία του 1980 ως απάντηση στην κριτική του νέο-κλασικού μοντέλου ανάπτυξης. Η ενδογενής θεωρία ανάπτυξης υποστηρίζει ότι τα μέτρα πολιτικής μπορεί να έχουν αντίκτυπο στο μακροπρόθεσμο ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας. Για παράδειγμα, οι επιδοτήσεις για την έρευνα και την ανάπτυξη ή την εκπαίδευση αυξάνουν το ρυθμό αύξησης σε μερικά μοντέλα ενδογενούς ανάπτυξης με την αύξηση των κινήτρων για καινοτομία.

3.2.3.1 Ενδογενής έναντι εξωγενών θεωρία αύξησης

Στα νεοκλασικά μοντέλα ανάπτυξης, ο μακροπρόθεσμος ρυθμός ανάπτυξης είναι εξωγενώς και προσδιορίζεται με μια παραδοχή ποσοστού αποταμίευσης (μοντέλο *Harrod*⁴⁵ - *Domar*) ή ένα ποσοστό της τεχνικής προόδου

⁴⁵Το μοντέλο *Harrod-Domar* χρησιμοποιείται σε οικονομικά την ανάπτυξη για να εξηγήσει το ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας ενός από την άποψη του επιπέδου της εξοικονόμησης και της παραγωγικότητας του κεφαλαίου

(Υπόδειγμα *Solow*⁴⁶). Ωστόσο, το ποσοστό αποταμίευσης και ο ρυθμός της τεχνολογικής προόδου παραμένουν ανεξήγητα. Η Ενδογενής θεωρία της ανάπτυξης προσπαθεί να ξεπεράσει αυτό το κενό με την ανάπτυξη μακροοικονομικών μοντέλων από μικροοικονομικά θεμέλια⁴⁷. Τα νοικοκυριά έχουν αναλάβει να μεγιστοποιήσουν την επιφύλαξη χρησιμότητας των περιορισμών του προϋπολογισμού, ενώ οι επιχειρήσεις μεγιστοποιούν τα κέρδη. Ζωτική σημασία δίνεται συνήθως για την παραγωγή των νέων τεχνολογιών και του ανθρώπινου κεφαλαίου. Η κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη μπορεί να είναι τόσο απλή όσο μια σταθερή επιστροφή στην κλίμακα της συνάρτησης παραγωγής (το μοντέλο AK) ή πιο πολύπλοκη δέσμη *ups* με συνέπειες διάχυσης (διάχυση είναι θετικές εξωτερικότητες, τα οφέλη που αποδίδονται με το κόστος από άλλες επιχειρήσεις), αύξηση του αριθμού των εμπορευμάτων, κλπ.

Συχνά η ενδογενής θεωρία ανάπτυξης προϋποθέτει συνεχή οριακό προϊόν του κεφαλαίου σε συνολικό επίπεδο, ή τουλάχιστον ότι το όριο του οριακού προϊόντος του κεφαλαίου δεν τείνει προς το μηδέν. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι μεγάλες εταιρείες θα είναι πιο παραγωγικές από τις μικρές, διότι στο επίπεδο της επιχείρησης το οριακό προϊόν του κεφαλαίου εξακολουθεί να μειώνεται. Ως εκ τούτου, είναι δυνατή η κατασκευή μοντέλων ενδογενούς ανάπτυξης με τέλει ανταγωνισμό. Ωστόσο, σε πολλά ενδογενή μοντέλα ανάπτυξης η υπόθεση του τέλει ανταγωνισμού είναι χαλαρή, και σε κάποιο βαθμό μονοπωλιακής ισχύος. Γενικά η μονοπωλιακή δύναμη σε αυτά τα μοντέλα προέρχονται από την εκμετάλλευση των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας.

3.2.3.2 Συνέπειες

Οι κύριες επιπτώσεις της πρόσφατης θεωρίας αύξησης είναι ότι οι πολιτικές που αγκαλιάζουν τη διαφάνεια, τον ανταγωνισμό, την αλλαγή και την καινοτομία θα προωθήσουν την ανάπτυξη. Αντίθετα, οι πολιτικές που έχουν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό ή επιβράδυνση της αλλαγής με την προστασία ή

⁴⁶Το εξωγενές μοντέλο ανάπτυξης, επίσης γνωστό ως νεο-κλασικό μοντέλο ανάπτυξης ή *Solow-Swan* μοντέλο ανάπτυξης για τη μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη στο πλαίσιο των νεοκλασικών οικονομικών.

⁴⁷Στην οικονομική θεωρία, ο όρος *microfoundations* αναφέρεται στη μικροοικονομική ανάλυση της συμπεριφοράς των επιμέρους παραγόντων, όπως τα νοικοκυριά ή επιχειρήσεις.

ευνοώντας συγκεκριμένες βιομηχανίες ή εταιρείες είναι πιθανό με την πάροδο του χρόνου να επιβραδύνουν την ανάπτυξη σε βάρος της κοινότητας. Συνεπώς η Βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη είναι παντού και πάντα μια διαδικασία συνεχούς μετασχηματισμού. Το είδος της οικονομικής προόδου που έχει παρασχεθεί από τα πλουσιότερα έθνη από τη βιομηχανική επανάσταση δεν θα ήταν δυνατή αν οι άνθρωποι δεν είχαν υποστεί ή είχαν στραφεί σε αλλαγές. Οικονομίες που παύουν να μετατρέπουν, προορίζονται να ξεφύγουν από την πορεία της οικονομικής ανάπτυξης. Οι χώρες που αξίζουν περισσότερο τον τίτλο «αναπτυγμένες» δεν είναι οι φτωχότερες χώρες του κόσμου, αλλά οι πλουσιότερες. Πρέπει να ασκούν την διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης, εάν πρόκειται να απολαμβάνουν συνεχή ευημερία.

3.2.3.3 Κριτικές

Μία από τις κύριες αδυναμίες της ενδογενούς θεωρίας ανάπτυξης είναι η συλλογική αποτυχία να εξηγήσει υπό όρους σύγκλισης που αναφέρθηκαν παραπάνω. Άλλη συχνή κριτική στην υπόθεση του ακρογωνιαίου λίθου είναι η φθίνουσα απόδοση των κεφαλαίων. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η νέα θεωρία της ανάπτυξης έχει αποδειχθεί ότι έχει μεγαλύτερη επιτυχία από την εξωγενής θεωρία αύξησης στην εξήγηση της απόκλισης εισοδήματος μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών του ανεπτυγμένου κόσμου (παρά το γεγονός ότι είναι συνήθως πιο πολύπλοκη).

3.2.4 Θεωρία αύξησης εργασιών

Η Χρήσιμη θεωρία αύξησης εργασιών, που ονομάζεται επίσης μοντέλο *AyresWarr*, αναφέρει ότι η φυσική και χημική (μετατρεπόμενη) εργασία εκτελείται από την ενέργεια, ή πιο σωστά ενέργειες, και είναι ιστορικά ο πιο σημαντικός μοχλός της οικονομικής ανάπτυξης και την δημιούργησε ο *Robert Ayres*⁴⁸.

⁴⁸ *Robert Underwood Ayres*, Αμερικανός φυσικός και οικονομολόγος. Η σταδιοδρομία του έχει επικεντρωθεί στην εφαρμογή φυσικών ιδεών, ιδιαίτερα τους νόμους της θερμοδυναμικής, την οικονομία. Ένα μακροχρόνιο ενδιαφέρον για την πρωτοποριακή ροών υλικών και των μετασχηματισμών (βιομηχανική οικολογία ή βιομηχανικός μεταβολισμός). Έχει τις πιο πρόσφατες ιδέες σχετικά με την οικονομική θεωρία της ανάπτυξης.

Υποστήριξη γι' αυτή τη θεωρία είναι ένα μαθηματικό μοντέλο που δείχνει ότι η αποδοτικότητα της μετατροπής της πρωτογενούς ενέργειας σε χρήσιμο έργο (για παράδειγμα, μηχανική κίνηση, η θερμότητα και το φως) είναι μια καλή προσέγγιση για το υπόλοιπο *Solow*⁴⁹, ή της τεχνολογικής προόδου, δηλαδή, το τμήμα της οικονομικής ανάπτυξης που δεν αποδίδεται σε κεφάλαιο ή εργασία.

Ο *Ayres-Warr* (2009) συγκρίνει τη λειτουργία της οικονομίας σε μια διαδικασία για την εξόρυξη, την επεξεργασία και τη μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων υλικών. Οι συγγραφείς επικρίνουν επίσης την ορθόδοξη οικονομική γιατί παραμελεί το ρόλο των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων.

Αξιόλογο έργο αποτελεί η επέκταση του νεοκλασικού μοντέλου που χρησιμοποιεί μια συνάρτηση παραγωγής με έξοδο που εκφράζεται ως πρωτεύων παράγοντας, το εργατικό δυναμικό και την τεχνολογική πρόοδο. Είναι σημαντικό ότι η θεωρία προβλέπει επιβράδυνση της ενδεχόμενης τέλος στην οικονομική ανάπτυξη, όπως απόδοση της ενεργειακής μετατροπής προσεγγίσεις θερμοδυναμική όρια, ενώ την ίδια εξάντληση των πόρων χρόνος απαιτεί πιο χρήσιμο έργο για την εξόρυξη και την επεξεργασία των πόρων.

3.2.5 Ενοποιημένη θεωρία αύξησης

Η Ενοποιημένη θεωρία ανάπτυξης αναπτύχθηκε για να αντιμετωπίσει την αδυναμία της ενδογενούς θεωρίας μεγέθυνσης⁵⁰ και για να εξηγήσει βασικές εμπειρικές κανονικότητες στην ανάπτυξη των διαδικασιών των επιμέρους οικονομιών και την παγκόσμια οικονομία στο σύνολό της. Η θεωρία Ενδογενούς αύξησης ήταν ικανοποιημένη με τη λογιστική για τις εμπειρικές κανονικότητες στη διαδικασία ανάπτυξης των ανεπτυγμένων οικονομιών κατά τα τελευταία εκατό χρόνια. Κατά συνέπεια, δεν ήταν σε θέση να εξηγήσει τις ποιοτικά διαφορετικές

⁴⁹Το υπόλοιπο *Solow* είναι ένας αριθμός που περιγράφει την εμπειρική παραγωγικότητας της ανάπτυξης σε μια οικονομία από έτος σε έτος και δεκαετία σε δεκαετία. Ο *Robert Solow* ορίζει την αύξηση της παραγωγικότητας, καθώς και την αύξηση της παραγωγής με σταθερό κεφαλαίο και εργασίες επί των εισροών. Πρόκειται για ένα «υπόλοιπο», επειδή είναι το τμήμα της αύξησης που δεν μπορεί να εξηγηθεί μέσω της συσσώρευσης κεφαλαίου ή της συσσώρευση των άλλων παραδοσιακών παραγόντων, όπως ένα οικόπεδο ή εργασία. Ο *Solow* εξηγεί ότι τα υπολειμματικά είναι προκυκλικά και μερικές φορές ονομάζονται ρυθμός αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών.

⁵⁰http://en.wikipedia.org/wiki/Endogenous_growth_theory

εμπειρικές κανονικότητες που χαρακτήριζαν τη διαδικασία της ανάπτυξης σε πιο χρονικούς ορίζοντες τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις λιγότερο αναπτυγμένες οικονομίες. Ενοποιημένες θεωρίες της ανάπτυξης είναι ενδογενείς θεωρίες ανάπτυξης που είναι συνεπείς με την όλη τη διαδικασία της ανάπτυξης, και ιδίως τη μετάβαση από την εποχή της μαλθουσιανής στασιμότητας⁵¹ που χαρακτήριζε τις περισσότερες από τη διαδικασία της ανάπτυξης στη σύγχρονη εποχή της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης.

Η Ενοποιημένη θεωρία της ανάπτυξης για πρώτη φορά προβάλλεται από τον *Oded Galor*⁵² και ήταν σε θέση να χαρακτηρίσει ένα ενιαίο δυναμικό σύστημα, μία αρχική σταθερή μαλθουσιανή ισορροπία η οποία λόγω της λανθάνουσας εξέλιξης των μεταβλητών, τελικά εξαφανίζεται ενδογενώς, προκαλώντας μια μεταβατική ανάπτυξη πριν από την απογείωση και το σύστημα συγκλίνει σταδιακά προς μία σύγχρονη σταθερή κατάσταση ανάπτυξης ισορροπίας. Η μαλθουσιανή κατάσταση χαρακτηρίζεται από βραδεία τεχνολογική πρόοδο και την αύξηση του πληθυσμού, στις οποίες τα οφέλη της τεχνολογικής προόδου είναι να αντισταθμίζεται από την αύξηση του πληθυσμού. Στο σύγχρονο κράτος ανάπτυξη της τεχνολογικής προόδου δεν ενθαρρύνει την αύξηση του πληθυσμού αλλά της συγκέντρωσης ανθρώπινου δυναμικού η οποία στη συνέχεια κεντρίζει περαιτέρω τεχνολογική πρόοδο.

Η θεωρία συλλαμβάνει ένα ενιαίο πλαίσιο ανάλυσης και παρακάτω δίνονται τα κύρια χαρακτηριστικά της διαδικασίας της ανάπτυξης:

1. η εποχή της μαλθουσιανής στασιμότητας που χαρακτήρισε το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας,
2. η απόδραση από τη μαλθουσιανή παγίδα,
3. η ανάδειξη του ανθρώπινου κεφαλαίου και σχηματισμού στο στάδιο της ανάπτυξης,
4. η έναρξη της δημογραφικής μετάβασης,
5. η προέλευση της σύγχρονης εποχής της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, και
6. η απόκλιση του κατά κεφαλήν εισοδήματος μεταξύ των χωρών.

⁵¹ <http://www.inclusivedemocracy.org/fotopoulos/greek/grbookstid/ch3.htm>

⁵² Ο *Oded Galor* και ο *Herbert H. Goldberger* είναι καθηγητές Οικονομικών στο πανεπιστήμιο Brown.

Η Ενοποιημένη θεωρία ανάπτυξης υποδηλώνει ότι η μετάβαση από τη στασιμότητα στη μεγέθυνση έχει ένα αναπόφευκτο παραπροϊόν στη διαδικασία της ανάπτυξης. Υποστηρίζει ότι η εγγενής μαλθουσιανή αλληλεπίδραση μεταξύ του ρυθμού της τεχνολογικής προόδου και του μεγέθους της σύνθεσης του πληθυσμού, επιτάχυναν το ρυθμό της τεχνολογικής προόδου και, τελικά, έθεσαν τη σημασία της εκπαίδευσης για να αντιμετωπίσουν το ταχέως μεταβαλλόμενο τεχνολογικό περιβάλλον. Η αύξηση της βιομηχανικής ζήτησης για εκπαίδευση επέφερε σημαντικές μειώσεις των ποσοστών γονιμότητας. Έδωσε τη δυνατότητα των οικονομιών να εκτρέφει μεγαλύτερο μερίδιο των κερδών από τον παράγοντα της συσσώρευσης και της τεχνολογικής προόδου στην ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου καθώς και στο κατά κεφαλήν εισόδημα, προλειαίνοντας το έδαφος για την εμφάνιση της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης.

Η θεωρία εξετάζει περαιτέρω τη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ της ανθρώπινης εξέλιξης και της διαδικασίας της οικονομικής ανάπτυξης και της προόδου με την υπόθεση ότι οι δυνάμεις της φυσικής επιλογής έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας από τη στασιμότητα στην ανάπτυξη. Οι μαλθουσιανές πιέσεις ενήργησαν ως ο καθοριστικός παράγοντας του μεγέθους του πληθυσμού, μέσω φυσικής επιλογής, και έχουν διαμορφώσει τη σύνθεση του πληθυσμού καθώς και τις καταγωγές των ατόμων των οποίων τα χαρακτηριστικά αυτά συμπληρώνουν το οικονομικό περιβάλλον, που προκύπτουν τα υψηλότερα επίπεδα εισοδήματος. Κατά συνέπεια ένας μεγαλύτερος αριθμός από τα διασωθέντα χαρακτηριστικά των απογόνων, καθώς και η σταδιακή αύξηση της εκπροσώπησης των χαρακτηριστικών τους στον πληθυσμό, συνέβαλαν στη διαδικασία ανάπτυξης και κατά στην απογείωση από τη στασιμότητα στην ανάπτυξη.

Η Ενοποιημένη θεωρία της οικονομικής μεγέθυνσης ρίχνει φως στην απόκλιση του κατά κεφαλήν εισοδήματος σε ολόκληρο τον κόσμο κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων. Προσδιορίζει τους παράγοντες που έχουν κυβερνήσει τη μετάβαση από τη στασιμότητα στην ανάπτυξη και κατά συνέπεια, συνέβαλαν στην παρατηρούμενη παγκόσμια διαφορά στην οικονομική ανάπτυξη. Προβάλλει τα αποτελέσματα ότι οι διαφορές στις ιστορικές και προϊστορικές συνθήκες είχαν σχέση με τη σύνθεση του ανθρώπινου κεφαλαίου και

της οικονομικής ανάπτυξης μεταξύ των χωρών. Τέλος, αποκαλύπτει τις δυνάμεις που οδήγησαν στην εμφάνιση των συλλόγων σύγκλισης .

3.2.6 Η μεγάλη ώθηση

Οι Θεωρίες της οικονομικής ανάπτυξης αφθονούν. Μια δημοφιλής θεωρία στην δεκαετία του 1940 ήταν η «*Big Push*»⁵³, η οποία πρότεινε ότι οι χώρες χρειάζονται να πηδούν από το ένα στάδιο ανάπτυξης στο άλλο μέσα από έναν ενάρτετο κύκλο στον οποίο μεγάλες επενδύσεις σε υποδομές και στην εκπαίδευση σε συνδυασμό με τις ιδιωτικές επενδύσεις θα κινήσουν την οικονομία σε μια πιο παραγωγική φάση. Το σπάσιμο απαλλαγμένο από την οικονομική παραδείγματα που να αντιστοιχούν σε χαμηλότερο στάδιο της παραγωγικότητας.

3.2.7 Δημιουργική καταστροφή και η οικονομική ανάπτυξη

Δημιουργική καταστροφή είναι ένας όρος που αρχικά προέρχεται από μαρξιστική οικονομική θεωρία⁵⁴ η οποία αναφέρεται και συνδέει τις διεργασίες συσσώρευσης και την εκμηδένιση του πλούτου στον καπιταλισμό. Οι διαδικασίες αυτές περιγράφηκαν για πρώτη φορά στο Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος (Μαρξ και Ένγκελς, 1848) και επεκτάθηκαν από τον Μαρξ (1857) και τον "τόμο IV" (1863) του *Das Kapital*. Στο βασικό της πιο πάνω, «δημιουργικής καταστροφής» (γερμανικά: *schöpferische Zerstörung*) περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο η καπιταλιστική οικονομική ανάπτυξη

⁵³Το μοντέλο της μεγάλης ώθησης, είναι η έννοια της αναπτυξιακής οικονομικής ή οικονομικά ευημερίας που τονίζουν το γεγονός ότι η απόφαση μιας επιχείρησης για την εκβιομηχάνιση της ή όχι εξαρτάται από την προσδοκία του τι θα κάνουν οι άλλες επιχειρήσεις. Υποθέτει οικονομίες κλίμακας και διάρθρωση ολιγοπωλιακής αγοράς. Πρέπει επίσης να εξηγήσει, πότε θα συμβεί η βιομηχανοποίηση. Η σημαντική συμβολή στην έννοια του Big Push έγιναν από τον Paul Rosenstein-Rodan το 1943 και αργότερα από τους Murphy, Shleifer και Vishny το 1989. Επίσης, είχαν συμβολή και οι Ματσουγιάμα (1992), Krugman (1991) και Romer (1986) και αποδείχθηκε ότι ήταν δημιουργική για την πιο πρόσφατη βιβλιογραφία σχετικά με την Big Push.

⁵⁴Ο μαρξισμός είναι μια οικονομική και κοινωνικό-πολιτική κοσμοθεωρία που επικεντρώνεται γύρω από μια πολιτική ιδεολογία και επιδιώκει να βελτιώσει την κοινωνία μέσω της εφαρμογής του σοσιαλισμού με τελικό στόχο τον κομμουνισμό. Αρχικά αναπτύχθηκε στις αρχές μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα από δύο Γερμανούς, τον Καρλ Μαρξ και τον Φρίντριχ Ένγκελς, ο μαρξισμός βασίζεται σε μία ερμηνεία υλιστική της ιστορίας.

απορρέει από την καταστροφή κάποιων εκ των προτέρων της οικονομικής τάξεως, και αυτό είναι σε μεγάλο βαθμό, αίσθηση που συνάγεται από τον γερμανό μαρξιστή κοινωνιολόγο Werner Sombart⁵⁵ ο οποίος έχει πιστωθεί με την πρώτη χρήση των όρων αυτών στο έργο του: *Krieg and Kapitalismus* («Πόλεμος και καπιταλισμός», 1913). Σε παλαιότερο έργο των Μαρξ, ωστόσο, η ιδέα της δημιουργικής καταστροφής ή εξόντωση (γερμανικά: *Vernichtung*) δεν συνεπάγεται μόνο ότι ο καπιταλισμός καταστρέφει και αναδιαμορφώνει προηγούμενες οικονομικές αποφάσεις, αλλά επίσης ότι πρέπει να υποτιμήσουν ασταμάτητα τον υπάρχοντα πλούτο (είτε μέσω του πολέμου, εγκατάλειψη, ή τακτικές και περιοδικές οικονομικές κρίσεις), προκειμένου να καθαρίσει το έδαφος για τη δημιουργία νέου πλούτου.

Από τη δεκαετία του 1950 και μετά, ο όρος "δημιουργική καταστροφή" έχει γίνει πιο εύκολο να εντοπιστούν με τον οικονομολόγο *Joseph Schumpeter*⁵⁶, ο οποίος προσαρμόσε και διέδωσε μια θεωρία της οικονομικής καινοτομίας και προόδου. Ο όρος, όπως χρησιμοποιείται από τον Schumpeter, όπως χρησιμοποιήθηκε από τον Μαρξ. Ως εκ τούτου, ο όρος θα αποκτήσει δημοτικότητα σε νεοφιλελεύθερους ή στην διάθεση στην αγορά οικονομικών ως περιγραφή των διαδικασιών, όπως η μείωση του μεγέθους, προκειμένου να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα και ο δυναμισμός μιας εταιρείας. Η αρχική μαρξιστική χρήση, ωστόσο, διατηρήθηκε σε έργα από σημαίνοντες κοινωνικούς επιστήμονες όπως ο *David Harvey*, *Marshall Berman*, και ο *Manuel Castells*.

3.3 Η ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.3.1 Η Επίδραση της ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη

3.3.1.1 Η κλασική θεωρία

Η ανισότητα έχει θετική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη. Η οριακή ροπή προς αποταμίευση αυξάνεται με την ανισότητα και ο πλούτος αυξάνει τις αποταμιεύσεις, την συσσώρευση κεφαλαίου, και την οικονομική ανάπτυξη.

⁵⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Werner_Sombart

⁵⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Schumpeter

3.3.1.2 Η νεοκλασική θεωρία

Η νεοκλασική θεωρία αγνοεί τη σημασία της κατανομής του εισοδήματος για τη μακροοικονομική ανάλυση. Ερμηνεύει τη παρατηρούμενη σχέση μεταξύ της ανισότητας και της οικονομικής ανάπτυξης ως αντανάκλαση της διαδικασίας ανάπτυξης για την κατανομή του εισοδήματος.

3.3.1.3 Η Σύγχρονη Θεωρία⁵⁷

Η σύγχρονη θεωρία προτείνει ότι η διανομή του εισοδήματος, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας και την οικονομική ανάπτυξη.

Η πιστωτική αγορά προσέγγιση στην ατέλεια, που αναπτύχθηκε από τους *Galor* και *Zeira* (1993), και καταδεικνύει ότι η ανισότητα στην παρουσία των ατελειών της αγοράς πίστωσης έχει μακρόχρονες αρνητικές συνέπειες για τη δημιουργία του ανθρώπινου κεφαλαίου και της οικονομικής ανάπτυξης.

Η πολιτική προσέγγιση της οικονομίας, που αναπτύχθηκε από *Alesian* και *Rodrik* (1994) και *Persson* και *Tabellini* (1994), δείχνει ότι η ανισότητα είναι επιβλαβής για την οικονομική ανάπτυξη, διότι η ανισότητα δημιουργεί πιέσεις για τη θέσπιση αναδιανεμητικών πολιτικών που έχουν αρνητικές επιπτώσεις στις επενδύσεις και την οικονομική ανάπτυξη.

3.3.1.4 Απόδειξη⁵⁸

Ο *Perotti* (1996) εξετάζει τα κανάλια μέσω των οποίων η ανισότητα μπορεί να επηρεάσει την οικονομική ανάπτυξη. Δείχνει ότι, σύμφωνα με την προσέγγιση της πιστωτικής ατέλειας της αγοράς, η ανισότητα συνδέεται με χαμηλότερο επίπεδο του ανθρώπινου κεφαλαίου και υψηλότερο επίπεδο της γονιμότητας, ενώ το χαμηλότερο επίπεδο του ανθρώπινου κεφαλαίου συνδέεται με χαμηλότερη ανάπτυξη και χαμηλότερα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης. Αντίθετα, η εξέταση του σταθμού πολιτικής οικονομίας ανατρέπει το πολιτικό μηχανισμό της

⁵⁷<http://www.isid.ac.in/~tridip/Teaching/DevEco/Readings/05Inequality/04Galor&Zeira-ReStud1993.pdf>

⁵⁸ <http://ideas.repec.org/e/ppe66.html>

οικονομίας. Αυτός δείχνει ότι η ανισότητα αυτή συνδέεται με χαμηλότερα επίπεδα φορολογίας, ενώ τα επίπεδα της φορολογίας, σε αντίθεση με τις θεωρίες, είναι χαμηλότερα σε σχέση με το χαμηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης.

3.3.1.5 Η επίδραση της ανάπτυξης στην Ανισότητα

Ο Οικονομολόγος *Xavier Sala-i-Martin*⁵⁹ υποστηρίζει ότι η παγκόσμια εισοδηματική ανισότητα⁶⁰ είναι η μείωση της Παγκόσμιας Τράπεζας, υποστηρίζει ότι η ταχεία μείωση της παγκόσμιας φτώχειας είναι κατά μεγάλο μέρος οφείλεται στην οικονομική ανάπτυξη. Ο ρυθμός μείωσης της φτώχειας είναι πιο αργός εκεί που οι αναπτυξιακές επιδόσεις ήταν και οι χειρότερες (π.χ. στην Αφρική).

3.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ⁶¹

Ο *Joseph Schumpeter* παρατήρησε ότι οι χρηματοπιστωτικές αγορές έχουν αυξήσει σημαντικά την πραγματική οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη. Ο *Schumpeter* υποστήριξε ότι η χρηματοδότηση είχε θετικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη λόγω των επιπτώσεών της στην ανάπτυξη της παραγωγικότητας και της τεχνολογικής αλλαγής. Ήδη από το 1989 η Παγκόσμια Τράπεζα ενέκρινε θέματα οικονομικής εμβάθυνσης της οικονομικής ανάπτυξης με τη βελτίωση της παραγωγικότητας επένδυσης. Ένας αριθμός μελετών που στην περίπτωση της Ασίας και στις χώρες της νοτίου Αφρικής δείχνουν τη θετική σχέση

⁵⁹ Ο *Xavier Sala-i-Martin* (γεν. 17 Ιουνίου 1962), είναι Αμερικανός καθηγητής των οικονομικών στο Πανεπιστήμιο της Κολούμπια. Ο *Sala-i-Martin* κέρδισε το πτυχίο του από το Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης το 1985 και του διδακτορικού από το Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ το 1990, στα οικονομικά. Εκτός από την εργασία στο Κολούμπια, έχει διατελέσει καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Yale, Harvard University, και στο Universitat Pompeu Fabra στη Βαρκελώνη. Είναι επίσης Ενταγμένος καθηγητής στο Graduate School of Economics της Βαρκελώνης.

⁶⁰ Οικονομική ανισότητα (ή πλούτος και οι διαφορές εισοδήματος) περιλαμβάνει όλες τις ανισότητες στην κατανομή των οικονομικών περιουσιακών στοιχείων και εισοδημάτων. Ο όρος αναφέρεται συνήθως σε ανισότητα μεταξύ των ατόμων και των ομάδων μέσα σε μια κοινωνία, αλλά μπορεί επίσης να αναφερθεί η ανισότητα μεταξύ των χωρών. Μια καμπύλη Kuznets είναι η γραφική αναπαράσταση του *Simon Kuznets* και υποθέτει ότι η οικονομική ανισότητα αυξάνεται με το χρόνο, ενώ μια χώρα αναπτύσσεται, και, στη συνέχεια, μετά από ένα συγκεκριμένο μέσο εισόδημα υπάρχει απαρτία, και η ανισότητα αρχίζει να μειώνεται.

⁶¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Schumpeter

μεταξύ ανάπτυξης της χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης και της οικονομικής ανάπτυξης.

3.5 ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ⁶²

Σύμφωνα με τους Acemoglu⁶³ και Johnson⁶⁴, η θετική συσχέτιση μεταξύ των υψηλών εισοδημάτων και «κρύου κλίματος» είναι ένα υποπροϊόν της ιστορίας. Οι Ευρωπαίοι ενέκριναν πολύ διαφορετικές πολιτικές αποικισμού σε διάφορες αποικίες, με διαφορετικά συνεργαζόμενα θεσμικά όργανα. Σε χώρους όπου οι αποικιοκράτες αντιμετώπιζαν υψηλά ποσοστά θνησιμότητας (π.χ., λόγω της παρουσίας των τροπικών ασθενειών), δεν μπορούσαν να εγκατασταθούν μόνιμα, και ήταν πιο πιθανό να δημιουργηθούν ιδρύματα ανάπτυξης, τα οποία διατηρήθηκαν και μετά την ανεξαρτησία των αποικιών. Σε μέρη όπου θα μπορούσαν να εγκατασταθούν μόνιμα (π.χ. τόποι με εύκρατα κλίματα), καθιέρωσαν θεσμικά όργανα με στόχο και πρότυπο τα ιδρύματα ανάπτυξης. Τα νεο-Ευρωπαϊκά ιδρύματα αυτά, παράγουν καλύτερα αναπτυξιακά αποτελέσματα. Έτσι, αν και άλλοι οικονομολόγοι δίνουν έμφαση στην ταυτότητα ή τον τύπο του νομικού συστήματος των αποικιοκρατών και εξηγούν τα θεσμικά όργανα, οι συγγραφείς εξετάσαν τις περιβαλλοντικές συνθήκες στις αποικίες και εξηγούν τα ιδρύματα. Για παράδειγμα, οι πρώην αποικίες έχουν κληρονομήσει διεφθαρμένες κυβερνήσεις και τα γεωπολιτικά σύνορα (που έθεσαν οι αποικιοκράτες) που δεν είναι σωστά τοποθετημένα όσον αφορά τις γεωγραφικές τοποθεσίες των διαφορετικών εθνοτικών ομάδων, τη δημιουργία εσωτερικών διαφορών και συγκρούσεων η οποία με τη σειρά τους εμποδίζουν την ανάπτυξη. Σε ένα άλλο παράδειγμα, οι κοινωνίες που προέκυψαν στις αποικίες, χωρίς αυτόχθονες πληθυσμούς που καθορίζονται καλύτερα τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και τα

⁶²http://www.iser.uaa.alaska.edu/iser/people/Colt/econ337_f03/acemoglu_institutions_aer2001.pdf

⁶³Ο Daron Acemoglu είναι Τούρκος οικονομολόγος αρμενικής καταγωγής. Σήμερα είναι Καθηγητής Εφαρμοσμένων Οικονομικών του Massachusetts Institute of Technology. Είναι μεταξύ των 10 καλύτερων οικονομολόγων στον κόσμο, σύμφωνα με το RePEc .

⁶⁴Ο Simon Johnson είναι οικονομολόγος. Σήμερα είναι ο Καθηγητής Επιχειρηματικότητας στο MIT Sloan School of Management.

κίνητρα για μακροπρόθεσμες επενδύσεις από εκείνες των αυτόχθονων πληθυσμών των οποίων ήταν μεγάλες.

3.6 ΟΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Μια σειρά κρίσιμων επιχειρημάτων έχουν διατυπωθεί εναντίον της οικονομικής ανάπτυξης.

Η οικονομική ανάπτυξη βελτιώνει την ποιότητα ζωής ως ένα σημείο, μετά το οποίο δεν βελτιώνει την ποιότητα ζωής, αλλά μάλλον παρεμποδίζει τον αειφόρο τρόπο ζωής. Ιστορικά, η βιώσιμη ανάπτυξη έχει φθάσει στα όριά της (και στράφηκε στην καταστροφική παρακμή) όταν διαταραχές του συστήματος περιβάλλοντος τον τελευταίο καιρό αποσταθεροποίησαν τις βάσεις του πολιτισμού μας.

3.6.1 Καταναλωτισμός

Η ανάπτυξη μπορεί να οδηγήσει σε καταναλωτισμό⁶⁵ με την ενθάρρυνση της δημιουργίας αυτού που ορισμένοι θεωρούν ως τεχνητές ανάγκες. Οι καταναλωτικές βιομηχανίες μπορούν να προκαλέσουν την ανάπτυξη νέων αναγκών και να επηρεάσουν τις προτιμήσεις για την ανάπτυξη που θα εμφανιστεί. Κατά συνέπεια, οι καταναλωτές έχουν γίνει οι υπηρέτες, αντί οι κύριοι της οικονομίας.

3.6.2 Εξάντληση πόρων

⁶⁵Ο καταναλωτισμός είναι μια κοινωνική και οικονομική τάξη που βασίζεται στη συστηματική δημιουργία και την προώθηση της επιθυμίας για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών σε όλο και μεγαλύτερα ποσά. Ο όρος συνδέεται συχνά με την κριτική της κατανάλωσης που αρχίζει με τον Thorstein Veblen ή, πιο πρόσφατα, από το Epoughism. Το θέμα της εξέτασης είναι, η νέα αναδυόμενη μεσαία τάξη που στα τέλη του εικοστού αιώνα, έρχεται σε πλήρη ευόδωση μέχρι το τέλος του εικοστού αιώνα, μέσα από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης .

Υπάρχουν πολλές προηγούμενες προβλέψεις για την εξάντληση των πόρων, όπως η πρόβλεψη του *Thomas Malthus*⁶⁶ (1798), οι προβλέψεις για λιμούς στην Ευρώπη, η βόμβα πληθυσμού⁶⁷ (1968), τα όρια της ανάπτυξης⁶⁸ (1972), και το στοίχημα *Simon*⁶⁹(1980) δεν υλοποιήθηκαν, ούτε έχει συμβεί μειωμένη παραγωγή των περισσότερων πόρων μέχρι στιγμής, αφενός επειδή οι εξελίξεις στην τεχνολογία και την επιστήμη έχουν επιτρέψει προηγουμένως κάποια διαθέσιμα μέσα για να παραχθούν. Στην περίπτωση των περιορισμένων πόρων της γης, η πείνα ανακουφίστηκε πρώτα από την επανάσταση στον τομέα των μεταφορών που προκαλείται από τους σιδηροδρόμους και τα πλοία ατμού, και αργότερα από την Πράσινη Επανάσταση⁷⁰ και των χημικών λιπασμάτων, ιδίως η διαδικασία *Haber*⁷¹ για τη σύνθεση αμμωνίας. Στην περίπτωση των μετάλλων, η ποιότητα ορυκτών πόρων ήταν χαμηλότερη. Η εξαγωγή απαιτούσε υψηλότερες εισροές κεφαλαίου και περισσότερη ενέργεια τόσο για εξόρυξη όσο και για

⁶⁶ Ο Αιδεσιμότατος Τόμας Ρόμπερτ Μάλθους ήταν Βρετανός λόγιος, με μεγάλη επιρροή στην πολιτική οικονομία και τη δημογραφία. Ο Μάλθους διέδωσε την οικονομική θεωρία του ενοικίου.

⁶⁷ Η βόμβα πληθυσμού ήταν ένα βιβλίο με εμπορική επιτυχία γραμμένο από τον Paul R. Ehrlich και της συζύγου του, Anne Ehrlich, το 1968. Έτσι, προειδοποίησαν την μαζική λιμοκτονία των ανθρώπων στις δεκαετίες του 1970 και του 1980, λόγω του υπερπληθυσμού, καθώς και άλλων σοβαρών κοινωνικών αναταραχών, και υποστήριξε την άμεση δράση για να περιορίσει την αύξηση του πληθυσμού. Οι φόβοι για μια «πληθυσμιακή έκρηξη» ήταν διαδεδομένη στη δεκαετία του 1950 και του '60, αλλά το βιβλίο και ο χαρισματικός δημιουργός του έφερε την ιδέα σε ένα ακόμη ευρύτερο κοινό.

⁶⁸ Τα όρια της ανάπτυξης είναι ένα βιβλίο μοντελοποίησης (1972) με τις συνέπειες ενός ταχέως αναπτυσσόμενου παγκόσμιου πληθυσμού με πεπερασμένα αποθέματα πόρων, που ανατέθηκε από τη Λέσχη της Ρώμης. Συγγραφείς της ήταν οι Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jorgen Randers, και William W. Behrens III. Το βιβλίο χρησιμοποιεί παγκόσμιο μοντέλο για την προσομοίωση με την συνέπεια των αλληλεπιδράσεων μεταξύ της Γης και των ανθρώπινων συστημάτων.

⁶⁹ Οι Julian L. Simon και τον Paul Ehrlich εγγράφηκαν σε ένα διάσημο στοίχημα το 1980, τα στοιχήματα που συμφωνήσαν ήταν η σπανιότητα των πόρων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας που διένυαν μέχρι το 1990. ο Simon και ο Ehrlich επιλέξαν πέντε μέταλλα εμπορεύσιμα. Ο Ehrlich επέλεξε χαλκό, χρώμιο, νικέλιο, κασσίτερο και βολφράμιο. Ο Simon στοιχημάτισε ότι οι τιμές τους θα μειωθούν. Ο Ehrlich στοιχημάτισε ότι θα αυξηθούν. Ο Ehrlich έχασε τελικά το στοίχημα, και τα πέντε προϊόντα που επιλέχθηκαν ως βάση για το στοίχημα συνέχισε την τάση προς τα κάτω κατά τη διάρκεια της περιόδου στοιχήματος.

⁷⁰ Η Πράσινη Επανάσταση αναφέρεται σε μια σειρά από έρευνες, για την ανάπτυξη και την μεταφορά τεχνολογίας, που συμβαίνουν μεταξύ της δεκαετίας του 1940 και τα τέλη της δεκαετίας του 1970, δηλαδή στην αύξηση της γεωργικής παραγωγής σε όλο τον κόσμο, αρχίζοντας από τα τέλη του 1960.

⁷¹ Η διαδικασία Haber, είναι η καθήλωση αζώτου. Η αντίδραση του αερίου αζώτου και του αερίου υδρογόνου, πάνω από ένα εμπλουτισμένο από σίδηρο καταλύτη, χρησιμοποιείται για την παραγωγή βιομηχανικής αμμωνίας.

επεξεργασία. Ένα παράδειγμα είναι το φυσικό αέριο από σχιστόλιθους και άλλες πέτρες χαμηλής διαπερατότητας, οι οποίες μπορούν να αναπτυχθούν με πολύ υψηλότερες εισροές της ενέργειας, των κεφαλαίων και των υλικών από τις συμβατικές του φυσικού αερίου, σε προηγούμενες δεκαετίες. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η εξόρυξη πετρελαίου και αερίου, η οποία αυξάνεται εκθετικά όσο αυξάνεται το κόστος.

Επίσης, τα φυσικά όρια μπορεί να είναι πολύ μεγάλα, αν λάβουμε υπόψη όλα τα μέταλλα στον πλανήτη Γη ή όλους τους δυνατούς πόρους από αποικισμούς του διαστήματος, όπως οι δορυφόροι ηλιακής ενέργειας, η αστεροειδής εξόρυξη, ή μια σφαίρα *Dyson*⁷². Το βιβλίο *Εξόρυξη στον ουρανό* μιλάει για πλούτη από τους αστεροειδείς⁷³, τους κομήτες και τους πλανήτες οι οποίοι παρέχουν ένα εναλλακτικό παράδειγμα αυτών των επιχειρημάτων. Ωστόσο, οι επικριτές λένε ότι οι προτάσεις αυτές δεν έχουν κανένα ρεαλιστικό σχέδιο εφαρμογής και θα υποφέρουν από απαγορευτικά λόγω υψηλής ενέργειας καθώς, και του κόστους κεφαλαίου.

Η εξάντληση και η μείωση της παραγωγής από τους παλιούς πόρους μπορεί να προκύψουν, πριν αναπτυχθούν οι αντικατάστατες των πόρων. Αυτό είναι, εν μέρει, η λογική βάση της *Peak Oil* θεωρία⁷⁴, αυξάνει την πιθανότητα ότι το πετρέλαιο αιχμής μπορεί να έχει ήδη συμβεί.

3.6.3 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Μερικοί κριτικοί υποστηρίζουν ότι μια στενή άποψη της οικονομικής ανάπτυξης, σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποίηση, δημιουργεί ένα σενάριο όπου θα μπορούσαμε να δούμε μια συστημική κατάρρευση των φυσικών πόρων του

⁷²Μια σφαίρα *Dyson* είναι ένα υποθετικό megastarstructure, αρχικά περιγράφεται από Freeman Dyson. Μια τέτοια "σφαίρα" θα ήταν ένα σύστημα με δορυφόρους ηλιακής ενέργειας σε τροχιά που προορίζονται να καλύψουν πλήρως ένα αστέρι και να συλλάβουν την περισσότερη ή όλη της παραχθείσα ενέργεια.

⁷³Ψάχνοντας τις *Sky: Untold* πλούτη από τους αστεροειδείς, κομήτες, και οι πλανήτες είναι ένα βιβλίο από τον John S. Lewis η οποία συζητά την ανάπτυξη της διαπλανητικό χώρο μέσα μας ηλιακό σύστημα .

⁷⁴Peak oil, είναι το χρονικό σημείο που θα επιτευχθεί, κατά το μέγιστο ποσοστό, η εξόρυξη των παγκόσμιων πετρελαϊκών αποθεμάτων, μετά την οποία ο ρυθμός παραγωγής εισέρχεται στην τελική παρακμή. Η ιδέα βασίζεται στα παρατηρούμενα ποσοστά παραγωγής των επιμέρους πετρελαιοπηγών, και το συνδυασμένο ρυθμό παραγωγής σε ένα πεδίο που αφορούν τις πετρελαιοπηγές.

πλανήτη. Άλλοι κριτικοί έχουν αντλήσει από την αρχαιολογία παραδείγματα των πολιτισμών που έχουν εξαφανιστεί, επειδή αυξήθηκαν πέρα από την ικανότητα των οικοσυστημάτων τους που θα τους υποστηρίξει. Οι ανησυχίες σχετικά με πιθανές αρνητικές συνέπειες της ανάπτυξης στο περιβάλλον και την κοινωνία οδήγησε ορισμένους να υποστηρίζουν χαμηλότερα επίπεδα αύξησης, από το οποίο προέρχεται η ιδέα της αντιοικονομικής αύξησης⁷⁵ και de - ανάπτυξη⁷⁶, και τα Πράσινα κόμματα⁷⁷ τα οποία ισχυρίζονται ότι οι οικονομίες είναι μέρος μιας παγκόσμιας κοινωνίας και μιας παγκόσμιας οικολογίας και δεν μπορεί να ξεπεράσει την ανάπτυξη σε φυσικούς πόρους χωρίς την καταστροφή τους.

Ο Καναδός επιστήμονας, *David Suzuki* δήλωσε κατά τη δεκαετία του 1990 ότι το περιβάλλον μπορεί να αντέξει τυπικά περίπου 1,5-3% νέα αύξηση κατ' έτος, και συνεπώς, οποιαδήποτε απαίτηση για μεγαλύτερη απόδοση από τη γεωργία ή τη δασοκομία θα βάλει σε κίνδυνο, αναγκαστικά, το φυσικό κεφάλαιο του εδάφους ή των δασών. Ορισμένοι πιστεύουν το επιχείρημα αυτό μπορεί να εφαρμοστεί ακόμη και σε πιο αναπτυγμένες οικονομίες.

Οι εν λόγω πιο αισιόδοξοι σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της αύξησης πιστεύουν ότι, αν και εντοπισμένες αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις μπορούν να υπάρξουν, οι μεγάλης κλίμακας οικολογικές επιπτώσεις είναι μικρές. Το επιχείρημα, όπως δηλώνεται από τον σχολιαστή *Julian Lincoln Simon*,⁷⁸ αναφέρει ότι αν η πλανητική κλίμακα οικολογικών επιδράσεων υπάρχει, η ανθρώπινη επινοητικότητα θα βρει τρόπους προσαρμογής σε αυτή.

⁷⁵Η Αντιοικονομική αύξηση, η ανθρώπινη θεωρία ανάπτυξης, η οικονομική ευημερία, καθώς και ορισμένες μορφές οικολογικών οικονομικών, είναι η οικονομική ανάπτυξη που απεικονίζει ή δημιουργεί μια πτώση της ποιότητας ζωής. Η έννοια αποδίδεται στον οικονομολόγο *Herman Daly*, αν και άλλοι θεωρητικοί μπορούν επίσης να πιστωθούν για την ιδέα των αρχόμενων.

⁷⁶Degrowth είναι ένα πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό κίνημα με βάση περιβαλλοντολογική, αντι-καταναλωτισμού και αντι-καπιταλιστικής ιδέας. Ο στοχαστής *Degrowth* έγραψε για την συρρίκνωση της παραγωγής και της κατανάλωσης, της συρρίκνωσης των οικονομιών, όπως η υπερκατανάλωση, βρίσκεται στη ρίζα των μακροπρόθεσμων περιβαλλοντικών θεμάτων και των κοινωνικών ανισοτήτων.

⁷⁷Το Πράσινο κόμμα ή κόμμα οικολόγων είναι ένα τυπικά οργανωμένο πολιτικό κόμμα με βάση τις αρχές της πράσινης πολιτικής, η οποία ιδρύθηκε σε πολλές χώρες. Οι αρχές αυτές περιλαμβάνουν συνήθως την κοινωνική δικαιοσύνη, την εμπιστοσύνη στη δημοκρατία της εγγύτητα και την έμφαση στην οικολογία.

⁷⁸Ο *Julian Lincoln Simon* ήταν ένας καθηγητής της διοίκησης επιχειρήσεων στο Πανεπιστήμιο του *Maryland* και *Senior Fellow* στο *Ινστιτούτο Cato*.

3.6.4 Δίκαιη ανάπτυξη

Αν και αναγνωρίζει τον κεντρικό ρόλο η οικονομική ανάπτυξη μπορεί δυνητικά να διαδραματίσει στην ανάπτυξη των ανθρώπων⁷⁹, τη μείωση της φτώχειας⁸⁰ και την επίτευξη των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας⁸¹, είναι ολοένα και ευρύτερα κατανοητή μεταξύ της αναπτυξιακής κοινότητας ότι ιδιαίτερη προσπάθεια πρέπει να καταβληθεί για να εξασφαλιστούν φτωχότερα τμήματα της κοινωνίας έτσι ώστε να είναι σε θέση να συμμετέχουν στην οικονομική ανάπτυξη. Για παράδειγμα, με χαμηλή ανισότητα μια χώρα με ρυθμό ανάπτυξης 2% ανά κεφαλή και το 40% του πληθυσμού που ζει στα όρια της φτώχειας, μπορεί να μειώσει κατά το ήμισυ την φτώχεια σε δέκα χρόνια, αλλά μια χώρα με υψηλή ανισότητα θα χρειαστεί σχεδόν 60 χρόνια για να επιτευχθεί η ίδια μείωση. Σύμφωνα με τα λόγια του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών *Ban Ki-Moon*⁸²: «Ενώ η οικονομική ανάπτυξη είναι απαραίτητη, δεν αρκεί για την πρόοδο στη μείωση της φτώχειας».

Ερευνητές από το *Overseas Development Institute*⁸³ συγκρίνουν καταστάσεις, όπως στην Ουγκάντα, όπου κατά τη διάρκεια μιας περιόδου ετήσιας

⁷⁹Η ανάπτυξη του ανθρώπινου είναι ένα μοντέλο ανάπτυξης που είναι κάτι πολύ περισσότερο από την άνοδο ή την πτώση του εθνικού εισοδήματος. Πρόκειται για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος στο οποίο οι άνθρωποι μπορούν να αναπτύξουν το δυναμικό τους πλήρως και να οδηγήσει παραγωγική, δημιουργική ζωή, σύμφωνα με τα συμφέροντά τους και τις ανάγκες, με αποτέλεσμα το επίκεντρο πάλι πάνω τους ανθρώπους. Οι άνθρωποι είναι ο πραγματικός πλούτος των εθνών.

⁸⁰Η φτώχεια είναι ιστορικά αποδεκτή ως αναπόφευκτη και μη βιομηχανοποιημένες οικονομίες που παράγεται είναι πολύ λίγο πληθυσμό αυξήθηκε σχεδόν τόσο γρήγορα κόνοντας πλούτος ανεπαρκεία. Η μείωση της φτώχειας, ή τη μείωση της φτώχειας, έχει σε μεγάλο βαθμό ως αποτέλεσμα της συνολικής οικονομικής ανάπτυξης.

⁸¹ Οι Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας (ΑΣΧ) είναι οκτώ διεθνούς ανάπτυξης των στόχων που τα 192 των Ηνωμένων Εθνών για τα κράτη μέλη και τουλάχιστον 23 διεθνείς οργανισμοί συμφώνησαν για την επίτευξη μέχρι το έτος 2015. Περιλαμβάνουν την εξάλειψη της ακραίας φτώχειας, η μείωση της παιδικής θνησιμότητας τα ποσοστά, την καταπολέμηση των ασθενειών επιδημίες όπως το AIDS, και η ανάπτυξη μιας παγκόσμιας σύμπραξης για την ανάπτυξη.

⁸²Ban Ki-moon είναι ο νυν Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, μετά τον Κόφι Ανάν το 2007. Πριν γίνει γενικός γραμματέας, ο Μπαν ήταν διπλωμάτης καριέρας στη Νότια Κορέα και Υπουργός Εξωτερικών στα Ηνωμένα Έθνη.

⁸³Η Overseas Development Institute (ODI) είναι μία από τις κορυφαίες ανεξάρτητες δεξαμενές σκέψης στην διεθνή ανάπτυξη και τα ανθρωπιστικά ζητήματα. Με έδρα το Λονδίνο, η αποστολή της είναι «να εμπνεύσει και να ενημερώσει την πολιτική και πρακτική που οδηγούν στη μείωση της φτώχειας, η ανακούφιση του πόνου και την

αύξησης 2,5% μεταξύ 2000 και 2003, το ποσοστό των ανθρώπων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας αυξήθηκε κατά 3,8%. Η ODI τονίζει συνεπώς την ανάγκη να διασφαλιστεί η κοινωνική προστασία και να διευρυνθεί ώστε να επιτρέπεται η καθολική πρόσβαση στην ανάπτυξη. Οι πολιτικές που θεσπίστηκαν για να ενθαρρύνουν τον ιδιωτικό τομέα είναι να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας καθώς η οικονομία αναπτύσσεται (σε αντίθεση με ανάπτυξη χωρίς απασχόληση⁸⁴) και να απασχολούν άτομα από μειονεκτούσες ομάδες.

3.6.5 Οι επιπτώσεις της υπερθέρμανσης του πλανήτη

Μέχρι σήμερα υπάρχουν στενές συσχετίσεις της οικονομικής ανάπτυξης με τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα μεταξύ των εθνών, αν και υπάρχει επίσης μια σημαντική διαφορά στην αιωρούμενη ποσότητα άνθρακα (εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα ανά μονάδα ΑΕΠ). Η έκθεση *Stern* επισημαίνει, ότι η πρόβλεψη «στο πλαίσιο των επιχειρήσεων, όπως συνήθως, οι παγκόσμιες εκπομπές θα είναι αρκετές για να ωθήσουν συγκεντρώσεις των αερίων θερμοκηπίου σε πάνω από 550 ppm CO_{2e} έως το 2050 και πάνω από 650-700 ppm μέχρι το τέλος αυτού του αιώνα". Η γνώμη των επιστημόνων είναι ότι το πλανητικό οικοσύστημα λειτουργεί χωρίς να υποστεί μεγάλο κίνδυνο και απαιτείται σταθεροποίηση στα 450-550 ppm.

Κατά συνέπεια, η ανάπτυξη προσανατολισμένη από οικονομολόγους του περιβάλλοντος που προτείνουν μαζική κυβερνητική παρέμβαση σε αλλαγή των πηγών παραγωγής ενέργειας, ευνοώντας την αιολική, την ηλιακή και την υδροηλεκτρική. Η έκθεση *Stern*⁸⁵, που δημοσιεύθηκε από την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου το 2008, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μια επένδυση ύψους 1% του ΑΕΠ ετησίως, θα είναι επαρκής ώστε να αποφευχθούν οι χειρότερες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, και ότι η παράλειψη να το πράξει θα μπορούσε να διακυβεύσει το παγκόσμιο ΑΕΠ στο 20% χαμηλότερο από ό, τι άλλο

επίτευξη της αειφόρου επιβίωσης στις αναπτυσσόμενες χώρες." Αυτό επιτυγχάνεται με «κλειδίωμα μαζί υψηλής ποιότητας εφαρμοσμένης έρευνας, πρακτικές συμβουλές πολιτικής και της πολιτικής με επίκεντρο τη διάδοση και τη συζήτηση.

⁸⁴Μια ανέργων ανάκαμψη ή ανάπτυξη χωρίς απασχόληση είναι ένα οικονομικό φαινόμενο στο οποίο οι μακροοικονομικές εμπειρίες ανάπτυξης με παράλληλη διατήρηση ή μείωση του επιπέδου της απασχόλησης. Η πρώτη τεκμηριωμένη χρήση του όρου ήταν στη *New York Times* το 1930.

⁸⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Stern_Review

μπορεί να είναι. Επειδή η δέσμευση και αποθήκευση άνθρακα είναι ακόμη ευρέως αναπόδεικτες, και η αποτελεσματικότητά της μακροπρόθεσμα είναι άγνωστη, και λόγω του σημερινού κόστους των εναλλακτικών καυσίμων αυτών των πολιτικών απαντήσεων σε μεγάλο βαθμό στηρίζεται στην τεχνολογική αλλαγή.

Από την άλλη πλευρά, ο Nigel Lawson⁸⁶ ισχυρίστηκε ότι «οι άνθρωποι σε εκατό χρόνια θα ήταν επτά φορές στην ίδια θέση που είμαστε σήμερα, ως εκ τούτου δεν είναι λογικό να επιβάλλει θυσίες για τους πολύ φτωχότερους ανθρώπους της σημερινής γενιάς».

3.6.6 Πριν και μετά την οικονομική κρίση

Πριν από τη χρηματοπιστωτική κρίση η παγκόσμια ανάπτυξη οικονομιών που είναι το 5,2% το 2007 και μειώνεται σημαντικά σε 0,6% το 2009. Πρόβλεψη για το 2011 της παγκόσμιας ανάπτυξης οικονομιών είναι μόνο 4,3% και αυτό σημαίνει ότι η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη εξακολουθεί να είναι κάτω από το ποσοστό πριν από την οικονομική κρίση.

Η ανάπτυξη σε ποσοστά	2007	2008	2009	2010	2011
Παγκόσμια οικονομία	5.2	3.0	0.6	4.2	4.3
Προηγμένες οικονομίες	1.7	0.5	3.2	2.3	2.4
Αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες	9.6	6.1	2.4	6.3	6.5

Σημείωση: Έτος 2011 σύμφωνα με πρόβλεψη του ΔΝΤ

⁸⁶Ο Nigel Lawson, βαρόνος της Lawson Blaby, είναι ένας Βρετανός συντηρητικός πολιτικός και δημοσιογράφος. Διετέλεσε μέλος του Κοινοβουλίου (MP) και αντιπροσωπεύει την εκλογική περιφέρεια του Blaby, και υπηρέτησε ως υπουργός Οικονομικών στην κυβέρνηση της Μάργκαρετ Θάτσερ.

4 ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ⁸⁷

Ο στόχος αυτών των γενικών προσανατολισμών είναι να συντονίζει τις οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών. Στοχεύουν επίσης στη δημιουργία έξυπνων, βιώσιμων και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Συστάσεις του Συμβουλίου σχετικά με τη συνολική οικονομική πολιτική καθοδήγηση λαμβάνει τη μορφή κατευθυντήριων γραμμών που απευθύνονται στα κράτη μέλη. Αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές επιτρέπουν στις οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών ότι πρέπει να συντονιστούν προκειμένου να επιτευχθούν κοινοί στόχοι.

Οι τρέχουσες κατευθυντήριες γραμμές για την υποστήριξη του Συμβουλίου της Ευρώπης για το 2020 στρατηγικής⁸⁸. Η στρατηγική αυτή θα επιτρέψει στην ΕΕ να επιτύχει έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη κατά τα επόμενα δέκα χρόνια. Σε αυτή τη σύσταση, το Συμβούλιο σημειώνει επίσης τη σημασία της βιωσιμότητας των κρατών μελών για τα δημόσια οικονομικά τους και τη μακροοικονομική σταθερότητα.

Αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές θα πρέπει να ληφθούν υπόψη από τα κράτη μέλη στην εφαρμογή των οικονομικών πολιτικών τους και την ανάπτυξη των εθνικών προγραμμάτων μεταρρυθμίσεων.

⁸⁷Ψαλιδόπουλος Μ., «Οικονομολόγοι και οικονομική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα», σελ.47-49

⁸⁸http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/growth_and_jobs/em0028_en.htm

4.1.1 Διατηρησιμότητα των δημόσιων οικονομικών και τη μακροοικονομική σταθερότητα

Κατά την εφαρμογή των πολιτικών οικονομικών τους, τα κράτη μέλη οφείλουν να τηρούν τις Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης . Μέσα από αυτό το σύμφωνο, τα κράτη μέλη έχουν δεσμευτεί να ελέγχουν το έλλειμμά τους δημόσια, ώστε να αποφευχθεί η έλλειψη ισορροπίας του προϋπολογισμού. Τα κράτη μέλη πρέπει να εδραιώσουν εκ τούτου τους προϋπολογισμούς τους με την εξασφάλιση ότι το επίπεδο των χρεών των πολιτών τους, ιδιαίτερα, είναι μειωμένο.

Το Συμβούλιο ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να λάβουν μέτρα για την αντιμετώπιση των μακροοικονομικών ανισορροπιών, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις αγορές στοιχείων ενεργητικού καθώς και των νοικοκυριών και εταιρικών ισολογισμών.

Επιπλέον, ενθαρρύνει τα κράτη μέλη που έχουν υιοθετήσει το ευρώ ως ενιαίο νόμισμα για τη μείωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών εντός της ζώνης του ευρώ. Θα πρέπει επίσης να εξετάσει τις μεγάλες και οι συνεχιζόμενες αποκλίσεις των ισοζυγίων τρεχουσών συναλλαγών και άλλες μακροοικονομικές ανισορροπίες ως θέμα κοινού ενδιαφέροντος και να αναλάβει επείγουσα δράση για τη μείωση των ανισοτήτων, όπου είναι απαραίτητο.

4.1.2 Έξυπνη ανάπτυξη

Ο στόχος είναι να δημιουργηθεί μια οικονομία βασισμένη στη **γνώση** και **τη δημιουργικότητα** . Το Συμβούλιο συνιστά στα κράτη μέλη να τονώσει την οικονομική ανάπτυξη μέσω επενδύσεων στους τομείς της έρευνας και της τεχνολογίας, καθώς και με την ενθάρρυνση της καινοτομίας. Οι μεταρρυθμίσεις πρέπει, για παράδειγμα, να αναπτύξουν αποτελεσματικές υποδομές έρευνας και να ενθαρρυνθεί η συνεργασία μεταξύ των πανεπιστημίων.

4.1.3 Βιώσιμη ανάπτυξη

Η αειφόρος ανάπτυξη στηρίζεται στην αποτελεσματική χρήση της **ενέργειας** και των **πόρων** . Τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν ως εκ τούτου περιβαλλοντικές προκλήσεις υπόψη κατά την εφαρμογή των πολιτικών τους

οικονομικών. Για παράδειγμα, ενθαρρύνονται να προωθήσουν τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, τεχνολογιών χαμηλών εκπομπών άνθρακα και πιο φιλικών προς το περιβάλλον τρόπων μεταφοράς.

4.1.4 Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς

Τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν σε όλους τους πολίτες **ίση πρόσβαση** στην οικονομία. Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς θα πρέπει συνεπώς να συμβάλλει στη δημιουργία μιας κοινωνίας στην οποία όλοι οι πολίτες συμμετέχουν στην αγορά εργασίας και να επωφεληθούν από τα οικονομικά οφέλη.

Για το σκοπό αυτό, τα κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίζουν ιδίως τη συμμόρφωση με την ενιαία αγορά και τους κανόνες του ανταγωνισμού. Καλύτερη ρύθμιση των χρηματοπιστωτικών αγορών αποτελεί επίσης πρωταρχικό στόχο: τα κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίσουν προβλέψιμες συνθήκες πλαισίωσης και εύρυθμα λειτουργούσα, ανοικτή και ανταγωνιστική αγορά αγαθών και κεφαλαίων.

4.1.5 Πλαίσιο

Το Συμβούλιο εγκρίνει τους γενικούς προσανατολισμούς των οικονομικών πολιτικών με βάση το άρθρο 121 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το άρθρο αυτό ορίζει ότι οι οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών είναι κοινού ενδιαφέροντος και ότι θα πρέπει να συντονίζονται στο πλαίσιο του Συμβουλίου. Το Συμβούλιο αναπτύσσει επομένως γενικούς προσανατολισμούς της οικονομικής πολιτικής σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και την Επιτροπή.

4.2 ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ (2000)⁸⁹

4.2.1 Στόχος

⁸⁹ Ψαλιδόπουλος Μ., «Οικονομολόγοι και οικονομική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα», σελ.103-105

Ενίσχυση του δυναμικού οικονομικής ανάπτυξης και προώθηση της απασχόλησης και της κοινωνικής συνοχής με διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, καθώς και της μετάβασης σε μια οικονομία που βασίζεται στη γνώση, προσδίδοντας παράλληλα λειτουργικό περιεχόμενο στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισσαβόνας. Οι γενικοί προσανατολισμοί των οικονομικών πολιτικών (ΓΠΟΠ) προσδίδουν ένα λειτουργικό περιεχόμενο στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισσαβόνας, τα οποία υπογραμμίζουν τις ευκαιρίες που προσφέρει η παγκοσμιοποίηση και η νέα οικονομία που βασίζεται στη γνώση.

4.2.2 Προτεραιότητες και κυριότερες πολιτικές

Προοπτικές ανάπτυξης. Στη δεκαετία του 1990, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) ενθάρρυνε την οικονομική ενοποίηση και δημιούργησε ένα αποτελεσματικό πλαίσιο για την άσκηση των οικονομικών πολιτικών. Η βελτίωση των θεμελιωδών δεδομένων δεν επέτρεψε μέχρι σήμερα την επίτευξη πιο ικανοποιητικών οικονομικών αποτελεσμάτων, γεγονός που καταδεικνύει την ύπαρξη μακροοικονομικών ανισορροπιών και την εμμονή διαρθρωτικών παραγόντων δυσκαμψίας σε ορισμένα κράτη μέλη. Ωστόσο, μετά την έγκριση των τελευταίων ΓΠΟΠ το 1999, η ανάκαμψη της οικονομικής ανάπτυξης ήταν γενική και όλο και πιο ισχυρή στις χώρες της ΕΕ χάρη στις ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες και την καλή μακροοικονομική διαχείριση. Αυτό μπορεί να οδηγήσει τα επόμενα χρόνια σε μια μη πληθωριστική ανάπτυξη της τάξης του 3% για το σύνολο της Ένωσης.

Οι κυριότερες προκλήσεις. Όλα τα κράτη μέλη πρέπει να αντιμετωπίσουν ορισμένες κοινές προκλήσεις. Καταρχήν, η επιστροφή στην πλήρη απασχόληση αποτελεί άμεση προτεραιότητα: πράγματι, παρά τη μείωσή της, η ανεργία παραμένει ακόμα πολύ υψηλή. Στο πρόβλημα αυτό προστίθενται τα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής και απασχόλησης. Στα συμπεράσματά του, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που συνήλθε στη Λισσαβόνα το 2000, έκρινε αναγκαία την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης στο 70% έως το 2010. Δεύτερον, η καινοτομία και η γνώση πρέπει να αποτελέσουν εφεξής τις κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής ανάπτυξης στην Ευρώπη. Για το σκοπό αυτό, είναι αναγκαία η βελτίωση της ικανότητας προσαρμογής των οικονομικών διαρθρώσεων

και η αύξηση των επενδύσεων στις τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας⁹⁰, στην έρευνα και ανάπτυξη⁹¹ και στους ανθρώπινους πόρους. Τρίτον, η γήρανση του πληθυσμού δημιουργεί μια ιδιαίτερα σημαντική πρόκληση για τις ευρωπαϊκές οικονομίες και έχει σοβαρές συνέπειες για την αποταμίευση, τις επενδύσεις και τα δημόσια οικονομικά. Η εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών και οι μεταρρυθμίσεις των συστημάτων συνταξιοδότησης και υγείας προτάθηκαν ως μέσα για την αντιμετώπιση αυτής της δημογραφικής πρόκλησης. Επιπλέον, η βελτίωση της κοινωνικής συνοχής, και ιδίως η εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού, αποτελούν προτεραιότητες των κρατών μελών. Χάρη στη βελτίωση του γενικού περιβάλλοντος της οικονομικής ανάπτυξης και της απασχόλησης, οι οικονομικές πολιτικές συμβάλλουν με τον καλύτερο τρόπο στην κοινωνική ενσωμάτωση.

Σε μια όλο και πιο ενοποιημένη παγκόσμια οικονομία, οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις επηρεάζονται από το διεθνές περιβάλλον. Η ΕΕ πρέπει συνεπώς να συνεχίσει την κοινή εμπορική της πολιτική, η οποία ευνοεί την ανάπτυξη ανοικτών και ανταγωνιστικών αγορών.

Η ΕΕ πρέπει να εντάξει τις απαντήσεις της στις σημερινές προκλήσεις σε μια συνολική και συνεπή στρατηγική με μακροπρόθεσμο προσανατολισμό. Η ύπαρξη ενοποιημένων, αποτελεσματικών και ανταγωνιστικών αγορών αποτελεί βασικό στοιχείο της στρατηγικής αυτής.

⁹⁰ Οι τεχνολογίες των πληροφοριών, και ιδιαίτερα το Internet και η κινητή τηλεφωνία, έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη της Κοινωνίας της πληροφορίας. Ο εν λόγω τομέας αντιπροσωπεύει περίπου το 4% της απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Η ΕΕ επιδιώκει να προωθήσει την ανάπτυξη και διάδοση των νέων τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ), σύμφωνα με τα άρθρα 179 έως 190 της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Η ΕΕ ολοκλήρωσε την απελευθέρωση της ευρωπαϊκής αγοράς τηλεπικοινωνιών το 1998. Έκτοτε, το εν λόγω πλαίσιο αναθεωρήθηκε δύο φορές, το 2003 και το 2009. Η τελευταία δέσμη μέτρων για τις τηλεπικοινωνίες, του 2009, στοχεύει στην εξασφάλιση πιο θεμιτού ανταγωνισμού μεταξύ των φορέων εκμετάλλευσης τηλεπικοινωνιών.

⁹¹ Η έρευνα και η καινοτομία συμβάλλουν άμεσα στην ατομική και συλλογική ευημερία και ποιότητα ζωής. Ο κύριος στόχος της πολιτικής στον τομέα της έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης είναι να καταστεί η Ευρωπαϊκή Ένωση εξέχουσα οικονομία της γνώσης. Από την άποψη αυτή, η πραγμάτωση κοινού χώρου έρευνας αναμένεται ότι, τελικά, θα βελτιστοποιήσει τη συνεργασία στα διάφορα επίπεδα δράσης, θα βελτιώσει το συντονισμό των ευρωπαϊκών και των εθνικών πολιτικών, θα ενισχύσει τη διαρθρωτική δυναμικότητα και τη δικτύωση των ερευνητικών ομάδων και, τέλος, θα βελτιώσει την κινητικότητα προσώπων και ιδεών.

4.2.3 Γενικές συστάσεις

4.2.3.1 Μακροοικονομικές πολιτικές

- Û διατήρηση της σταθερότητας των τιμών
- Û ταχύτερη επίτευξη δημοσιονομικής ισορροπίας, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε προϋπολογισμούς σχεδόν ισοσκελισμένους ή πλεονασματικούς και στη μείωση του δημόσιου χρέους
- Û ενθάρρυνση των κοινωνικών εταίρων να διατηρήσουν μια υπεύθυνη συμπεριφορά που θα οδηγήσει σε μισθολογικές εξελίξεις συμβατές με τη σταθερότητα των τιμών και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης

4.2.3.2 Ταχύτερη επίτευξη δημοσιονομικής ισορροπίας:

- Û αξιοποίηση κάθε διαθέσιμου περιθωρίου ελιγμών για την επίτευξη καλύτερων αποτελεσμάτων σε σχέση με τις προβλέψεις
- Û ταχύτερη επίτευξη προϋπολογισμών πλησίον της ισορροπίας ή πλεονασματικών ώστε να εξασφαλιστεί ένα περιθώριο ασφαλείας για την αντιμετώπιση καταστάσεων δυσμενούς συγκυρίας
- Û μείωση του δημόσιου χρέους στο πλαίσιο των προετοιμασιών για την αντιμετώπιση της γήρανσης του πληθυσμού

4.2.3.3 Ποιότητα και βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών

- Û βελτίωση των δημόσιων οικονομικών με τη μείωση των δαπανών και δημιουργία μηχανισμών για τον αποτελεσματικότερο έλεγχο του·
- Û αναπροσανατολισμός των δημόσιων δαπανών προς τον κεφαλαιουχικό εξοπλισμό, τους ανθρώπινους πόρους, την καινοτομία, την έρευνα και ανάπτυξη και τις τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας·
- Û μέτρα για να καταστεί πιο ελκυστική η εργασία με τη μεταρρύθμιση των συστημάτων παροχών και τη μείωση της φορολογικής πίεσης·
- Û επανεξέταση των συστημάτων συνταξιοδότησης και υγείας·
- Û αύξηση της αποτελεσματικότητας των φορολογικών συστημάτων·

Û βελτίωση της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς με τη μεταρρύθμιση του συστήματος ΦΠΑ⁹², τη διοικητική συνεργασία, το φορολογικό συντονισμό μεταξύ κρατών μελών και την επίτευξη συμφωνίας για τη δέσμη φορολογικών μέτρων.

4.2.3.4 Εξέλιξη των μισθών

Û εξασφάλιση μισθολογικών αυξήσεων συμβατών με τη σταθερότητα των τιμών και με την παραγωγικότητα της εργασίας, προκειμένου να ενθαρρυνθεί η δημιουργία θέσεων εργασίας

Û μέτρα για να εξασφαλιστεί ότι οι μισθολογικές διαπραγματεύσεις λαμβάνουν υπόψη τις διαφορές παραγωγικότητας (σε συνάρτηση με τα επαγγελματικά προσόντα, την ειδίκευση ή τη γεωγραφική θέση)

Û συνέχιση της πολιτικής για τη μείωση των μισθολογικών διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών λόγω διακρίσεων στο χώρο εργασίας

4.2.3.5 Οικονομία της γνώσης

Û ενθάρρυνση του ιδιωτικού τομέα να αυξήσει τις δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη και να βελτιώσει τη λειτουργία των αγορών επιχειρηματικών κεφαλαίων⁹³

Û τόνωση του ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων και κεφαλαίων·

Û στήριξη της βασικής έρευνας και ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων

⁹² Η φορολογική πολιτική στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) απαρτίζεται από δύο κλάδους: την άμεση φορολογία, που εξακολουθεί να υπάγεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών, και την έμμεση φορολογία, που άπτεται της ελεύθερης κυκλοφορίας εμπορευμάτων και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Στο χώρο της άμεσης φορολογίας, τα κράτη μέλη έχουν θεσπίσει μέτρα που επιτρέπουν την αποφυγή της φοροδιαφυγής και της διπλής φορολογίας. Η φορολογική πολιτική μεριμνά ώστε να μη νοθεύεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών μελών στην εσωτερική αγορά από τις διαφορές των φορολογικών συντελεστών και των συστημάτων φορολογίας στο επίπεδο της έμμεσης φορολογίας. Έχουν επίσης θεσπιστεί μέτρα για να είναι δυνατόν να αποφευχθούν οι ζημιολόγες συνέπειες του φορολογικού ανταγωνισμού, στις περιπτώσεις που οι επιχειρήσεις προβαίνουν σε μεταφορές πίστωσης μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁹³http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/job_creation_measures/124195_el.htm

- Û εξασφάλιση ταχείας και με χαμηλό κόστος πρόσβασης στο Διαδίκτυο
- Û εντατικοποίηση της συνεργασίας στον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης ενόψει της δημιουργίας ευρωπαϊκού χώρου έρευνας και καινοτομίας και δημιουργία συστήματος κοινοτικού διπλώματος ευρεσιτεχνίας⁹⁴
- Û επενδύσεις για την προώθηση της εκπαίδευσης και κατάρτισης στους τομείς αυτούς

4.2.3.6 Αγορές προϊόντων (αγαθά και υπηρεσίες)

- Û πλήρης και αποτελεσματική εφαρμογή της νομοθεσίας για την εσωτερική αγορά, ιδίως όσον αφορά τις δημόσιες συμβάσεις, βελτίωση της εναρμόνισης των τεχνικών προτύπων και της αμοιβαίας αναγνώρισης
- Û εξασφάλιση της ανεξαρτησίας των αρχών ανταγωνισμού
- Û περιορισμός των κρατικών ενισχύσεων και βελτίωση του ελέγχου τους
- Û ολοκλήρωση της απελευθέρωσης των αγορών τηλεπικοινωνιών και επιτάχυνση της απελευθέρωσης των τομέων της ενέργειας, των ταχυδρομικών υπηρεσιών και των μεταφορών
- Û ενίσχυση του ανταγωνισμού στον τομέα των υπηρεσιών, ιδίως όσον αφορά τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες⁹⁵ και τη διανομή, βελτίωση της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών και της δημόσιας διοίκησης.

⁹⁴ Σκοπός της δημιουργίας κοινοτικού διπλώματος ευρεσιτεχνίας είναι να δοθεί στους εφευρέτες η δυνατότητα να αποκτήσουν ενιαίο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, νομικά έγκυρο σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα αναμενόμενα πλεονεκτήματα του συστήματος αυτού είναι: η σημαντική μείωση του κόστους κατοχύρωσης ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας, ιδίως του κόστους που συνδέεται με τη μετάφραση και την κατάθεση, η απλοποιημένη προστασία των εφευρέσεων σε ολόκληρη την Κοινότητα, χάρη σε μια ενιαία διαδικασία και η καθιέρωση ενιαίου και κεντρικού συστήματος επίλυσης των διαφορών. Η δημιουργία του συστήματος κοινοτικού διπλώματος ευρεσιτεχνίας παραμένει ευαίσθητο ζήτημα, καθώς ο φάκελος βρίσκεται πάντα σε αδιέξοδο ύστερα από πολλά έτη συζητήσεων μεταξύ των Ευρωπαίων ιθυνόντων.

⁹⁵ Η ολοκλήρωση των χρηματοπιστωτικών αγορών επιτρέπει την πιο αποτελεσματική διάθεση των κεφαλαίων και τη βελτίωση των οικονομικών επιδόσεων μακροπρόθεσμα. Στόχος του νομικού πλαισίου που έχει θεσπίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η ενίσχυση του τομέα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, προκειμένου ιδίως να βελτιωθούν οι επιδόσεις των οικονομικών φορέων και να αυξηθούν η ρευστότητα, ο ανταγωνισμός και η οικονομική σταθερότητα. Η ευρωπαϊκή πολιτική για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες βρίσκεται αντιμέτωπη με ορισμένες επιφυλάξεις που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων ιδίως όσον αφορά τη διευκόλυνση και την κατοχύρωση της ασφάλειας των δραστηριοτήτων. Αυτά τα κρίσιμα ζητήματα συνδέονται ιδιαίτερα με τον διασυνοριακό χαρακτήρα αυτών των δραστηριοτήτων, αλλά επίσης και με την αλματώδη ανάπτυξη των

Û ελάφρυνση των ρυθμιστικού πλαισίου των επιχειρήσεων.

4.2.3.7 Κεφαλαιαγορές

Û διευκόλυνση της πρόσβασης, ιδίως των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, στα επιχειρηματικά κεφάλαια, και της συμμετοχής όλων των επενδυτών σε μια ενοποιημένη αγορά με την κατάργηση των υφιστάμενων εμποδίων

Û προώθηση της ενοποίησης των αγορών κρατικών ομολόγων

Û προώθηση των διασυνοριακών δραστηριοτήτων, ιδίως όσον αφορά τις διασυνοριακές πληρωμές⁹⁶

Û ενίσχυση της συγκρισιμότητας των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεων

Û προώθηση της δημιουργίας επιχειρήσεων και των επενδύσεων επιχειρηματικών κεφαλαίων με φορολογικά μέτρα

Û ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των εποπτικών αρχών των χρηματοπιστωτικών αγορών

4.2.3.8 Αγορές εργασίας

Û εφαρμογή μιας συνολικής στρατηγικής πρόληψης της μακροχρόνιας ανεργίας, ελάφρυνση της φορολογικής πίεσης και μείωση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης για να ενθαρρυνθεί η δημιουργία θέσεων απασχόλησης, διευκόλυνση της πρόσβασης στην εκπαίδευση και την κατάρτιση

Û μεταρρύθμιση των συστημάτων υποχρεωτικών εισφορών και κοινωνικών παροχών για την ενθάρρυνση της άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας και εφαρμογή ενεργούς πολιτικής για την απασχόληση

υπηρεσιών που εξαρτώνται από τις νέες τεχνολογίες. Η πολιτική των οικονομικών υπηρεσιών περιλαμβάνει τρεις κύριους τομείς: το τραπεζικό σύστημα, τις ασφαλίσσεις και τις κινητές αξίες. Εκτός από τις κανονιστικές ρυθμίσεις που αφορούν τους φορείς και τους επενδυτές (τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες, κινητές αξίες), η ΕΕ προτίθεται επίσης να προστατεύσει περισσότερο τους καταναλωτές σε συγκεκριμένους τομείς όπως οι λιανικές χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες.

⁹⁶Η παρούσα οδηγία θεσπίζει τις ελάχιστες απαιτήσεις σχετικά με τη διαφάνεια των όρων και την εκτέλεση των διασυνοριακών μεταφορών πιστώσεων, ούτως ώστε οι πράξεις αυτές στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης να καταστούν ταχύτερες, πιο αξιόπιστες και λιγότερο δαπανηρές.

- Û αύξηση της κινητικότητας στην αγορά εργασίας και εξασφάλιση αμοιβαίας αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων και δυνατότητας μεταφοράς των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων
- Û ενίσχυση των προσπαθειών για την ισότητα των ευκαιριών ανδρών και γυναικών, ιδίως με μέτρα για την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών και για το συμβιβασμό επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής

4.2.3.9 Βιώσιμη ανάπτυξη

- Û ενίσχυση των πολιτικών που βασίζονται σε οικονομικά εργαλεία όπως η φορολογία ή τα τέλη χρήσης
- Û μέτρα για την τήρηση των δεσμεύσεων στο πλαίσιο του πρωτοκόλλου του Κιότο
- Û επανεξέταση των τομεακών επιχορηγήσεων και των φορολογικών απαλλαγών
- Û επίτευξη συμφωνίας σχετικά με ένα κατάλληλο πλαίσιο για τη φορολογία της ενέργειας σε ευρωπαϊκό επίπεδο

4.2.4 Προσανατολισμοί οικονομικών πολιτικών της Ελλάδας

Ελλάδα: Η οικονομική ανάπτυξη θα παραμείνει ισχυρή στην Ελλάδα και η δημοσιονομική εξυγίανση συνεχίζεται. Αναμένεται ότι η κυβέρνηση θα επιτύχει το 2000 το στόχο για έλλειμμα 1,2% του ΑΕΠ κατ' ανώτατο όριο και θα εφαρμόσει αυστηρό έλεγχο στις δαπάνες. Επιπλέον, συνιστάται να συνεχιστεί η μεταρρύθμιση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και η υλοποίηση των προβλεπόμενων ιδιωτικοποιήσεων προκειμένου να επιταχυνθεί η μείωση του δημόσιου χρέους.

Όσον αφορά τις αγορές προϊόντων και κεφαλαίων, αναμένεται ότι η Ελλάδα θα βελτιώσει τη μεταφορά της νομοθεσίας για την εσωτερική αγορά, θα επιταχύνει την απελευθέρωση των τομέων των τηλεπικοινωνιών και της ενέργειας, θα προωθήσει τη δημιουργία επιχειρήσεων καινοτομίας, θα ενθαρρύνει την έρευνα και ανάπτυξη και τις επενδύσεις στις τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας και θα θέσει σε εφαρμογή το πρόγραμμα δράσης του 1998 για τα επιχειρηματικά κεφάλαια.

Στην αγορά εργασίας, πρέπει να γίνουν μεταρρυθμίσεις στις υπηρεσίες που είναι επιφορτισμένες με την προώθηση της απασχόλησης, ιδίως ενόψει του στόχου για την καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας, και να εφαρμοστούν πλήρως οι ήδη αναληφθείσες μεταρρυθμίσεις. Πρέπει να αναθεωρηθούν οι διαδικασίες μισθολογικών διαπραγματεύσεων προκειμένου να αυξηθεί η ευελιξία τους και να ευθυγραμμιστούν οι αυξήσεις μισθών με τις διαφορές παραγωγικότητας σε γεωγραφικό και τομεακό επίπεδο, καθώς και σε επίπεδο επιχειρήσεων.

4.2.5 Κυριότεροι τομείς οικονομικής πολιτικής των χωρών της Ε.Ε.

Μακροοικονομικές πολιτικές: Το 2000, η οικονομία της ΕΕ αναπτύχθηκε με τους ταχύτερους ρυθμούς της τελευταίας δεκαετίας, οι οποίοι ανήλθαν στο 3,4% χάρη στην ισχυρή εσωτερική και εξωτερική ζήτηση. Η αύξηση των τιμών του πετρελαίου επιβράδυνε ελαφρά την ανάπτυξη στα τέλη του έτους, αλλά ο πληθωρισμός, παρά την επιτάχυνσή του, παρέμεινε υπό έλεγχο. Η ΕΚΤ αύξησε τα επιτόκιά της έξι φορές, στο 4,75%. Η δημιουργία θέσεων απασχόλησης συνεχίστηκε με γρήγορο ρυθμό και η ανεργία μειώθηκε στο 8,4%. Η δημοσιονομική εξυγίανση σημείωσε πρόοδο και το δημοσιονομικό έλλειμμα στη ζώνη του ευρώ μειώθηκε στο 0,7% [εκτός εσόδων από τις άδειες UMTS ()], δηλαδή σε επίπεδο ελαφρά χαμηλότερο από το προβλεπόμενο. Η εξέλιξη των μισθών παρέμεινε γενικά ικανοποιητική.

Δημοσιονομική εξυγίανση: Όλες οι χώρες βελτίωσαν τις δημοσιονομικές τους θέσεις, γεγονός που επέτρεψε τη γενική μείωση του δημόσιου χρέους. Στο Βέλγιο, την Ιρλανδία, το Λουξεμβούργο, τις Κάτω Χώρες, τη Φινλανδία, τη Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, τα αποτελέσματα ήταν πολύ καλύτερα από τους στόχους που είχαν τεθεί. Άλλες χώρες δεν μπόρεσαν να αξιοποιήσουν πλήρως την επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης για να βελτιώσουν τις δημοσιονομικές τους θέσεις.

Ποιότητα και βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών: Η δημοσιονομική εξυγίανση βασίζεται, αντίθετα από ό, τι στη δεκαετία του 1990, στη μείωση των δαπανών και όχι στην αύξηση των φόρων. Ελάχιστη πρόοδος σημειώθηκε στη μεταρρύθμιση των συστημάτων δημόσιων δαπανών, αλλά η

ανάγκη πιο αυστηρού ελέγχου των δαπανών υπογραμμίζεται ολοένα περισσότερο. Οι μεταρρυθμίσεις των συστημάτων παροχών δεν ήταν επαρκώς φιλόδοξες, παρά τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν σε ορισμένα κράτη μέλη.

Όσον αφορά τα συστήματα συντάξεων, η Δανία, η Ιρλανδία, οι Κάτω Χώρες, η Αυστρία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, πραγματοποίησαν μεταρρυθμίσεις, ενώ το Βέλγιο, η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιρλανδία και η Φινλανδία δημιούργησαν ή ανήγγειλαν τη δημιουργία αποθεματικού ταμείου συντάξεων. Σημειώθηκε επίσης πρόοδος όσον αφορά το επίπεδο της φορολογικής πίεσης: για πρώτη φορά από τη δεκαετία του 1970, η συνολική φορολογική πίεση μειώθηκε. Σε ορισμένα κράτη μέλη λήφθηκαν μέτρα για την ελάφρυνση της φορολογικής επιβάρυνσης των χαμηλών ιδίως μισθών. Στο Συμβούλιο ECOFIN του Νοεμβρίου 2000 επιτεύχθηκε σημαντική συμφωνία σχετικά με τα κυριότερα σημεία της εφαρμογής της δέσμης φορολογικών μέτρων για τη μείωση του επιζήμιου φορολογικού ανταγωνισμού και των φορολογικών στρεβλώσεων στην εσωτερική αγορά.

Εξέλιξη των μισθών: Η αύξηση των ονομαστικών μισθών επιταχύνθηκε το 2000 σε σχέση με τους χαμηλούς ρυθμούς του προηγούμενου έτους, αλλά οι μισθολογικές αυξήσεις παραμένουν γενικά συγκρατημένες. Κανένα σημαντικό μέτρο δεν λήφθηκε για τη μεταρρύθμιση του νόμιμου ελάχιστου μισθού ή των μηχανισμών μισθολογικών διαπραγματεύσεων.

Οικονομία της γνώσης: Όσον αφορά την έρευνα και ανάπτυξη, οι συνολικές δαπάνες διατηρούνται στο επίπεδο του 1,8% του ΑΕγχΠ, παρόλο που αυτό συγκαλύπτει μια πολύ άνιση κατανομή μεταξύ κρατών μελών. Η Ευρώπη εξακολουθεί να υστερεί στις ιδιωτικές επενδύσεις για έρευνα και ανάπτυξη. Τα περισσότερα κράτη μέλη έλαβαν μέτρα για να ενθαρρύνουν τις επιχειρήσεις να αυξήσουν τις δαπάνες τους, ιδίως με φορολογικά μέτρα. Όσον αφορά τη διάδοση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας, η ΕΕ καλύπτει την υστέρησή της σε σχέση με της ΗΠΑ. Το ποσοστό διάδοσης του Διαδικτύου αυξήθηκε κατά 10% μεταξύ Απριλίου και Οκτωβρίου 2000, στο 28% του πληθυσμού. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμα διαφορές μεταξύ κρατών μελών. Οι περισσότερες χώρες έλαβαν μέτρα για την ενίσχυση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στις τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας.

Αγορές προϊόντων (αγαθά και υπηρεσίες): Η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς βελτιώθηκε χάρη στην πρόοδο της μεταφοράς των οδηγιών στο εσωτερικό δίκαιο των περισσότερων κρατών μελών. Ορισμένα κράτη μέλη έλαβαν μέτρα για να ανοίξουν τις εγχώριες αγορές δημοσίων συμβάσεων (Ισπανία, Ιταλία), ενώ πρόοδος σημειώθηκε και όσον αφορά την πολιτική ανταγωνισμού και τον περιορισμό των τομεακών και ατομικών κρατικών ενισχύσεων. Όσον αφορά τις δημόσιες υπηρεσίες, η απελευθέρωση των τηλεπικοινωνιών είχε ως αποτέλεσμα μια σημαντική μείωση των τιμών για τους καταναλωτές. Η πρόοδος ήταν πιο περιορισμένη στον τομέα της ενέργειας, στον οποίο εξακολουθούν να υπάρχουν διαφορές μεταξύ κρατών μελών. Στους τομείς των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών πρέπει ακόμα να καταβληθούν προσπάθειες, ιδίως όσον αφορά τον καθορισμό ενός γενικού ρυθμιστικού πλαισίου. Η ανεπαρκής πρόοδος προς τη δημιουργία πραγματικής εσωτερικής αγοράς υπηρεσιών⁹⁷, οδήγησε την Επιτροπή να υιοθετήσει μια νέα στρατηγική για τον τομέα αυτό. Πρόοδος σημειώθηκε επίσης στη μεταρρύθμιση του ρυθμιστικού πλαισίου: πολλές χώρες έλαβαν μέτρα για να ελαφρύνουν τις διοικητικές διατυπώσεις για τις επιχειρήσεις.

Κεφαλαιαγορές: Η εφαρμογή του προγράμματος δράσης για χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες σημείωσε ικανοποιητική πρόοδο σε πολλούς τομείς προτεραιότητας όπως η δημιουργία «ενιαίου διαβατηρίου» για τις επιχειρήσεις επενδύσεων, το ηλεκτρονικό εμπόριο και οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες ή οι δημόσιες προσφορές εξαγοράς. Διαπιστώνεται επίσης πρόοδος στην εφαρμογή του σχεδίου δράσης για τα επιχειρηματικά κεφάλαια. Ορισμένες χώρες έλαβαν μέτρα για την ελάφρυνση των περιορισμών που εφαρμόζονται στους θεσμικούς

⁹⁷Οι υπηρεσίες αντιπροσωπεύουν πάνω από το 70% της οικονομικής δραστηριότητας των κρατών μελών και παρόμοιο ποσοστό όσον αφορά την απασχόληση. Οι ελευθερίες των υπηρεσιών και της εγκατάστασης, όπως ορίζονται στα άρθρα 49 και 56 της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), είναι παράγοντας πρωταρχικής σημασίας για την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Έτσι, οι συναλλασσόμενοι μπορούν να ασκούν σταθερή και συνεχή δραστηριότητα σε ένα ή περισσότερα κράτη μέλη και να παρέχουν υπηρεσίες προσωρινά σε άλλο κράτος μέλος, χωρίς απαραίτητα να πρέπει να είναι εγκατεστημένοι σε αυτό. Η Ένωση αποβλέπει επομένως στη ρυθμιστική πλαισίωση των δύο αυτών αρχών, ώστε να διασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία της ενιαίας αγοράς υπηρεσιών, ιδίως των διασυνοριακών. Η Ένωση σημείωσε σημαντική πρόοδο στον τομέα ορισμένων υπηρεσιών. Εξάλλου, το 2006, υιοθέτησε την οδηγία «Υπηρεσίες» που στόχο έχει να εξαλείψει τους φραγμούς όσον αφορά τις συναλλαγές υπηρεσιών, και να διευκολύνει τις διασυνοριακές συναλλαγές.

επενδυτές και των φορολογικών περιορισμών που έχουν αποτρεπτικές επιπτώσεις στις επενδύσεις. Για να διασφαλιστεί η χρηματοπιστωτική σταθερότητα της ΕΕ, βελτιώθηκε στην πράξη η λειτουργία των θεσμικών μηχανισμών, ιδίως όσον αφορά το συντονισμό μεταξύ εθνικών εποπτικών αρχών.

Αγορές εργασίας: Τα αποτελέσματα στην αγορά εργασίας εξακολουθούν να βελτιώνονται: η ανεργία μειώθηκε το 2000 κατά μία περίπου εκατοστιαία μονάδα, χάρη στο δυναμισμό της οικονομικής συγκυρίας και στη μείωση της διαρθρωτικής ανεργίας. Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι η πρόοδος ήταν άνιση στα διάφορα κράτη μέλη, δεδομένου ότι ορισμένες χώρες δεν προσπάθησαν να επωφεληθούν πλήρως από τη μακροοικονομική κατάσταση για να θέσουν σε εφαρμογή της αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Τα κράτη μέλη σημείωσαν αισθητή πρόοδο στην εφαρμογή ενεργών και προληπτικών μέτρων για την καταπολέμηση της ανεργίας των νέων και της μακροχρόνιας ανεργίας. Συμπληρωματικά μέτρα θα μπορούσαν να ληφθούν για τη μεταρρύθμιση του συστήματος εισφορών και παροχών προκειμένου να αυξηθούν τα κίνητρα για την ενεργό αναζήτηση εργασίας ή για την παραμονή στην αγορά εργασίας. Η έλλειψη ευελιξίας στην αγορά εργασίας αποτελεί μια από τις αιτίες της διαρθρωτικής ανεργίας σε πολλά κράτη μέλη. Τα κράτη μέλη έχουν σημειώσει πρόοδο στον εκσυγχρονισμό της οργάνωσης της εργασίας, αλλά η συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων στη διαδικασία αυτή είναι ανεπαρκής. Στα περισσότερα κράτη μέλη λήφθηκαν μέτρα για την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής των γυναικών και την καταπολέμηση της μισθολογικής ανισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Βιώσιμη ανάπτυξη: Πολλά κράτη μέλη ενίσχυσαν τους μηχανισμούς της αγοράς στις περιβαλλοντικές στρατηγικές τους, μεταθέτοντας για παράδειγμα μέρος της φορολογικής επιβάρυνσης από την εργασία στην κατανάλωση ενέργειας. Ωστόσο, μερικά κράτη μέλη εξακολουθούν να επιδοτούν ορισμένες πηγές ενέργειας, όπως ο άνθρακας, οι οποίες έχουν αρνητικές οικολογικές επιπτώσεις. Καμία πρόοδος δεν επιτεύχθηκε όσον αφορά τον καθορισμό κατάλληλου πλαισίου για τη φορολόγηση της ενέργειας σε κοινοτικό επίπεδο.

4.3 ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ (2001)⁹⁸

Η οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα αναμενόταν ότι θα επιταχυνθεί ακόμα περισσότερο το 2001 για να φτάσει σε αύξηση κατά 4,8% του ΑΕΠ το 2002. Σύμφωνα με το πρόγραμμα σταθερότητας, ο ελληνικός προϋπολογισμός αναμενόταν ότι θα ήταν πλεονασματικός κατά 0,5% το 2001, και κατά 1,5 % το 2002. Για τη δημοσιονομική της πολιτική 2001/2002, η κυβέρνηση θα έπρεπε να φροντίσει για τη σταθερότητα των τιμών και, εν συνεχεία, να συνεχίσει τη μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα, αποσκοπώντας στη μείωση του μεγέθους του μεσοπρόθεσμα, και να επιταχύνει τη μεταρρύθμιση της κοινωνικής ασφάλειας για να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα του συστήματος. Η Ελλάδα θα πρέπει να συνεχίσει τις μεταρρυθμίσεις της στην αγορά της εργασίας, ιδίως καθιστώντας ελαστικότερη την άκαμπτη νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης, και να αυξήσει τα κίνητρα για εργασία στην επίσημη οικονομία. Οι μισθοί θα πρέπει να λαμβάνουν περισσότερο υπόψη την παραγωγικότητα και τις τοπικές συνθήκες της αγοράς της εργασίας. Επιπλέον, θα ήταν σκόπιμο να αυξηθούν οι επενδύσεις στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Η κυβέρνηση καλείται να ελαφρύνει το διοικητικό βάρος επί των επιχειρήσεων και να δώσει κίνητρα για επενδύσεις στον τομέα της E&A και της διάδοσης των ΤΠΕ. Επιπλέον, η ελευθέρωση των τομέων του αερίου και των θαλασσιών μεταφορών θα πρέπει να επιταχυνθεί. Τέλος, οι αγορές των επιχειρηματικών κεφαλαίων θα πρέπει να αναπτυχθούν χάρη, ιδίως, σε χαλάρωση των περιορισμών για τους θεσμικούς επενδυτές.

4.4 Γενικοί προσανατολισμοί των οικονομικών πολιτικών (2002)⁹⁹

Η κυβέρνηση ακολούθησε την πολιτική της για τη μείωση του ελλείμματος και προβλέπει, για το 2002, δημοσιονομικό πλεόνασμα ύψους 0,8 %

⁹⁸http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125052_el.htm

⁹⁹http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125053_el.htm

του ΑΕΠ. Μια επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης προβλέπεται για το 2003. Η ελληνική δημοσιονομική πολιτική θα πρέπει να στοχεύει στο να μη συμβάλει σε πληθωριστικές τάσεις, να εφαρμόζει σαφείς κανόνες για τις τρέχουσες δαπάνες και να επιταχύνει τη μεταρρύθμιση των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Η Ελλάδα θα έπρεπε επίσης να αναμορφώσει τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα, να βελτιώσει το σύστημά της εκπαίδευσης και κατάρτισης, να συνεχίσει να περιορίζει τις στρεβλώσεις στα κίνητρα εργασίας και να μεταρρυθμίσει το σύστημα διαμόρφωσης των μισθών. Θα έπρεπε να ενθαρρυνθούν η συμμετοχή των επιχειρήσεων στην Ε&Α και η διάδοση των τεχνολογιών πληροφοριών. Επιπλέον, επιβάλλεται ορθολογική οργάνωση της δημόσιας διοίκησης, καθώς επίσης και η προώθηση ενός αποτελεσματικού ανταγωνισμού στις ελευθερωμένες βιομηχανίες δικτύου.

4.5 ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ 2003-2005¹⁰⁰

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συνιστά στους λαμβάνοντες τις αποφάσεις σε εθνικό επίπεδο στην ευρωζώνη να φροντίσουν ώστε οι οικονομικές πολιτικές να είναι συμβατές με τη σταθερότητα των τιμών, την εμπιστοσύνη των επιχειρήσεων και των καταναλωτών. Επιπλέον, οι χώρες της ευρωζώνης πρέπει να διατηρήσουν τις δημοσιονομικές τους θέσεις κοντά στο σημείο ισορροπίας ή ακόμη και πλεονασματικές, διορθωμένες κατά τις συγκυριακές μεταβολές. Εν ανάγκη, οι χώρες της ευρωζώνης θα πρέπει να εγγυηθούν μια ετήσια βελτίωση τουλάχιστον κατά μισή εκατοστιαία μονάδα του ΑΕΠ και σε περίπτωση υπερβολικού ελλείμματος να επανορθώσουν την κατάσταση. Αυτές καλούνται να αναλύσουν τις αποκλίσεις των ποσοστών πληθωρισμού για να λάβουν μέτρα στους τομείς όπου αυτές οι αποκλίσεις είναι ανεπιθύμητες. Σε ό, τι αφορά τον συντονισμό των πολιτικών, τα κράτη της ευρωζώνης θα πρέπει να εμβαθύνουν την ανάλυση και τη συζήτηση για τις οικονομικές εξελίξεις (ανταλλαγή πληροφοριών, εξωτερική εκπροσώπηση κ.λπ.) και να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα των διαδικασιών συντονισμού στον τομέα των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Η Ελλάδα πρέπει:

¹⁰⁰http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125056_el.htm

- Ø να διασφαλίσει τα κατάλληλα μέτρα τα οποία θα επιτρέψουν την επίτευξη ισοσκελισμένου ή πλεοναστικού προϋπολογισμού
- Ø να αυξήσει το χαμηλό επίπεδο παραγωγικότητας
- Ø να μειώσει την πολύ υψηλή διαρθρωτική ανεργία και να αυξήσει τον δείκτη απασχόλησης, ιδίως των γυναικών

4.6 ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ (2005-2008)¹⁰¹

Σε ένα πρώτο στάδιο, η σύσταση προβαίνει σε απολογισμό της ευρωπαϊκής οικονομίας σήμερα. Η οικονομία, ο ρυθμός της οποίας είχε επιταχυνθεί από τα μέσα του έτους 2003, σημείωσε καθυστέρηση κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2004 λόγω εξωτερικών παραγόντων όπως το υψηλό επίπεδο και οι μεταβολές των τιμών πετρελαίου ή η κάμψη της ανάπτυξης του παγκόσμιου εμπορίου. Το Συμβούλιο σημειώνει ότι η ευθραυστότητα ορισμένων οικονομιών εξηγείται, εν μέρει, από τις διαρθρωτικές ελλείψεις. Το 2005, η αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) θα πρέπει να συνεχιστεί με μέτριους ρυθμούς.

Ο κύκλος παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης φθάνει σε ωριμότητα και αντισταθμίζει τις αρνητικές συνέπειες των υψηλών διεθνών τιμών του πετρελαίου. Η ενίσχυση της ανάκαμψης εξαρτάται όλο και περισσότερο από την εσωτερική ευρωπαϊκή ζήτηση.

Οι διαρθρωτικές και μακροοικονομικές πολιτικές πρέπει να μελετηθούν σε βάθος στο πλαίσιο της αύξησης της τιμής των πρώτων υλών, ιδίως του πετρελαίου και της πίεσης για κάμψη των βιομηχανιών τιμών. Τα ποσοστά του δυναμικού ανάπτυξης στο εσωτερικό της Ένωσης εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ενίσχυση της εμπιστοσύνης των επιχειρήσεων και των καταναλωτών, καθώς και από την ευνοϊκή εξέλιξη της διεθνούς οικονομικής συγκυρίας, συμπεριλαμβανομένων και των τιμών του πετρελαίου καθώς και των ισοτιμιών.

¹⁰¹http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125078_el.htm

Η στασιμότητα της ευρωπαϊκής οικονομικής ανάκαμψης παραμένει ανησυχητική, ακόμη και αν, σύμφωνα με τις προβλέψεις, τα ποσοστά ανεργίας σημειώσουν κάμψη.

4.7 ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ (2008-2010)

Τα μέτρα που θα λάβει η Ελλάδα πρέπει να λειτουργήσουν ως βάση για:

- Ø την αύξηση των επενδύσεων, κυρίως εκ μέρους των επιχειρήσεων, στον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης, με γενικό στόχο να επενδυθεί 3% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ μέχρι το 2010. Πρέπει να αναπτυχθούν οι συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Καθώς και τα κέντρα αριστείας των εθνικών εκπαιδευτικών και ερευνητικών ιδρυμάτων, και η μεταφορά τεχνολογίας μεταξύ δημοσίων ερευνητικών ιδρυμάτων και ιδιωτικών επιχειρήσεων
- Ø την προώθηση όλων των μορφών καινοτομίας, με τη θέσπιση υπηρεσιών στήριξης, τη χρήση των δημοσίων συμβάσεων, την πρόσβαση σε εθνικούς και διεθνείς χρηματοδοτικούς πόρους και την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Οι τοπικοί και περιφερειακοί πόλοι πρέπει να συμβάλουν στην τεχνολογική σύγκλιση των ευρωπαϊκών περιφερειών
- Ø την ταχύτερη διάδοση και ευρύτερη χρήση των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ), προωθώντας κυρίως την ανάπτυξη, την ισχύ και τη διαλειτουργικότητα των δικτύων πληροφόρησης
- Ø την ενίσχυση της ευρωπαϊκής βιομηχανικής βάσης, χάρη σε μία προσέγγιση που ενισχύει την ικανότητα αναπροσανατολισμού των δραστηριοτήτων της προς τομείς με υψηλότερη παραγωγικότητα
- Ø τη βιώσιμη χρησιμοποίηση των πόρων, και την ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ της παραγωγής, του περιβάλλοντος και της οικονομικής ανάπτυξης. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να δώσουν προτεραιότητα στην ενεργειακή απόδοση και στον αγώνα κατά της αλλαγής του κλίματος

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) πρέπει να γίνει ελκυστικότερη στα μάτια των επενδυτών και των ξένων εργαζομένων. Οι κατευθυντήριες γραμμές 12 έως 16 συνιστούν:

- Ø την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς σε έκταση και βάθος, με την κατάργηση των εναπομεινάντων εμποδίων στις διασυνοριακές δραστηριότητες εντός της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που σχετίζονται με την αγορά υπηρεσιών και δημοσίων συμβάσεων
- Ø τη διασφάλιση ανοικτών και ανταγωνιστικών αγορών, χάρη στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή της πολιτικής ανταγωνισμού, μεταξύ άλλων και στις βιομηχανίες δικτύου. Οι κρατικές ενισχύσεις θα πρέπει να στραφούν υπέρ οριζόντιων στόχων, όπως η έρευνα, η καινοτομία και η βελτιστοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου
- Ø τη βελτίωση του ευρωπαϊκού και εθνικού ρυθμιστικού πλαισίου ανάλογα με τις επιπτώσεις του στους οικονομικούς, κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς τομείς, και στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Η μείωση των διοικητικών εξόδων που επιβαρύνουν τις επιχειρήσεις είναι αναγκαία
- Ø την προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος και τη δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για τις ΜΜΕ, ιδιαίτερα όσον αφορά την ίδρυσή τους, τη μεταβίβασή τους και την πρόσβασή τους σε χρηματοδοτικούς πόρους
- Ø την επέκταση, τη διασύνδεση και τον εκσυγχρονισμό των ευρωπαϊκών υποδομών, για τη μεγαλύτερη ολοκλήρωση των αγορών. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να δώσουν προτεραιότητα στα διευρωπαϊκά δίκτυα (ΔΕΔ)

5 ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

5.1 ΜΕΙΩΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΛΟΓΩ ΚΡΙΣΗΣ¹⁰²

Δεύτερο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου του 2008. Η Ευρώπη απειλείται με τη μεγαλύτερη ύφεση από το 1929 καθώς την εβδομάδα αυτή συνέβησαν κοσμοϊστορικά γεγονότα στο Παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Μέσα σε μια νύχτα, η αμερικανική τράπεζα *Lehman Brothers*, με ιστορία 158 ετών, η οποία είχε επιβιώσει στο κραχ του αμερικανικού χρηματιστηρίου το 1929 και στη μεγάλη ύφεση που ακολούθησε, εξαφανίστηκε.

Την ίδια εβδομάδα, η άλλη μεγάλη αμερικανική επενδυτική τράπεζα *Merrill Lynch*, *Lehman Brothers* εξαγοράστηκε από την *Bank of America* για να διασωθεί, ενώ η κορυφαία ασφαλιστική εταιρεία στον κόσμο, η αμερικανική *AIG*, στην οποία έχουν εναποθέσει τις αποταμιεύσεις και τις ελπίδες τους για μια αξιοπρεπή συνταξιοδότηση εκατομμύρια Αμερικανοί, βρέθηκε ένα βήμα πριν από τη χρεοκοπία. Σώθηκε χάρη σε παρέμβαση της Κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ (Fed), η οποία στην ουσία την κρατικοποίησε.

Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, η μεγαλύτερη στεγαστική τράπεζα της Βρετανίας, με 23 εκατομμύρια πελάτες, η *Halifax Bank of Scotland (HBOS)*, εξαγοράστηκε από τη *Lloyds TSB* αντί πινακίου φακής. Την ίδια στιγμή αμφίβολο είναι το μέλλον άλλων δύο μεγάλων επενδυτικών τραπεζών, της *Morgan Stanley* και της *Goldman Sachs*.

Οι επενδυτικές τράπεζες, οι οποίες προσφέρουν εξειδικευμένες υπηρεσίες σε εταιρείες, όπως αναδοχές εισαγωγών στο χρηματιστήριο, μακροπρόθεσμο

¹⁰² Γκίκας Χ., «Χρηματοπιστωτική κρίση και οικονομία», Πρακτικά 4^{ης} Ετήσιας Εσπερίδας της Ελληνικής Εταιρείας Τραπεζικού Δικαίου και Δικαίου της Κεφαλαιαγοράς, Αθήνα 2009

δανεισμό με τη χρήση σύγχρονων χρηματοοικονομικών εργαλείων, γνώρισαν μεγάλη και ραγδαία ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Ήταν αυτές που πραγματοποιούσαν τα μεγάλα κέρδη και προσέλκυαν τα «καλύτερα μυαλά» που δούλευαν νυχθημερόν για να βρουν νέους τρόπους και προϊόντα που θα παρήγαν ακόμη περισσότερα. Οι αμοιβές τους όχι μόνο ήταν υψηλές αλλά και συνδέονταν με την κερδοφορία.

Με την εξαγορά της *Bear Steams* από την *J.P. Morgan*, τη χρεοκοπία της *Lehman Brothers* και την εξαγορά της *Merrill Lynch*, ο κλάδος αποσυντέθηκε. Τα προβλήματα όμως δεν σταματούν εκεί. Μπορεί οι επενδυτικές τράπεζες να έκλεισαν, να εξαγοράστηκαν ή να χαροπαλεύουν, τα προϊόντα όμως που δημιούργησαν έχουν μολύνει όλο το τραπεζικό σύστημα και κανένας δεν γνωρίζει που ακριβώς βρίσκονται. Το γεγονός αυτό έχει κάνει καχύποπτους τους τραπεζίτες και διστάζει ο ένας να δανείσει τον άλλο, μη γνωρίζοντας τι μπορεί να κρύβει στα βιβλία του.

Στον τραπεζικό κόσμο η εμπιστοσύνη αποδείχθηκε το πιο πολύτιμο πράγμα. Το τραπεζικό σύστημα που κρατάει τις οικονομίες των χωρών έχει κτιστεί πάνω σε σχέσεις εμπιστοσύνης. Στις περιπτώσεις των παραπάνω τραπεζών, δεν ήταν τα περιουσιακά τους στοιχεία, οι καταθέσεις ή οι χορηγήσεις που τις έκαναν μεγάλες. Ήταν η εμπιστοσύνη του κοινού και των άλλων τραπεζών να τις δανείζουν. Από τη στιγμή λοιπόν που αυτή η σχέση εμπιστοσύνης διερράγη, το τέλος ήλθε απίστευτα γρήγορα. Μέσα σε μία εβδομάδα τρισεκατομμύρια δολάρια εξαφανίστηκαν ή άλλαξαν χέρια . και ο τραπεζικός κλάδος αλλάζει μορφή.

Οι συνέπειες αυτής της αλλαγής όμως δεν έχουν γίνει ακόμη αισθητές στην Ελλάδα . Μια ισχυρή οικονομία, εξαρτάται από ένα υγιές τραπεζικό σύστημα για τη χρηματοδότηση των πάσης φύσεως οικονομικών δραστηριοτήτων, είτε αυτές αφορούν επιχειρήσεις είτε ιδιώτες. Καλώς ή κακώς χρησιμοποιούνται δάνεια για την έναρξη και την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων , για την αγορά σπιτιών , εξοπλισμού , αυτοκινήτων, κ.τ.λ. Αν λείψουν τα δάνεια από την οικονομία, λένε οι τραπεζίτες, είναι σαν να λείπει το λιπαντικό από την μηχανή. Κάποιο γρανάτζι θα κολλήσει και η μηχανή θα κινηθεί πιο αργά.

Και σήμερα, όλοι ανησυχούν ότι η πιστωτική κρίση, δηλαδή η κρίση εμπιστοσύνης στο τραπεζικό σύστημα, θα ενταθεί. Οι υψηλές ζημιές που

καταγράφουν οι επενδυτικές τράπεζες και τα προϊόντα που έχουν διασπείρει στο σύστημα, έχουν μολύνει και έχουν πλήξει την κεφαλαιακή επάρκεια πολλών τραπεζών. Χρειάζονται κεφάλαια για την ενίσχυσή τους, τα οποία όμως κανείς δεν είναι διατεθειμένος να βάλει. Το σχέδιο για την σωτηρία των αμερικανικών τραπεζών που προωθεί η κυβέρνηση των ΗΠΑ κρίνεται ότι δεν αρκεί.

Οι τράπεζες παγκοσμίως και στην Ελλάδα, δεν έχουν άλλη επιλογή, παρά να περιορίσουν το δανεισμό. Αυτό σημαίνει λιγότερα δάνεια - είτε στεγαστικά είτε για αυτοκίνητα είτε για επιχειρήσεις - κάτι που θα οδηγήσει τις οικονομίες μαζί και την ελληνική σε επιβράδυνση. Αν μάλιστα η υποχώρηση της ανάπτυξης παραταθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, ίσως να οδηγήσει σε ύφεση. Μπορεί οι ελληνικές τράπεζες να έχουν μηδαμινή έκθεση σε προϊόντα, μετοχές ή ομόλογα των επενδυτικών τραπεζών, δεν μπορούν όμως να βρύνουν εύκολο και φθινό χρήμα όπως στο παρελθόν. Ως εκ τούτου, δεν μπορούν να στηρίζουν την ανάπτυξη όπως τα προηγούμενα χρόνια με τα στεγαστικά, καταναλωτικά και επιχειρηματικά δάνεια.

Η Ελληνική οικονομία βρίσκεται στη δίνη μιας διεθνούς κρίσης, το βάθος και η διάρκεια της οποίας είναι δύσκολο να εκτιμηθεί. Σε ένα τόσο αβέβαιο περιβάλλον, σε τέτοιες πρωτόγνωρες καταστάσεις, τα ερωτήματα που προκύπτουν για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει αυτή η κρίση στην ελληνική οικονομία συνολικά, τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά είναι πολλά.

5.2 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ¹⁰³

Οι καταναλωτές προσπαθούν με περιορισμένους οικονομικούς πόρους να καλύψουν πολλές ετερογενείς αγοραστικές ανάγκες και επιθυμίες. Στην τρέχουσα οικονομική κρίση όμως τα άτομα αντιμετωπίζουν σημαντική επιδείνωση των συνθηκών που καλούνται να διαχειριστούν.

Πρώτον έχουμε προβλήματα στα εισοδήματα εξαιτίας χαμηλών μισθών υποαπασχόλησης και οικονομικής κατάστασης πολλών επαγγελματιών και επιχειρήσεων.

¹⁰³ Ο.π.

Δεύτερον, έχουμε αυξημένες ανελαστικές δαπάνες των νοικοκυριών σε δάνεια, λογαριασμούς, μεταφορές κτλ. Αλλά κυρίως τα άτομα πλήττονται από τις υψηλές τιμές σε πολλά προϊόντα και υπηρεσίες ευρείας κατανάλωσης.

Η κατάσταση για τους Έλληνες είναι πολύ δυσκολότερη από ό, τι για άλλους Ευρωπαίους. Οι καταναλωτές στην Ελλάδα όχι μόνο πληρώνουν υψηλότερες τιμές αλλά κερδίζουν χαμηλότερα εισοδήματα. Η αγοραστική δύναμη των Ελλήνων είναι επομένως μικρότερη από εκείνη άλλων Ευρωπαίων και μάλιστα περισσότερο από όσο δικαιολογούν οι εισοδηματικές διαφορές.

Αυτοί οι παράγοντες επιφέρουν σημαντικές αλλαγές στην καταναλωτική συμπεριφορά. Τα πρόσφατα δεδομένα και οι εξελίξεις στην αγορά υποδεικνύουν, μεταξύ άλλων και τα εξής:

- Ø Στις αγορές καταναλωτικών προϊόντων και υπηρεσιών ενισχύεται η σημασία των καθαρά οικονομικών παραγόντων. Οι τιμές αλλά και γενικότερα το κόστος κτήσης και χρήσης διαδραματίζουν κύριο ρόλο στις αγοραστικές αποφάσεις των ατόμων.
- Ø Τα άτομα προγραμματίζουν περισσότερο τις δαπάνες, ιεραρχούν τις ανάγκες και περιορίζουν τις παρορμητικές αγορές.
- Ø Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης έχουν ασύμμετρο αποτέλεσμα σε διαφορετικές αγορές, ανάλογα με την εισοδηματική και τιμολογιακή ελαστικότητα της ζήτησης. Είναι όμως ενδιαφέρον ότι ακόμη και σε κλάδους όπου δύσκολα περιορίζεται η ζήτηση (π.χ. τρόφιμα) διαπιστώνουμε ενισχυμένες προτιμήσεις για περισσότερο προσιτούς τύπους προϊόντων (π.χ. προϊόντα με μάρκα σουπερμάρκετ).
- Ø Η οικονομική συμπεριφορά των ατόμων γίνεται περισσότερο επιφυλακτική, ενώ αν η κρίση διαρκέσει, ορισμένες σημαντικές αγοραστικές αποφάσεις θα αναβληθούν ή θα ακυρωθούν.
- Ø Ακριβότερο χρήμα σημαίνει ότι οι καταναλωτές αντιμετωπίζουν αυξημένα έξοδα εξυπηρέτησης δανείων και θα προσπαθήσουν στο μέτρα του εφικτού, να περιορίζουν τη έκθεσή τους στον δανεισμό κάθε μορφής.

Οι διεθνείς εξελίξεις προστίθενται σε ένα βεβαρημένο εγχώριο περιβάλλον, στο οποίο οι καταναλωτές, σε διαφορετικό βαθμό, είχαν ήδη υποστεί

μείωση της αγοραστικής δύναμης από την επιδείνωση της σχέσης τιμών και εισοδημάτων.

5.3 ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ¹⁰⁴

Η άνοδος των επιτοκίων καθιστά ακριβότερο το δανεισμό των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών. Συνεπώς περιορίζονται οι επενδύσεις και η κατανάλωση. Η επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομίας έχει ως αποτέλεσμα να μειώνεται η ζήτηση για ελληνικά προϊόντα στο εξωτερικό, με συνέπεια τη μείωση των εξαγωγών. Όλα αυτά έχουν αρνητική επίπτωση στην ανάπτυξη που φέτος επιβραδύνθηκε στο 3,4% από 4% πέρυσι, ενώ σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του υπουργείου Οικονομίας θα διαμορφωθεί στο 3% το 2009. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί ότι είναι μια, μάλλον αισιόδοξη πρόβλεψη, ενώ το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, εκτιμά ότι η ελληνική οικονομία, θα αναπτυχθεί με ρυθμό μόλις 2% τον επόμενο χρόνο.

Η Τράπεζα της Ελλάδος ανησυχεί ότι η τάση αυτή θα συνεχιστεί και τα επόμενα έτη και δεν αποκλείει ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ να περιοριστεί στα επίπεδα του 1% αν η ύφεση πλήξει την παγκόσμια οικονομία.

Σημαντική επιβάρυνση έχει και ο προϋπολογισμός. Λόγω του υψηλού κόστους δανεισμού, οι δαπάνες για τόκους ανήλθαν σε 11,3 δις. Ευρώ, δηλαδή 800 εκατ. ευρώ περισσότερα από όσα προέβλεπε ο προϋπολογισμός.

5.4 ΧΑΜΗΛΑ ΕΠΙΤΟΚΙΑ - Η ΥΦΕΣΗ ΑΠΕΙΛΕΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ¹⁰⁵

Ακόμη και οι πιο απαισιόδοξοι αναλυτές δεν βλέπουν την ύφεση να χτυπά τη πόρτα της ελληνικής οικονομίας άμεσα και υπό την αίρεση των διεθνών εξελίξεων. Ωστόσο, ακόμη κι αν η κρίση ως δια μαγείας τελείωνε σήμερα, διατυπώνονται σοβαρές ανησυχίες για τις μεσοπρόθεσμες αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας. Τα τελευταία δώδεκα χρόνια η ισχυρή ανάπτυξη, βασίστηκε κυρίως στα χαμηλά επιτόκια που απήλαυσαν οι Έλληνες

¹⁰⁴ Ψαλιδόπουλος Μ., «Οικονομολόγοι και οικονομική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα», σελ183-185

¹⁰⁵ Ο.π., σελ. 190-193

μετά την ένταξη στην ΟΝΕ. Ο δανεισμός, τροφοδότησε την κατανάλωση και την οικοδομική δραστηριότητα. Αυτά τα αναπτυξιακά αποθέματα ήταν ήδη λιγοστά πριν από τη εκδήλωση της κρίσης. Ο υψηλός πληθωρισμός, η χρηματοπιστωτική κρίση και η άνοδος των επιτοκίων τα εξαντλεί ταχύτερα. Η ελληνική οικονομία θα πρέπει να βρει σύντομα άλλα «καύσιμα» για να τροφοδοτήσει τη ανάπτυξή της. Σε αντίθετη περίπτωση ακόμη κι αν δεν βυθιστεί σε ύφεση, κινδυνεύει από το σύνδρομο της Πορτογαλίας. Δηλαδή μπορεί να εισέλθει σε μια παρατεταμένη περίοδο στασιμότητας, που θα συνεχιστεί ακόμη κι όταν η διεθνής κρίση θα έχει περάσει.

5.5 ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Η άνοδος των επιτοκίων και η κάμψη της κατανάλωσης είναι οι δύο παράγοντες που επηρεάζουν τις ελληνικές επιχειρήσεις. Αναστέλλουν τα επενδυτικά σχέδιά τους, καθώς βλέπουν την παραγωγή τους να μειώνεται.

Σε ακόμη δυσχερέστερη θέση, βρίσκονται όσες έχουν υψηλές δανειακές υποχρεώσεις και μάλιστα βραχυπρόθεσμες. Σε μια περίοδο που το κόστος του χρήματος είναι υψηλό, οι τράπεζες γίνονται πιο φειδωλές και τα χρηματιστήρια βυθίζονται, οι εταιρείες αυτές θα δυσκολευτούν να βρουν κεφάλαια για να αναχρηματοδοτήσουν τον δανεισμό τους.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση δημιουργεί συνθήκες οικονομικής ασφυξίας και ανασφάλειας στις επιχειρήσεις με φυσική αντίδραση τον περιορισμό του κόστους, δηλαδή τις απολύσεις και τη μείωση της απασχόλησης συνολικά.

Όλες οι εκτιμήσεις συντείνουν σε επερχόμενη θεαματική αύξηση της ανεργίας, καθώς οι απολύσεις αναμένεται να αυξηθούν, ενώ η δημιουργία θέσεων εργασίας θα περιοριστεί αισθητά. Μια τέτοια εξέλιξη θα έχει σοβαρές κοινωνικές επιπτώσεις, αφού κατ' ουσία διαχέει το κόστος της κρίσης σε τμήματα του πληθυσμού που δεν είχαν καμία σχέση με τα αίτιά της.

5.6 ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΤΟΚΙΩΝ - ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ¹⁰⁶

Κρίσιμο στοιχείο για την εξέλιξη της ανεργία αποτελεί η πορεία των επιτοκίων. Όσο η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος θα οδηγεί στην αύξηση των επιτοκίων τόσο οι επιχειρήσεις (αλλά και οι δανειολήπτες) θα υποχρεώνονται να πληρώνουν ακριβότερα το χρήμα.

Το κόστος όμως του ακριβού χρήματος θα μετακυλύετε στις τιμές πώλησης των προϊόντων και έτσι οι τιμές θα αυξάνονται. Η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών παράλληλα θα μειώνεται, αφού θα έχουν περιοριστεί οι δανειοδοτήσεις (στεγαστικά και καταναλωτικά δάνεια), λόγω του αυξημένου κόστους του χρήματος.

Η μείωση της αγοραστικής δύναμης θα συνεπιφέρει μείωση της ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών που με τη σειρά της θα οδηγήσει στον περιορισμό της παραγωγής και συνεπώς σε απολύσεις εργατοϋπαλλήλων, δηλαδή σε μείωση της απασχόλησης και σε αύξηση της ανεργίας. Η εξέλιξη αυτή συνεπάγεται βέβαια περαιτέρω μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών και συνεπώς περαιτέρω συρρίκνωση της ζήτησης με νέες μειώσεις της παραγωγής και νέες απολύσεις.

Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει που θα σταματήσει αυτός ο φαύλος κύκλος. Σε κάθε περίπτωση, όσο εξακολουθεί η αύξηση των επιτοκίων, τόσο θα αυξάνεται και η ανεργία, ενώ με την έναρξη της μείωσης των επιτοκίων θα αρχίσει και η αντιστροφή της μειωτικής τάσης της απασχόλησης σε θετική. Είναι επομένως λογική και απολύτως αναμενόμενη η πρόθεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να κινηθεί προς την κατεύθυνση της μείωσης των επιτοκίων με συνεκτίμηση ασφαλώς και των επιπέδων του πληθωρισμού.

Ασφαλώς η συνάρτηση των επιτοκίων και ανεργίας για οικονομίες όπως η ελληνική δεν είναι γραμμική, οπωσδήποτε όμως η σύνδεση των επιτοκίων με την απασχόληση και την ανεργία είναι δεδομένη και σαφής.

¹⁰⁶ Γκίκας Χ., «Χρηματοπιστωτική κρίση και οικονομία», Πρακτικά 4ης Ετήσιας Εσπερίδας της Ελληνικής Εταιρείας Τραπεζικού Δικαίου και Δικαίου της Κεφαλαιαγοράς, Αθήνα 2009.

Η εικόνα γίνεται περισσότερο θολή για τις επιχειρήσεις επειδή η άνοδος των επιτοκίων απομακρύνει τούς επενδυτές και από το χρηματιστήριο όχι μόνο επειδή κατ' αρχάς μπορούν να επιτύχουν υψηλότερες αποδόσεις λόγω των υψηλότερων επιτοκίων, αλλά και επειδή παύουν να δανείζονται για την αγορά μετοχών. Με την απομάκρυνσή τους όμως από το χρηματιστήριο, οι επιχειρήσεις χάνουν την δυνατότητα άντλησης κεφαλαίων από την πηγή αυτή, αλλά και οι τιμές των χρηματιστηριακών τίτλων καταρρακυλούν: όλοι σπεύδουν να πουλήσουν αλλά δεν βρίσκουν αγοραστές.

5.6.1 Διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση – ανάπτυξη - ανεργία

Η απάντηση θα εξαρτηθεί από τον βαθμό ανόδου των επιτοκίων και αυτό στην τωρινή (υπό διαμόρφωση ακόμη) φάση των εξελίξεων δεν είναι σκόπιμο να προεξοφληθεί με ισχυρό βαθμό προσέγγισης της αλήθειας. Βεβαίως εκτιμήσεις της συνάρτησης των επιτοκίων και ανάπτυξης (συνεπώς και ανεργίας) είναι δυνατόν να γίνουν, ορθότερο όμως είναι να περιμένουμε ακόμη περίπου δύο με τρεις μήνες ώστε να οδηγηθούμε σε ασφαλέστερες μετρήσεις. Κατά τη διάρκεια του μεγάλου κράχ του 1929 κανείς δεν είχε προβλέψει τον αριθμό των 14 εκατομ. Ανέργων που τελικώς γέννησε η κρίση.

5.6.2 Μείωση της απασχόλησης στο σύνολο των κλάδων

Η απάντηση είναι αρνητική. Το παράδειγμα των ΗΠΑ είναι σαφές: από την αρχή του 2008 έχουν χαθεί 763.000 θέσεις εργασίας αλλά η κατανομή των απωλειών αυτών πλήττει κυρίως τον χρηματοπιστωτικό τομέα (πιστωτικά ιδρύματα, επενδυτικές τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες) τις επιχειρήσεις κατασκευής και διάθεσης Η/Υ, τις αυτοκινητοβιομηχανίες, και τις επιχειρήσεις οικιακού εξοπλισμού, ενώ στις βιομηχανίες, π.χ. παραγωγής και διάθεσης τροφίμων οι απώλειες είναι σαφώς λιγότερες. Η εξέλιξη αυτή έχει γίνει ορατή ήδη και στη Ελλάδα, όπου οι πωλήσεις αυτοκινήτων έχουν σημειώσει κατακόρυφη πτώση.

5.7 ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ¹⁰⁷

Το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, δεν αντιμετωπίζει τα προβλήματα που έχει το διεθνές, τουλάχιστον με την ίδια ένταση. Έχει ισχυρή καταθετική βάση και κατά συνέπεια δεν εξαρτάται στον ίδιο βαθμό από τη διατραπεζική αγορά που έχει παγώσει. Επίσης, οι ελληνικές τράπεζες, δεν επένδυσαν σε επικίνδυνα ομόλογα μειωμένης εξασφάλισης, όπως πολλά αμερικανικά και ευρωπαϊκά πιστωτικά ιδρύματα, για τον απλούστατο λόγο ότι είχαν υψηλά κέρδη από παραδοσιακές τραπεζικές εργασίες όπως η στεγαστική και η καταναλωτική πίστη.

Αυτό δεν σημαίνει ωστόσο ότι το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν έχει αδυναμίες. Κατ' αρχάς, το ποσοστό των δανείων σε καθυστέρηση είναι υψηλό και αυξάνεται, έστω και οριακά αντί να μειώνεται. Δεδομένης της αρνητικής συγκυρίας, τα δάνεια σε καθυστέρηση υπάρχει κίνδυνος να αυξηθούν. Δεύτερον έχει σημαντικές επενδύσεις σε χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, με υψηλό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Σε αυτές τις χώρες, οι δανειολήπτες δανείζονται σε ευρώ για να επωφεληθούν από το χαμηλότερο ευρωπαϊκό επιτόκιο και πληρώνουν τις δόσεις σε τοπικό νόμισμα. Εάν το τοπικό νόμισμα υποτιμηθεί λόγω του διογκούμενου ελλείμματος, τότε θα καταστεί πιο δύσκολη η αποπληρωμή των δανείων. Πάντως, σε αυτήν τη φάση, ο μόνος πραγματικός κίνδυνος που απειλεί τις ελληνικές τράπεζες και κατά συνέπεια την ελληνική οικονομία, είναι ένα κύμα ανεξέλεγκτου πανικού, που θα οδηγήσει σε μαζική απόσυρση των καταθέσεων.

¹⁰⁷

<http://www.banksnews.gr/portal/home-page/124-top-story/768-2010-06-07-22-17-29>

6 ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην ελληνική κοινωνία έχουν διαμορφωθεί δύο άτυπα ρεύματα απόψεων και αντιλήψεων που συγκροτούν το υπόβαθρο για την ανάπτυξη πρακτικών κανόνων πλοήγησης των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων, στο περιβάλλον που κάθε φορά διαμορφώνει η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης. Το πρώτο ρεύμα στηρίχθηκε στη βολική μυθοπλασία της «ελληνικής ιδιαιτερότητας» και το δεύτερο υπερθεμάτιζε αναδεικνύοντας τα πλεονεκτήματα της «βραχυπρόθεσμης διαχείρισης» της οικονομίας, με κάποια φωτεινά διαλείμματα εφαρμογής προγραμματικών επιλογών, εδραιώθηκε η πεποίθηση ότι η οικονομική πολιτική και γενικότερα η τεκμηριωμένη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής και ο δημόσιος διάλογος ήταν μια άσκοπη πολυτέλεια. Σε ότι αφορά τα προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης υπήρχαν απλές και μονοδιάστατες συνταγές πολιτικής. Διαδικασίες όπως η αξιολόγηση πραγματικών δεδομένων, η διαβούλευση και η λογοδοσία αποτελούσαν εξωτικά στοιχεία για την ελληνική πραγματικότητα.

Παράλληλα, η ελληνική κοινωνία εξακολούθησε να πιστεύει πως ό, τι και να συμβεί, στην Ελλάδα, θα βρούμε τρόπο να τα καταφέρουμε, όπως άλλωστε αποδείκνυε η ανεξήγητος πλουτισμός και η διάχυτη αίσθηση ευημερίας που είχε επικρατήσει σε πολλές κοινωνικές ομάδες τα δέκα τελευταία χρόνια.

Το πολιτικό σύστημα κινήθηκε συμπληρωματικά και πολλές φορές αξιοποίησε αυτές τις απόψεις, βρίσκοντας ανάλογα με τις επιταγές του πολιτικού κύκλου, πρόσφορο έδαφος για να μετατρέψει τον προγραμματικό λόγο σε εύπλαστη πολιτική ρητορεία.

Οι διεργασίες αυτές επηρέασαν καθοριστικά την εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας. Η ενσωμάτωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το άνοιγμα στις διεθνείς αγορές έγινε σε μια περίοδο ριζικών ανακατατάξεων και μεγάλων προκλήσεων. Η έμφαση στη βραχυπρόθεσμη διαχείριση και την ευκαιριακή απόδοση στην οικονομία ενίσχυσε το δυϊσμό των οικονομικών δομών και είχε ως αποτέλεσμα την εξάντληση διαθέσιμων αναπτυξιακών αποθεμάτων και την υπονόμηση των

προοπτικών μακροχρόνιας βιωσιμότητας. Οι φορείς της οικονομικής δραστηριότητας στράφηκαν στις υπηρεσίες, τον τουρισμό, την οικιστική ανάπτυξη και τις δημόσιες υποδομές, ενώ οι προσπάθειες για τεχνολογική αναβάθμιση του παραγωγικού συστήματος δεν τελεσφόρησαν .

Η ελληνική οικονομία εισήλθε σε μια τροχιά επενδυτικών επιλογών χαμηλού ρίσκου, περιορισμένων τεχνολογικών απαιτήσεων και αμφίβολων προοπτικών αύξησης της παραγωγικότητας. Οι επιλογές αυτές ήταν βραχυχρόνια επικερδείς σε επιχειρηματικό επίπεδο, αλλά δεν είχαν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν συνθήκες τροφοδότησης της αναπτυξιακής δυναμικής της ελληνικής οικονομίας. Η βελτίωση της φερεγγυότητας της ελληνικής οικονομίας , μετά την είσοδο στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και ιδιαίτερα μετά την ένταξη στην Ευρωζώνη και οι αλλαγές στην εγχώρια αγορά κεφαλαίων αναβάθμισαν την αξία των περιουσιακών στοιχείων και επέτρεψαν την αύξηση του δανεισμού και την επέκταση της ιδιωτικής και της δημόσιας κατανάλωσης. Η εικοσαετής εισροή αναπτυξιακής βοήθειας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τροφοδότησε την επενδυτική διαδικασία και ενίσχυσε τα εισοδήματα. Η μαζική είσοδος μεταναστών και το άνοιγμα νέων αγορών δημιούργησαν νέα πεδία για επιχειρηματική δραστηριότητα.

Αυτές οι οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις δεν είναι «ελληνική ιδιαιτερότητα» . Η στρατηγική της εύκολης ανάπτυξης είναι μια δοκιμασμένη και ανθεκτική επιλογή σε πολλές χώρες. Προσφέρει εύκολα εισοδήματα , διαμορφώνει δίκτυα επιρροής, δεν προϋποθέτει συγκροτημένες διαδικασίες κοινωνικής συνοχής και παγιώνει συνθήκες προστασίας από τον ανταγωνισμό στους εμπλεκόμενους φορείς.

Βέβαια, η ικανότητα μακροημέρευσης αυτής της στρατηγικής αμφισβητείται έντονα. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι δεν αποτελεί στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης και δεν προετοιμάζει τις κοινωνίες για την προσαρμογή σε ριζικές αλλαγές, όπως, για παράδειγμα, η μετάβαση στην οικονομία της γνώσης και η αντιμετώπιση απότομων ανακατατάξεων στις διεθνείς αγορές. Αντίθετα, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες , η αμυντική φάση της εύκολης ανάπτυξης έχει αρκετές φορές οδηγήσει στην περιθωριοποίηση κοινωνικών ομάδων και σε αποδιάρθρωση της κοινωνικής συνοχής.

Μέχρι πρόσφατα, πολλοί αναλυτές είχαν επισημάνει σημαντικές δυσλειτουργίες στη ελληνική οικονομία, που οδηγούσαν μεσοπρόθεσμα στην κάμψη της αναπτυξιακής δυναμικής αλλά η διεθνής συγκυρία θέτει, για πρώτη φορά σε πραγματική δοκιμασία το «μοντέλο ανάπτυξης» της ελληνικής οικονομίας. Μετά μια δεκαετία, η περίοδος του φθηνού χρήματος στις διεθνείς αγορές κεφαλαίων, έφτασε στο τέλος της. Στη συνεχιζόμενη κρίση στις αγορές κεφαλαίων, ή φερεγγυότητα κάθε εθνικής οικονομίας, αποκτά μεγάλη σημασία και μπορεί να υποβαθμίσει δραστικά την αξία των διαθέσιμων περιουσιακών στοιχείων κάθε χώρας.

Σήμερα, ο δείκτης μεσοπρόθεσμης φερεγγυότητας της ελληνικής οικονομίας στις διεθνείς αγορές όπως εκτιμάτε από την απόκλιση του ελληνικού ομολόγου από το αντίστοιχο γερμανικό, έχει οπισθοχωρήσει στο επίπεδο που βρισκόταν τη δεκαετία του 1990.

Από τα παραπάνω προκύπτουν πέντε βασικές προκλήσεις αναπτυξιακής πολιτικής για την ελληνική οικονομία.

- Σε συνθήκες αβεβαιότητας και συστημικής κρίσης, οι στρεβλώσεις στις αγορές τροφοδοτούν πληθωριστικές τάσεις και υποσκάλπουν τη φερεγγυότητα της οικονομίας καθώς οι διεθνείς αγορές κεφαλαίων αναζητούν εναγωνίως «καταφύγια ποιότητας» ενώ η απουσία κανόνων σε αγορές νέων παραγωγικών δραστηριοτήτων (νέες τεχνολογίες, ενέργεια, μεταφορές) επιβαρύνει τη στασιμότητα της επενδυτικής δραστηριότητας.
- Οι επερχόμενες μεταβολές στις αγορές κεφαλαίων που θα οδηγήσουν σε αύξηση του κόστους του χρήματος επιβάλλουν την επανεξέταση των πολιτικών που έχουν στόχο την βελτίωση της ποιότητας και της απόδοσης των επενδύσεων, με έμφαση στην τοπική και την περιφερειακή ανάπτυξη.
- Η εισαγωγή στοχευμένων πολιτικών (για παράδειγμα σχέδια Καποδίστριας Ι, ΙΙ) στα μεγάλα αστικά κέντρα με προτεραιότητα τις βασικές ανάγκες των νοικοκυριών χαμηλού και μέσου εισοδήματος και τη διάχυση εφαρμογών πληροφορικής.
- Η χαμηλή απόδοση του ανθρώπινου κεφαλαίου, που αναμένεται ότι θα τροφοδοτήσει την αύξηση της ανεργίας κατά την επόμενη διετία, θα πρέπει άμεσα να αντιμετωπιστεί με μέτρα πολιτικής επικεντρωμένα στο υφιστάμενο

εκπαιδευτικό σύστημα και την ποιότητα του έργου που παράγεται στις αίθουσες διδασκαλίας και τα ερευνητικά εργαστήρια, σε συνδυασμό με συμπληρωματικές πολιτικές στην αγορά εργασίας. (προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης, επιχειρείν, δικτυωθείτε κλπ.)

Û Η ενίσχυση της τεχνολογικής αναβάθμισης των παραγωγικών μονάδων που διαθέτουν αξιόλογα περιθώρια αύξησης της παραγωγικότητας σε συνδυασμό με τη συστηματική παρακολούθηση και ανάδειξη των προκλήσεων που θα αντιμετωπίσει μεσοπρόθεσμα η εγχώρια επιχειρηματική δραστηριότητα σε ένα ασταθές διεθνές περιβάλλον. Οι προτεραιότητες αυτές έχουν συμπληρωματικό χαρακτήρα, συντείνουν στην ενίσχυση παραγωγικών δραστηριοτήτων που αυξάνουν την προστιθέμενη αξία και τα περιθώρια προσαρμογής στις παγκόσμιες ανακατατάξεις, προσδίδουν δυναμισμό και κοινωνική κινητικότητα στην οικονομία, περιορίζοντας παράλληλα το δυϊσμό και την «υπόγεια» οικονομία. Τέλος, η προσέγγιση αυτή θέτει την παράμετρο των προϋποθέσεων επιβίωσης της ελληνικής οικονομίας στην Ευρωζώνη σε νέα βάση.

Μέχρι σήμερα, ο προβληματισμός ανάμεσα στους ιθύνοντες για την άσκηση οικονομικής πολιτικής ήταν πως θα μπορούσαμε να περάσουμε ομαλά από τη φάση της διεκδίκησης πόρων στο στάδιο της διαπραγμάτευσης κοινοτικών πολιτικών. Οι τρέχουσες εξελίξεις δείχνουν ότι στην Ευρωζώνη οι οικονομικές επιδόσεις των χωρών συνεχίζουν να αποκλίνουν και αυτό καθιστά επιβεβλημένη την άμεση ανάληψη πρωτοβουλιών στο πεδίο της δημοσιονομικής πολιτικής και της αποτελεσματικότητας των θεσμών διαχείρισης της οικονομίας σε εθνικό επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βιβλία

- ◆ Λαγός Δ., «Θεωρίες Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης», Εκδόσεις: Κριτική ΑΕ, 2007
- ◆ Μηλιός Γ., κ.α., «Οικονομική Νομισματική Ένωση. Μια εναλλακτική προσέγγιση», Εκδότης: Εναλλακτικές Εκδόσεις, Έτος Έκδοσης: 1999
- ◆ Ψαλιδόπουλος Μ., «Οικονομολόγοι και οικονομική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα», Εκδότης: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Έτος έκδοσης : 2010
- ◆ Γκίκας Χ., «Χρηματοπιστωτική κρίση και οικονομία», Πρακτικά 4ης Ετήσιας Εσπερίδας της Ελληνικής Εταιρείας Τραπεζικού Δικαίου και Δικαίου της Κεφαλαιαγοράς, Αθήνα 2009

2. Ιστοσελίδες

- ◆ <http://eis.pspa.uoa.gr/econ/growth.htm>
- ◆ <http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/35/el.pdf>
- ◆ <http://www2.econ.iastate.edu/classes/econ355/choi/bre.htm>
- ◆ http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_documentation/04/txt07_el.htm#declaration
- ◆ http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter2/19690212en015coordinateconpoli.pdf
- ◆ <http://www.historiasiglo20.org/pioneers/werner.htm>
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/other/125014_el.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125019_el.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125020_el.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/

- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/125082_el.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125019_el.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125020_el.htm
- ◆ <http://www.ecb.int/ecb/orga/escb/html/index.el.html>
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125021_el.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/125082_el.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/introducing_euro_practical_aspects/124023_el.htm
- ◆ http://www.fraw.org.uk/files/economics/ayres_2005.pdf
- ◆ http://en.wikipedia.org/wiki/Endogenous_growth_theory
- ◆ <http://www.inclusivedemocracy.org/fotopoulos/greek/grbookstid/ch3.htm>
- ◆ http://en.wikipedia.org/wiki/Werner_Sombart
- ◆ http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Schumpeter
- ◆ <http://www.isid.ac.in/~tridip/Teaching/DevEco/Readings/05Inequality/04Galor&Zeira-ReStud1993.pdf>
- ◆ http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Schumpeter
- ◆ http://www.iser.uaa.alaska.edu/iser/people/Colt/econ337_f03/acemoglu_institutions_aer2001.pdf
- ◆ http://en.wikipedia.org/wiki/Stern_Review
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/growth_and_jobs/em0028_en.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/job_creation_measures/124195_el.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125053_el.htm

- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125056_el.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125052_el.htm
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/stability_and_growth_pact/125078_el.htm
- ◆ <http://www.banksnews.gr/portal/home-page/124-top-story/768-2010-06-07-22-17-29>
- ◆ http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/
- ◆ http://library.tee.gr/digital/m2264/m2264_pappas.pdf
- ◆ <http://www.minenv.gr/4/41/g4110.html>
- ◆ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/introAction.do?profile=cpro&theme=eurind&lang=en>
- ◆ http://www.mof-glκ.gr/ekdoseis/dhmosio_xreos.htm
- ◆ <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=400463>